

**2000-2019 DÖNEMİNDE TÜRKİYE VE
ÜRDÜN'DEKİ MÜLTECİ POLİTİKALARI:
KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA**

Murad ALKHAWALDEH

**Yüksek Lisans Tezi
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Emir AKTAŞ
2019**

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Murad ALKHAWALDEH

**2000-2019 DÖNEMİNDE TÜRKİYE VE ÜRDÜN'DEKİ MÜLTECİ
POLİTİKALARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Emir AKTAŞ**

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “**2000-2019 DÖNEMİNDE TÜRKİYE VE ÜRDÜN’DEKİ MÜLTECİ POLİTİKALARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA**” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

29.11.2019

Murad ALKHAWALDEH

* **LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

...Dr. Öğr. Üyesi Hasan Emir AKTAŞ... danışmanlığında, ...Murad ALKHAWALDEH.. tarafından hazırlanan bu çalışma 29 / 11 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. ...Kamu Yönetimi..... Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doc. Dr. Solih Barteceh Auci

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Hasan Emir AKTAŞ

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Omur AKÇAKAYA

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VIII
TABLolar DİZİNİ	IX
TEŞEKKÜR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**YİRMİNCİ YÜZYILDA İLTİCA OLGUSU**

1.1. TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1.1. Mülteci Kavramı	8
1.1.1.1. Cenevre Sözleşmesi	11
1.1.1.2. Mülteci ve Sığınmacı Kavramı	12
1.1.2. Göçmen Kavramı	13
1.2. İLTİCA TARİHİ VE YİRMİNCİ YÜZYILDA ÖNE ÇIKAN ÖNEMLİ ÖRNEKLER VE GELİŞMELER	15
1.2.1. İltica Tarihi	15
1.2.2. Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında İltica Olgusu	16
1.2.2.1. Rusya'dan Göç Eden Mülteciler	17
1.2.2.2. Avrupa Mültecileri 1936-1948	17
1.2.2.3. Filistinli Mülteciler Meselesi	18
1.2.3. 1950'lerden Sonraki Dönem	19
1.2.3.1. Yugoslav Mültecileri 1991	20
1.2.3.2. Afrikalı Mülteciler	21
1.2.3.2.1. Sudan	21
1.2.3.2.2. Kongo Demokratik Cumhuriyeti	22
1.2.4. Afgan, Iraklı ve Suriyeli Mülteciler Meselesi	23
1.2.4.1. Afgan Mülteciler Meselesi	23
1.2.4.2. Iraklı Mülteciler Meselesi	24

1.2.4.3. Suriyeli Mülteciler Meselesi.....	26
--	----

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYENİN MÜLTECİ POLİTİKALARI

2.1. TÜRKİYE'DE İLTİA OLGUSU TARİHİ GELİŞİMİ	28
2.1.1. Genel Bilgi	28
2.1.2. Türkiye ve Türkiyedeki Göç Tarihi	29
2.1.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem (1923'den önce).....	29
2.1.2.2. Cumhuriyet Dönemi	30
2.3. TÜRKİYENİN MÜLTECİLERE YÖNELİK POLİTİKALARI.....	31
2.2.1. Mültecilerin Kabulü ile İlgili Politikalar	31
2.2.2. Mültecilerin Yerleştirilmesi ile İlgili Politikalar	41
2.2.3. Mültecilere Yönelik Sosyal Politikalar	50
2.2.4. Mültecilere Yönelik Eğitim Politikaları.....	57
2.2.4.1. Eğitim Faaliyetleri	57
2.2.4.2. Mesleki Eğitim	65
2.2.5. Mültecilere Yönelik Güvenlik Politikaları.....	67
2.2.6. Mültecilere Yönelik İş ve İstihdam Politikaları.	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜRDÜNÜN MÜLTECİ POLİTİKALARI

3.1. ÜRDÜNÜN MÜLTECİLERE YÖNELİK POLİTİKALARI.....	74
3.1.1. Genel Bilgi	74
3.1.1.1 Ürdün ve Ürdün'deki Göç Tarihi	75
3.2. MÜLTECİLERİN KABULU İLE İLGİLİ POLİTİKALAR	79
3.3. MÜLTECİLERİN YERLEŞTİRİLMESİ İLE İLGİLİ POLİTİKALAR.....	89
3.4. MÜLTECİLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR	96
3.4.1. Sosyal Yardımlar	96
3.4.2. Eğitim Faaliyetleri ve Mesleki Eğitim	99
3.4.3. Sosyal Güvenlik ve Sağlık Yardımları.....	106
3.5. MÜLTECİLERE YÖNELİK İŞ VE İSTİHDAM POLİTİKALARI.....	108
3.6. MÜLTECİLERE YÖNELİK GÜVENLİK POLİTİKALARI	118

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE VE ÜRDÜN'DEKİ MÜLTECİ POLİTİKALARININ
KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. MÜLTECİ KABUL POLİTİKALARI	122
4.2. MÜLTECİLERE YÖNELİK SAĞLIK POLİTİKALARI	124
4.3. MÜLTECİLERE YÖNELİK İSTİHDAM POLİTİKALARI	125
4.4. MÜLTECİLERE YÖNELİK EĞİTİM POLİTİKALARI.....	126
4.5. MÜLTECİLERE YÖNELİK GÜVENLİK POLİTİKALARI.....	128
SONUÇ.....	130
KAYNAKLAR	137
ÖZGEÇMİŞ.....	154

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****2000-2019 DÖNEMİNDE TÜRKİYE VE ÜRDÜN'DEKİ MÜLTECİ
POLİTİKALARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA****Murad ALKHAWALDEH****Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Emir AKTAŞ****2019, 154 sayfa****Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Emir AKTAŞ (Danışman)
Doç. Dr. Salih Börteçine AVCI
Dr. Öğr. Üyesi Onur AKÇAKAYA**

İltica olgusu, başta Ortadoğu bölgesinde olmak üzere, dünyadaki ülkeler veya gruplar arasındaki çatışmaların yayılmasıyla ve ayrıca halkların hem bireysel hem de toplu olarak karşılaştıkları siyasi, ekonomik ve sosyal baskıların artmasıyla önemli ölçüde artmıştır. Uygulanan baskı ve şiddet, bunu yaşayan toplumların bazılarının, belirli bir süre için de olsa, daha iyi bir maddi veya manevi bir yaşam için ya da her ikisi için kendi bölgelerinden kaçıp uzaklaşmasına neden olmaktadır.

Türkiye ve Ürdün, bölgedeki mültecilerin birçoğuna, özellikle son yıllarda çok sayıda Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Bu çalışma, son 19 yıl boyunca Ürdün ve Türkiye'deki hükümetlerin başta Suriyeliler olmak üzere mültecilere uyguladıkları politikaları, incelemektedir.

Çalışma, Ürdün ve Türkiye hükümetleri tarafından mültecilere yönelik olarak konut, sağlık, istihdam, eğitim ve sosyal entegrasyon alanlarındaki temel ihtiyaçları ve siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda uygulanan politikaları değerlendirmekte ve analiz etmektedir.

Çalışmada, her iki ülkedeki (Ürdün'de Filistinli, Iraklı ve Suriyeli mülteciler ve Türkiye'deki Afgan, Iraklılar ve Suriyeli mülteciler) üç mülteci barındırma tecrübesini sunarak ve analiz edilerek, her iki ülkedeki sığınma politikalarının gelişimi karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, Ürdün ve Türkiye'nin, mültecilerin insani durumunu iyileştirmede uzun bir yolu olduğunu ve mültecilerle ilişkileri geliştirmek için, geçmiş tecrübelerinden yararlanmaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Uluslararası toplumun her iki ülkedeki mültecilere ve ev sahibi topluluklara karşı olan sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Mülteciler, Ürdün Politikası, Türkiye'nin Politikası

ABSTRACT**MASTER THESIS****REFUGEE POLICIES IN JORDAN AND TURKEY DURING THE PERIOD
2000-2019: A COMPARATIVE STUDY****Murad ALKHAWALDEH****Advisor: Assist. Prof. Dr. Hasan Emir AKTAŞ****2019, 154 pages****Jury: Assist. Prof. Dr. Hasan Emir AKTAŞ (Advisor)
Assoc. Prof. Dr. Salih Börteçine AVCİ
Assist. Prof. Dr. Onur AKÇAKAYA**

Since the beginning of the twentieth century, the whole world, especially the Middle East region, has witnessed large and persistent conflicts, wars and refugee movements. The last of these was the crisis of Syrian refugees resulting from the civil war in Syria in 2011 and so far. Millions of civilians have been forced to leave their country and the vast majority have been brought to neighboring countries. Most refugees continue to face many problems in the countries they have resorted to, and have had to start their lives from scratch under the policies of those countries.

Turkey and Jordan have been hosting most of the refugees in the region for many years, especially large numbers of Syrian refugees in recent years. This thesis studies the policies implemented by governments in Jordan and Turkey toward refugees throughout the last 19 years, especially the policies taken toward the Syrian refugees.

The study outlines and analyzes the policies implemented by the Government of Jordan and Turkey toward refugees in the areas of housing, health, employment, education and social integration under the main needs and political, social and economic conditions. The study sought to compare the development of asylum policies in each country by presenting and analysing three experiences of hosting refugees in each country, in Jordan (Palestine refugees, Iraqis and Syrians), and in Turkey (Afghan refugees, Iraqis and Syrians). This study reveals that Jordan and Turkey have a long way to improve the humanitarian situation of refugees, and they must take advantage of past experiences to develop the current experiences in dealing with refugees, and the international community must do its part toward refugees and host communities in both countries.

Key Words: Middle East, Refugees, Jordan's Policy, Turkey's Policy

KISALTMALAR DİZİNİ

- AB : Avrupa Birliği (European Union)
- Af Örgütü : Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International)
- BM : Birleşmiş Milletler (United Nations)
- BMMYK : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (United Nations High Commissioner for Refugees)
- BSYBS : Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi
- FAFO : Uygulamalı Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü (Institute for Applied International Studies)
- Göç İdaresi : T.C. İçişleri Bakanlığı - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
- GSYİH : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (Gross Domestic Product)
- HRW : İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch)
- ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
- İŞİD : Irak ve Şam İslam Devleti (Islamic State of Iraq and the Levant)
- OAU : Afrika Birliği Örgütü (Organization of African Unity)
- OECD : Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organization for Cooperation and Development)
- STK : Sivil Toplum Kuruluşları ya da Sivil Toplum Örgütleri (Non-Governmental Organizations)
- SYDV : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
- T.C : Türkiye ya da resmî adıyla Türkiye Cumhuriyeti
- TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
- TPR : Geçici Koruma Yönetmeliği (Temporary Protection Regulation)
- UNDP : Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı (United Nations Development Programme)
- UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
- UNRWA : Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East)
- ÜHK : Ürdün ya da resmî adıyla Ürdün Haşimi Krallığı
- WFP : Dünya Gıda Programı (World Food Programme)

WHO : Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
YÖS : (T.C.) Yabancı Öğrenci Sınavı
YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler.....	35
Şekil 2. 2018 Sonu İtibarıyla Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin İllere Göre Dağılımı	42
Şekil 3. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılım ...	43
Şekil 4. Türkiye'deki Afgan Sığınmacıların ve (Tutuklanan) Düzensiz Göçmenlerin Sayısı.....	47
Şekil 5. Türkiye'deki Üniversitelerde Bulunan Toplam Suriyeli Öğrenci Sayısı	64
Şekil 6. 2017/18 yılında Suriyeli Öğrencilerin Dereceye Göre Dağılımı	64
Şekil 7. 2000-2018 Döneminde Ürdün Nüfüsü	75
Şekil 8. Ürdün Vatandaş Olan ve Olmayan Kişi Sayısı(000).....	75
Şekil 9. Yıllara Göre Ürdün'deki Kayıtlı Mülteci ve Sığınmacı Sayısı	77
Şekil 10. Ürdün'deki Mülteci Sayısı 2000-2018.....	78
Şekil 11. Ürdün'deki Filistinli Mülteci Kamplarının Dağılımı	79
Şekil 12. 1950-2019 Dönemlerinde Ürdün'deki Filistinli Mültecilerin Nüfus Artış	80
Şekli 13. Iraklı Mültecilerin Ürdün'deki Dağılımı 2019	84
Şekil 14. Suriyeli Mültecilerin Ürdün'deki Dağılımı 2019	86
Şekil 15. 2001 - 2019 Döneminde Ürdün'deki Borçluluğun Artışı	109
Şekil 16. 2006'dan 2019'a Kadar Ürdün'deki İşsizlik Oranı Kayıtları	110
Şekil 17. 2006-2017 Yılları Arasında Ürdün'deki Kayıtlı Göçmen İşçi Sayısı.....	111
Şekil 18. Ürdün'de Suriyeli Mülteciler Tarafından Alınan Çalışma İzni Sayısı.....	113

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Türkiye'nin sığınma Politikasının Temel Dayanakları	32
Tablo 2. Türkiye'de Kayıtlı Mülteci ve Sığınmacılar	33
Tablo 3. 2018 Yılında İkamet İzini İle Türkiye'de Bulunan Yabancılar	34
Tablo 4. 2018 Yılında Türkiye'de Bulunan Düzensiz Göçmen Sayısı	35
Tablo 5. Türkiye genelinde Suriyelilere sağlanan sağlık hizmetleri verileri.....	55
Tablo 6. Yaygın Eğitim Faaliyetlerine Katılım Sayısı	62
Tablo 7. Cinsiyete göre Türkçe Eğitim Alanların Sayısı	62
Tablo 8. Okul Çağındaki Suriyeli Çocukların Sayısı Yüzdesi ve Kayıt Oranı (2014-2018).....	63
Tablo 9. Ürdün'deki Kayıtlı Mülteci ve Sığınmacı Sayısı 2019	76

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, tecrübelerinden faydalandığım değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Hasan Emir AKTAŞ'a, özel olarak Atatürk Üniversitesinde ve genel olarak Türkiye'de bana eğitim veren tüm hocalara, ayrıca bu süreçte yardım ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan, çok değerli aileme, sevdiklerime, arkadaşlarıma ve bana öncelikle destek veren ve yardımcı olan değerli arkadaşım İbrahim ÖNEL ve Omar Al-KHAZALEH'e teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum – 2019**Murad ALKHAWALDEH**

GİRİŞ

Başta Ortadoğu'da olmak üzere, dünyadaki ülkeler veya ülke içerisindeki gruplar arasında çatışmaların ortaya çıkmasıyla ve toplulukların hem bireysel hem de toplu olarak karşılaştıkları siyasi, ekonomik ve sosyal baskıların artmasıyla, iltica olgusu önemli ölçüde artmıştır. Uygulanan baskı ve şiddet, bunu yaşayan toplumların bazılarının, daha iyi maddi veya manevi bir yaşam için kendi bölgelerinden uzaklaşmasına sebep olmaktadır.

İltica olgusundaki yoğunlaşma ve mülteci sayısındaki artış ile birlikte, mültecilerin kaldığı ülkelerde ve bazen ayrıldıkları ülkelerde birçok sorun ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak bölgesel veya uluslararası düzeyde daha başka sorunların ortaya çıkmasına da sebep olmaktadır. Bunun sonucu olarak birçok ülke mültecilere yönelik özel politikalar geliştirmiş, bazı ülkeler ise politikaların yanısıra mülteciler için özel kurumlar oluşturmuştur. Bu durum için uluslararası düzeyde anlaşmalar imzalanmış, yeni yasa tasarıları oluşturulmuş, hükümetlerin mültecilere yönelik davranışını ve mültecilerin durumunu takip edip değerlendirmek için uluslararası kurumlar teşkil edilmiştir. Uluslararası kurumların amacı mültecilerin durumunu belirlemek ve mültecilere yardım etmenin yollarını ve imkânlarını aramaktır.

On dokuzuncu yüzyılda, kitlesel göç, bugün bilinen şekliyle modern biçimde ortaya çıkmaya başladı. Bu durum, yeni ulaşım yolları, sömürge yerleşimi ve Amerika'nın keşfiyle gelişen bir süreçtir. 1846-1914 yılları arasında 30 milyondan fazla göçmen Amerika'ya varmak için Avrupa'dan ayrıldı. Bu tür göçler, yıllarca hiçbir engel olmadan devam etti ve göçmenler tarafından ihtiyaç duyulan en önemli belge, pasaport ya da kimlik değil vapur bileti oldu. 1914'te I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve 1917'deki Rus Devrimi, Avrupa'daki ilk mülteci krizine neden olmuştur. 1914-1922 yılları arasında yaklaşık 5 milyon mülteci ortaya çıkmıştır.¹

Mülteci durumları - özellikle de kolektif olanlar - sert koşullardan ve bir tür iç savaşla sonuçlanan gergin siyasi ortamlardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, uluslararası toplum, mültecilerin, sığınma dönemlerinde mümkün olan en iyi yaşam

---

¹ Colin Bundy, "Migrants, refugees, history and precedents" [Göçmenler, mülteciler, tarih ve emsaller], *Forced Migration Review*, 2006, 5. <https://bit.ly/30SOXfq>

şartlarına ulaşmalarını sağlamak için gerekli hukuki, ekonomik ve diplomatik imkânları geliştirmeye çalışmaktadır.

Mülteci politikalarının seyrinde ulusal ve uluslararası siyasi aktörlerin çıkar ve amaçları, uluslararası normlar ve yükümlülükler rol oynamaktadır. Yine bu politikalar bölgesel ve uluslararası konjonktürden ve ev sahibi ülkenin siyasi ve ekonomik şartlarından, aynı şekilde ülkelerin mültecilerden kaynaklı milli kimlik telakkisi ve tehdit algılamasına bağlı sosyal durumdan da etkilenmektedir

Mülteci hareketlerinin net bir şekilde ölçülmesi zordur, ancak yapılan tahmin ve tespitlere göre 1945 ten bu yana 70.8 milyon insan evlerini gönüllü ya da istemeden terk etmiştir ve bunların yaklaşık 26 milyonu 18 yaşın altındadır. Bu zulmün kurbanları başka bölgelerde güvenliklerini temin ve yaşamlarını idame için fırsat aramaktadırlar.²

Orta Doğu'daki çatışmaların yayılması, bölgedeki ve dünyadaki mültecilerin sayısında benzeri görülmemiş bir artışa yol açmış, bu da bölge ülkelerinde, ve bilhassa da Ürdün ve Türkiye'de siyasi, ekonomik ve sosyal baskıların önemli ölçüde artmasına sebep olmuştur.

Bu durumda mültecilerin uluslararası hukuk kuralları ve standartlar çerçevesinde temel insani haklarını temin etmek ve geldikleri ülkeden daha iyi hayat şartlarına kavuşmalarını sağlamak için, hem ev sahibi ülkeler hukuki, siyasi ve sosyal alanlarda mülteciler için daha gelişmiş sistem ve politikalar geliştirmeli, hem de uluslararası toplumun ilgili kuruluş ve aktörleri gerekli denetim, yardım ve desteği sunmaktan kaçınmamalıdır.

Bu çalışmanın önemini artıran bir faktör de Ürdün ve Türkiye'nin, mülteci politikalarının geliştirilmesinde, her iki ülkenin mültecilere ev sahipliği yapma konusunda uzun yıllardır, çok sayıda ve ve uzun süreli iltica dalgalarını içeren geçmiş deneyimlerinden yararlanma durumlarıdır. Ürdün ve Türkiye'nin izlediği politikalarda en çok Suriyeli ve Iraklı mültecilerle ilgili karşılaştırma üzerinde durulmuştur. Bu tercihin sebebi bu iki iltica olayının, hem Ürdün hem de Türkiye'de mülteci tecrübesine konu teşkil etmesidir. Bu çalışma ayrıca etkisi yıllardır devam eden Ürdün'deki Filistinli mülteci tecrübesi ve Türkiye'deki Afgan mülteci tecrübesinin tespit ve analizini de içermektedir. İki ülke arasında yapılan karşılaştırmada, Ürdün ve Türkiye'deki

---

² BMMYK, 19 Haziran 2019. <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>.

hükümetlerin uzun yıllar boyunca milyonlarca mülteciyi kabul ederken uyguladıkları politikalar incelenerek ve analiz edilerek yapılmıştır. Mültecilerle ilgili politikaların analizi yapılırken her bir ülkede ekonomik, hukuki, sosyal ve güvenlik alanlarında mülteci krizi sonucu meydana gelen değişimler incelenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Tez dört bölüme ayrılmıştır: Birinci Bölüm, mülteci kavramını, kavramın teorik çerçevesi, uluslararası hukuk, uluslararası çalışmalar ve tarih boyunca gerçekleşen en belirgin iltica vakaları çerçevesinde tanımlamaktadır.

İkinci Bölümde, 2000 ve 2019 yılları arasında Türkiye'nin Afgan, Iraklı ve Suriyeli mülteciler için uyguladığı politikalar ele alınmaktadır. Bu bölüm, Türkiye'deki iltica sürecinin tarihsel bağlamını ve daha sonra da Türkiye'deki mülteciler hakkında temel bilgileri sunmaktadır (sayı, konaklama, kamplar vb.). Ayrıca, birçok alanda (sağlık, eğitim ve istihdam vb.) mültecilere yönelik uygulanan hükümet politikalarının bir açıklamasını içermektedir.

Üçüncü Bölümde, 2000 ve 2019 yılları arasında Ürdün'ün Filistinli, Iraklı ve Suriyeli mülteciler için uyguladığı politikalar incelenmektedir. Bu bölüm, Ürdün'deki iltica krizinin tarihsel bağlamını ve daha sonra da Ürdün'deki mülteciler hakkında temel bilgileri sunmaktadır (sayı, konaklama, kamplar vb.). Ayrıca, birçok alanda (sağlık, eğitim ve istihdam vb.) mültecilere yönelik uygulanan hükümet politikalarının bir açıklamasını içermektedir.

İkinci ve Üçüncü Bölüm, her iki ülkedeki mültecilerin durumları, yasal statüleri, toplumla ilişkileri, karşılaştıkları sorunlar ve entegrasyon süreçleri hakkında açıklamaları içermektedir. Daha sonra mülteci süreçlerinin Ürdün ve Türkiye için siyasi, ekonomik, sosyal ve güvenlik etkileri incelenmektedir.

Dördüncü Bölümde, önceki bölümlerin sonuçlarına dayanılarak, Türkiye ve Ürdün'ün birçok alanda mültecilere yönelik uyguladığı politikalar ve ortaya koydukları tecrübeler arasında bir karşılaştırma yapılmıştır.

Bu çalışmanın amacı Ürdün ve Türkiye'deki mülteci olaylarının incelenmesi ve iki ülkede bu alanda yaşanan gelişmelerin karşılaştırılmasıdır. Çalışmanın kapsamı bu iki ülkede 2000 yılından sonra yaşanan ve kaynak ülke itibarıyla büyük çaplı ve uzun süreli olan mülteci olaylarıdır. Çalışma için bu iki ülkenin tercih edilmesinde, araştırmacının Ürdün'de yaşıyor ve Türkiye'de akademik çalışmasını sürdürüyor olması

kadar, bu iki ülkenin son yirmi yılda bölgedeki ve hatta dünyadaki en çok mülteci alan ülkeler arasında yer alması da rol oynamıştır. Kuşkusuz ki mülteci olayları sosyal ve siyasi etkileri bakımından çok boyutlu ve çok parametrelili bir olgu olduğu için, sosyoloji, kamu yönetimi, yerel yönetimler, kentleşme, insan hakları, ekonomi, uluslararası ilişkiler gibi birçok alanı ilgilendirdiği gibi özellikle hükümetlerin makro politikalarına konu olması bakımından Siyaset Bilimini de ilgilendirmektedir.

Çalışma, ülkelerdeki hükümetlere, karar vericilere ve mültecilerle ilgilenen uluslararası kuruluşlara mültecilere yönelik politikalarla ilgili önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır. Yine her iki ülkedeki mevcut ve önceki dönemlerin mülteci kriz yönetimlerinin sonuçlarını ortaya koymayı ve bu alandaki performansların değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca Ürdün ve Türkiye'nin mülteci krizlerini yönetme konusundaki tecrübesinden benzer krizlerle karşılaşabilecek diğer ülkelerin de yararlanmasına katkıda bulunmak çalışmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, nicel ve nitel verilerin kullanımına dayanan “karşılaştırmalı bir yaklaşım” kullanılmıştır. Çalışmada Ürdün ve Türkiye'deki mültecilerle ilgili politikalar açıklanmış ve daha sonra her iki ülkede uygulanan mülteci politikalarıyla ilgili veriler analiz edilerek karşılaştırma yapılmıştır. Çalışma yaklaşık 19 yıllık bir süreci kapsamaktadır.

Bu çalışmada yer alan bilgiler, basılı ve elektronik kaynaklardan (raporlar, çalışmalar...), ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşların geliştirdiği yasal düzenlemelerden, basında çıkan haberlerden ve diğer kaynaklardan elde edilmiştir. Kaynakların çoğu elektronik kaynaklardır. Bunun nedeni, istatistiklerin sürekli değişmesi ve her bir ülkede uygulanan mültecilere yönelik politikadaki değişikliklerdir. Bu nedenle güncellenen en son kaynaklardan, en doğru ve en güncel bilgileri almak gerekiyordu. Çalışmadaki tarihi olaylar mümkün olduğunca kronolojik sıraya göre ele alınmıştır. Yapılan açıklamalarda siyasi yorumlardan ziyade, analitik ve istatistiksel veriler esas alınmaya çalışılmıştır.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) web sitesi ve T.C İçişleri Bakanlığı - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün web sitesi bu çalışmada önemli bir referans teşkil etmiştir. Bunun nedeni bu sitelerin çok kapsamlı bir bilgi ve veri altyapısını barındırması ve bu sitelerdeki bilgilerin sürekli güncellenmesidir.

BMMYK sitesi Ürdün örneğinde, mültecilerle ilgili resmi kurumlar tarafından sağlanmayan bilgileri sağlamaktadırlar. Bu çalışmanın hazırlanmasında katkı sağlayan diğer bazı siteler ise şu kurumlara aittir: Dünya Bankası, Uluslararası Af Örgütü, Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı (UNRWA) vb.

Çalışmada uluslararası sözleşmelerin hükümleri önemli bir referans kaynağı ve standart olarak değerlendirilmiş ve Ürdün ve Türkiye'deki kriz yönetimlerinin analiz edilmesinde temel bir kriter olarak dikkate alınmıştır. Bu sözleşme ve anlaşmaların en önemli bazıları şunlardır: Mültecilerin Statüsü ilgili 1951 Sözleşmesi, 1967 Protokolü ve Arap Ülkelerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi (1994).

Çalışmanın zorluklarından biri, özellikle başta devletler olmak üzere ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından yayımlanan rakam ve istatistikler arasındaki tutarsızlık ve sürekli değişimdir. İstatistik ve rakamlardaki değişiklik ve tutarsızlığın Türkiye örneğinde daha az olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, Türkiye'de sistemli şekilde veri sağlayan kurumların mevcudiyeti ve bu kurumların sağladığı verilerin büyük ölçüde tutarlı olmasıydı. Bununla birlikte, Ürdün örneği incelenirken daha fazla tutarsız bilgilerle karşılaşmıştır. Bunun bir sebebi rakamların çoğunun, basın açıklamalarında yer alan tahmini bilgiler görünümünde olmasıydı. Diğer bir sebep de, açık ve ayrıntılı bir şekilde istatistik sağlayan hiçbir devlet kurum ve kuruluşunun bulunmamasıydı.

Çalışmada karşılaşılan diğer bir zorluk da çalışma ile ilgili bazı konuların, özellikle de “güvenlik boyutu” ile ilgili olanların izah ve analiz edilmesinde, bu alanlardaki bütün bilgilerin açıklanmak istenmemesinden kaynaklanan bilgi eksikliği ile karşılaşılmasıdır.

Türkiye ve Ürdün'ün mültecilere yönelik politikalarına ilişkin birçok hukuki ve tarihi çalışma ve veri incelenmiştir. Her iki ülkenin tanık olduğu önemli iltica olayları üzerinde durulmuştur. Türkiye'deki Afgan, Irak ve Suriyeli mülteciler ile Ürdün'deki Filistinli, Iraklı ve Suriyeli mülteciler araştırmanın konusunu oluşturmuştur. Bu çerçevede Türkiye ve Ürdün'deki mültecilerin şartları ve bu ülkelerin sağladığı hak ve özgürlükler karşılaştırarak bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Ürdün ve Türkiye'deki ortak mülteci toplulukları olan Iraklı ve Suriyeli mültecilerin meseleleri ve bu topluluklara sağlanan haklar sorunu bu çalışmanın ağırlık noktasını oluşturmuştur. Buna ek olarak da her bir ülkede birbirinden bağımsız olarak yaşanan deneyimlere yer verilmiştir: Türkiye'deki Afgan mülteci sorunu ve Ürdün'deki Filistinli mülteci sorunu. Çalışmayla Ürdün ve Türkiye hükümetlerinin yıllardır mültecilere yönelik uyguladığı politikaların hem tarihi seyrini izlemek hem de iki ülkedeki gelişmeleri birbiriyle karşılaştırmak amacı güdülmüştür. Bu çerçevede her iki ülkede yaşanan sığınma deneyimlerinin başarılı ve zayıf yönleri mukayeseli şekilde değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın benzer bilimsel araştırmalarla birlikte Ürdün ve Türkiye'deki mülteci sorunu gerçeğine ilişkin olabildiği kadar net bir resim ortaya koyması amaçlanmaktadır. Ayrıca bilimsel verilere dayanarak yapılan bu tür karşılaştırmalı çalışmaların ülkelerin ulaştıkları standartları ve kaydettikleri gelişmeleri daha net ve somut şekilde izleyebilmeleri açısından yararlı olacağı değerlendirilmekte ve bu şekilde sunulan bilgilerin, gelecekte gerçekleşecek sosyal, siyasi ve hukuki dönüşümlere ışık tutacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın zaman aralığının 2000-2019 dönemi olarak tercih edilmesinin sebebi her iki ülkedeki iktidar değişimleridir. Ürdün'de Kral II.Abdullah, babası Kral Hüseyin'in ölümünden sonra 1999 yılında iktidara gelmiş ve bugüne kadar iktidarda kalmaya devam etmektedir. Türkiye'de ise Adalat ve Kalkınma Partisi 2002 yılında yapılan seçimlerle, iktidara gelmişlerine ve bugüne kadar iktidarda kalmayı başarmıştır. Bu nedenle çalışmada, her iki ülkedeki iktidar değişimlerine yakın bir ortak tarih olarak 2000 yılı mültecilerle ilgili politikaların başlangıç yılı olarak alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YIRMİNCİ YÜZYILDA İLTİCA OLGUSU

1.1. TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Göç ya da iltica, çeşitli insan topluluklarında yüzyıllardır insanları rahatsız eden bir fenomendir. Bu durum, doğal insaniolgulardan biridir ve bu olgunun nedenleri şunlar olabilir: mezhepsel çatışmaların alevlenmesi veya terör örgütlerinin faaliyetleri, çatışmalar ve savaşlar, siyasi, ekonomik, dini veya güvenlik kaynaklı problemler, afetler, zulüm, adaletsizlikler ve keyfi uygulamalar vb.

Göçler, doğrudan doğruya ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun değişmesini etkileyen önemli faktörlerden biri olup, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında da değişikliğe sebep olmaktadır. Bu değişmeler göç alan ve göç veren çevrelerde birbirine zıt şekilde gerçekleşmektedir. Göç alan bölgenin nüfusu artarken, diğerinde azalma olmaktadır. Göçe katılan kitlenin cinsiyet ve yaş gruplarına bağlı olarak, göç alan mntikalarda adı geçen özellikler yönünden yığılmalar, göç veren mntikalarda ise azalmalar görülmektedir.³

Bir fenomen olarak göç veya iltica meşru olabilir veya olmayabilir. Yasadışı göç uluslararası arenada yeni bir olguyu temsil etmektedir. Aynı zamanda iç hukuk ve modern uluslararası hukuk alanında geniş bir çalışma ve araştırma yelpazesine sahip olmayı gerektiren büyük öneme sahip bir fenomen olarak kabul edilir. Ancak bu yüzyılda, “mülteci” kavramı savaş veya diğer insan faktörleri nedeniyle kendi ülkelerinden sürgüne zorlanan ya da yerlerinden edilmiş milyonlarca halkı tanımlamak için kullanılmaktadır. “Mülteci”, ulusal ve uluslararası kamu politikası ve sosyal farklılaşma literatüründe şu anda en güçlü etiketlerden birini oluşturmaktadır.⁴

“Mülteci” kavramı, kendi ülkesinde yaşadığı sorunlardan dolayı bir bireyin veya bir grubun göçü ile ilgilidir. Göç, insanlık tarihi boyunca bilinen bir gerçeklik olmasına rağmen, son zamanlarda göç ve mülteci olayları kamu, akademik ve hukuki söylemlerde farklı bir anlam kazanmıştır. Mülteci olarak sınıflandırılan göçmenlerin yerel, ulusal ve

³ TaylanAkkayan, *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay, İstanbul 1979, 25.

⁴ Prakash Shah, *Refugees Race And Asylum*, Routledge Cavendish, 2000. 2.

küresel düzeylerde siyasal alanlara taşınmasıyla birlikte, küresel veya uluslararası düzeyde faaliyet yürüten, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) gibi mülteci olarak sınıflandırılan insanların yaşamlarını yönetmeye hasredilmiş birçok kurum bulunmaktadır.⁵

1.1.1. Mülteci Kavramı

Mülteciler kavramına çok net bir tanım vermek için Temmuz 1951'de BMMYK tarafından bir sözleşme hazırlandı ve yayınlandı: kendi vatandaşı olduğu veya ikamet ettiği ülkenin dışında kalan; ırkı, dini, uyruğu, belirli bir sosyal gruba üyeliği veya siyasi görüşü nedeniyle köklü bir zulüm korkusu olan ve zulüm korkusuyla oraya geri dönmek konusunda isteksiz olan kişilerdir.⁶

İltica sebebi siyasi, ırksal, ekonomik ya da savaş olabilir. Devletlerin göçmenlik ve göçmenlerle ilgili yasa ve prosedürleri bulunmaktadır. Devlet, Mültecilerin Korunması Kuralları, ulusal mevzuatta belirtilen iltica kuralları ve uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde iltica ile ilgilenmektedir. Göçmen ya da mülteci insan haklarını düzenleyen kurallar, yasal veya yasadışı olan uluslararası tüzüklerde yer alan insan haklarının ayrılmaz bir parçasıdır.⁷

Uluslararası Af Örgütü'ne göre, mülteci zulme karşı koruma ve başka bir ülkede insan haklarının ciddi şekilde ihlal edilmesine karşı koruma arayışı içinde ülkesini terk eden kişidir, ancak bu kişi henüz resmen bir mülteci olarak tanınmamıştır ve iltica talebine ilişkin bir karar beklemektedir. Öte yandan Uluslararası Af Örgütü, göçmenleri iş veya başka koşullar aramak için kendi ülkesi içinde veya dışında hareket eden bir birey olarak tanımlamaktadır. Bazı göçmenler ülkelerini iş, eğitim veya ailelerinin yanına gitmek için terk eder.⁸

Diğer göçmenler ise yoksulluk, siyasi huzursuzluk, şiddet, doğal afetler veya diğer ciddi durumlar nedeniyle ülkeden gitmeleri gerektiğini düşünmektedirler.

⁵ Shah, *Refugees Race And Asylum*, 2.

⁶ David J. Whittaker, *Asylum seekers and refugees in the contemporary World*, Routledge, 2006, 2.

⁷ Ali Obeidi, "The concept of asylum and migration in international law and its application to the migration of Iraqis and Syrians" [Uluslararası hukukta iltica ve göç kavramı ve Iraklıların ve Suriyelilerin göçüne uygulanması], *Ma'mon College Journal*, 27, 2016, 204. <https://www.iasj.net/iasj?func=article&aId=110910>

⁸Amnesty International. Refugees Asylum-Seekers and Migrants. <https://bit.ly/2CvfXcV15> Mart 2019'da alınmıştır.

Göçmenler, çalışmak veya ikamet etmek için gidecekleri ülkeden izin alarak sistematik olarak göç edebilir veya ülkeden izin almadan yasadışı yollarla bir başka ülkeye göç edebilir ancak izinsiz olarak ikamet etmesi veya çalışması durumunda bulunduğu ülkede veya daha sonra kendi ülkesine döndüğünde ülkedeki durumu riske girebilir. Bir mülteci ile göçmen arasındaki fark, mülteci savaş koşulları altında göç ederken, göçmenlerin barış koşulları altında göç etmeleridir. Göçmenler gönüllü olarak göç ederken mülteciler göç etmek zorunda bırakılır ve kendi ülkeleri ile olan bağlantıları kesilir.⁹

1951 yılında Birleşmiş Milletler Mültecilere İlişkin Sözleşme'nin 1-A ve 2. Maddeleri, mültecilerin kabulüne ilişkin gerekçelere atıfta bulunmuştur. 1967'de Birleşmiş Milletler Bölge Sığınağı Protokolü de iltica sebeplerini şu şekilde ifade etmiştir:

- a. Korku: İşkence ve zulmün sonucudur. Mültecinin güvende hissettiği bir yere kaçmasını gerektiren psikolojik bir durumdur.
- b. Zulüm: Zulüm, uluslararası beyannamelerde ve sözleşmelerde yer alan ve hayati tehlikeye maruz kalma ve özgürlük ya da insan haklarının ihlalinin bir sonucu olarak tanımlanır.
- c. Ayrımcılık: Güvensizlik hissi yaratan muamele, hak ve fırsat eşitsizliği vb.
- d. Irk: Bir nüfus içinde azınlık oluşturabilecek belirli bir sosyal gruba ait olmak.
- e. Din: Din, insanın sahiplendiği inançtır. Bilindiği gibi, insan varlığına uluslararası belgeler ve antlaşmalarla dini özgürlük güvencesi sağlanmıştır.
- f. Ait olma: Bir sosyal veya siyasi sınıfa mensup olma iltica sebebi olabilir; Siyasi sistem, bu sosyal grubun kendine bağlılığı ve aidiyetine güvenmez ise, bu sosyal gruba şiddet veya baskı uygulayabilir.
- g. Siyasi görüş: Zulüm korkusuna yol açan, iktidar rejimine aykırı siyasi görüşlerin sonucudur, ancak bu korku yetersizdir, bu korkunun gerçek olabilmesi için siyasi sistemin uyguladığı hapis veya kısıtlama gibi baskıların da bulunması gerekir.¹⁰

Aşağıda mülteci kavramını tanımlayan, Mülteci haklarını koruyan bir dizi uluslararası sözleşme, imtiyaz ve kuruluşun bahsedilmiştir;

⁹ Amnesty International. Refugees Asylum-Seekers and Migrants. <https://bit.ly/2CvfXcV15> Mart 2019'da alınmıştır.

¹⁰ The 1951 UN Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. <https://www.unhcr.org/en/5355f64e6.html>

- a. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesine göre: *Sözleşme, mültecinin ırkı, dini, siyasi ilişkisi, sosyal grupları veya siyasi görüşlerinin yanı sıra savaş, ülkesinde kalma korkusu ve başka bir ülkeye göç etme arzusu nedeniyle zulmedilen bir kişi olduğunu belirtmektedir.*¹¹
- b. Dördüncü Cenevre Sözleşmesine göre: Cenevre Sözleşmesi, mülteciyi, yerel politikalara veya dini inançlara karşı olduğu için işkence görmekten ve hükümeti tarafından eziyet edilmekten korktuğu için evinden kaçan bir kişi olarak tanımlamaktadır.¹²
- c. Afrika Birliği Örgütüne göre: Afrika Birliği Örgütü (OAU), mülteciyi, saldırı, dış işgal veyahukuk dışı bir olay nedeniyle, menşei veya uyruğu olan ülkesinin dışında bir yer aramaya zorlanan kişi olarak tanımlamaktadır.¹³
- d. Arap Birliği'ne göre: Arap Ülkeleri Birliği Bakanlar Konseyi, Mart 1994'te, özellikle bölgenin yaşadığı mülteci krizlerinden sonra, Arap dünyasındaki sığınmacı ve mülteciler konusunu görüşmek üzere bir toplantı düzenledi. Somali, Lübnan, Irak ve Yemen savaşları sırasındaki mülteci krizine yer veren bu toplantı, 27 Mart 1994'te Arap Mülteciler Sözleşmesinin kabul edilmesiyle sonuçlandı. Bu anlaşmaya, mülteci kavramını tanımlamak için doğal afetler de dahil olmak üzere başka nedenler de eklendi.¹⁴ Bu Sözleşmenin 1. Maddesinde mülteci kavramı şu şekilde tanımlanmıştır: *"Saldırı, ülkenin tamamı veya bir kısmında ciddi bir kamu düzeni ihlali ile sonuçlanan büyük olaylar, o ülkenin ele geçirilmesi veya dış kontroller, ülkedeki doğal afetler gibi nedenlerden dolayı menşei veya ikamet ettiği ülkenin sınırlarını geçmeye zorlanan her kişi mülteci olarak adlandırılır."*¹⁵

Önceki tanımlara dayanılarak mültecinin, ırkı, dini, görüşü, katılımı ve diğer nedenlerle çeşitli keyfi uygulamalara ve zulme maruz kalan bir kişi veya grup olduğu

¹¹ The 1951 UN Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. <https://www.unhcr.org/en/5355f64e6.html>

¹² Fourth Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949, Principle of Non-refoulement, Article 45.

¹³ The OAU (Organization of African Unity) Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa, 1969. <https://bit.ly/2MicqRS>

¹⁴ Mohamed Belmedioni, "The Status of Refugees in International Humanitarian Law" [Uluslararası İnsancıl Hukukta Mültecilerin Durumu], *Journal of the Academy of Social and Human Studies Dergisi*, 2017, 17.

¹⁵ Arap Mülteciler Sözleşmesi. 1994. <https://bit.ly/2IyTZaO>

söylenbilir. Sonuç olarak “mülteci” kendi ülkelerinden daha güvenli bir ülkeye gitmek zorunda bırakılan bir kişi veya gruptur.

1.1.1.1. Cenevre Sözleşmesi

1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi, mültecilerin haklarının korunması konusunda AB devletlerini bağlayan en önemli uluslararası sözleşmedir. Cenevre Sözleşmesinde mültecinin tanımının yanısıra sözleşmeyi imzalayan devletlerin sorumlulukları da net olarak belirlenmiştir. Sözü edilen sorumluluklar içinde en önemlisi ‘Non-refoulement’ (mültecilerin geri gönderilmemesi) ilkesidir.¹⁶ Sözleşmenin, mültecilerle ilgili önceki uluslararası araçları bir araya getirmesi ve temel hakların kapsamlı bir şekilde kodlanması amaçlanmıştır.¹⁷

Mülteci haklarını koruyan özel yasal rejime "uluslararası mülteci koruması" adı verilir. Bu sisteme duyulan ihtiyacın ardındaki mantık, mültecilerin, koruma ve güvenlik araçlarına erişimde sıkıntı yaşayan zor şartlardaki insanlar olmasıdır. Sığınmacılar ve mülteciler kendi ülkelerinde korumadan yoksundur ve bu nedenle bunlara uluslararası koruma sağlanmalıdır.¹⁸

Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin 14. maddesi, herkesin iltica etme ve sığınma hakkını onaylar. Bununla birlikte, sığınma kavramı, Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1951 Sözleşmesi kabul edilene ve BMMYK'nın Mülteciler Sözleşmesi'nin uygulanmasını denetlemekle görevlendirilmesine kadar uluslararası düzeyde açıkça tanımlanmamıştır. 1951 Konvansiyonu ve 1967 Protokolü ile Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Çeşitli Yönlerini Yöneten 1969 OAU Sözleşmesi gibi bölgesel yasal araçlar, mültecilerin kapsamlı bir tanımını ve aynı zamanda mültecilerin hakları ve temel görevlerini içerdikleri için modern mülteci koruma sisteminin temelini oluşturmaktadır. 1951 Sözleşmesinin hükümleri, mültecileri korumak için gerekli tedbirlerin alındığı birincil uluslararası norm olmaya devam etmektedir. 33. maddede belirtilen geri göndermeme ilkesi ve bu ilkeye göre, mültecilerin yaşamlarını ve özgürlüklerini tehlikeye atan durumlarda iade edilmemesi ve buldukları ülkeden çıkarılmaması gerekir. Devletler

¹⁶ Kazım Keskin, Enes Bayraklı, "Avrupa'nın Mülteci Krizi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12(2), 2017, 117.

¹⁷ Prakash. *Refugees Race And Asylum*, 2.

¹⁸ United Nations High Commissioner for Refugees, ‘Refugees’ and ‘Migrants’, 16 March 2016. <https://bit.ly/2Vqd30a> 8 Mart 2019’da alınmıştır.

bu tür bir koruma için birincil sorumluluğu üstlenirler ve BMMYK sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğinde hükümetleri yönlendirir ve destekler.¹⁹

1.1.1.2. Mülteci ve Sığınmacı Kavramı

‘... Arapça kökenli bir sözcük olan mültecinin Türk Dil Kurumu Güncel Sözlükteki karşılığı sığınmacıdır. Sığınmacı sözcüğüyse TDK Büyük Türkçe Sözlükte “Başka bir ülkeye veya yere sığınmış olan kişi, sığınık, mülteci; Yabancı bir ülkede iltica etmeden önce belirli bir süre kalan kimse.” şeklinde açıklanmaktadır. Ancak mülteci ve sığınmacı farklı anlamlara gelmektedir’.²⁰

Sığınmacı; 1951 Sözleşmesi’nin 1. maddesinin (A) fıkrasının 2. Bendinde belirtilmiş nedenlerden dolayı, başka bir ülkeye ilgili ulusal ve uluslararası belgeler çerçevesinde korunmak için yetkili bir makama başvuran ve yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kimselerdir. Sığınmacı, mültecilik statüsüne uygun olmadığı tespit edilirse, insani veya diğer ilgili gerekçelerle kalmak için izin sağlanmadıkça, bu kişiler ülkeyi terketmelidir ya da sınır dışı edilebilmektedir.²¹

Mülteci, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre, kendi ülkesi dışında bulunan, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü sebebiyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle oraya dönmek istemeyen kişi olarak tanımlanıyor. Kullanımda karıştırılan sığınmacı (asylum-seeker) kavramı ise, sığınma arayan, mülteci olarak kabul edilmek üzere başvuru yapmış ancak başvurusu henüz sonuçlanmamış, cevap bekleyen kişileri tanımlamaktadır.²²

Türk Dil Kurumu tarafınca tanımlanan mülteci ile sığınmacı kelimeleri, her ne kadar aynı anlamda kullanılsa da, aslında bu iki kelime birbirinden farklıdır. *Sığınmacı, iltica başvurusunda bulunduğu halde yetkili makamlar tarafından hakkında henüz karar verilmeyerek mülteci statüsü kazanmamış kişilerdir. İskan Kanunu Madde 3/3’te*

¹⁹ United Nations High Commissioner for Refugees, ‘Refugees’ and ‘Migrants’, 16 March 2016. <https://bit.ly/2Vqd30a> 8 Mart 2019’da alınmıştır.

²⁰ Türkiye’nin Hukuk Etkinlikleri, Mülteci Nedir?, *Türkiye Hukuk*, 11 Ocak 2018. <http://www.turkiyehukuk.org/multeci-nedir/12> Mart 2019’da alınmıştır.

²¹ IOM, Key Migration Terms, 2011. <http://www.iom.int/key-migration-terms>.

²² United Nations High Commissioner for Refugees, "Refugees" and "Migrants", 2016. <https://bit.ly/2MIw2yO8> Mart 2019’da alınmıştır.

“Türkiye’de yerleşmek maksadıyla olmayıp bir zaruret ilcasıyla muvakkat oturmak üzere sığınanlara sığınmacı denir”. İfadesine yer verilir. Yukarıdaki nedenlerden ötürü ülkesini terk etmek zorunda kalarak kaçtığı ülkede sığınma talebinde bulunan sığınmacı, yetkili makamlar tarafından “soruşturma” aşamasının tamamlanmasını bekler.²³

1.1.2. Göçmen Kavramı

Günümüzde göç kavramı ekonomik, politik ve sosyal faktörler gibi bir dizi nedenlerden meydana gelmektedir. Göçmenler uyuşmazlıklar, insan hakları ihlalleri, güvenlik veya yaşamlarını tehdit eden diğer sebeplerden dolayı menşei ülkelerini terk edebilmektedirler. Birçoğu kendilerine uygun iş bulmak zorunda kaldıklarından ülkelerini terk edebilirken bazıları ise yurtdışında olan ailelerine katılmak için ülkeden ayrılmaktadır. Günümüzde çoğu ülke uluslararası göç için menşe, transit ve durak ülkeleridir. Göç, hem varış bölgesinde hem de menşe ülkelerinde ekonomik kalkınmaya ve sosyal duruma katkıda bulunmuştur. Göçmen olgusu, karakterleri ve sayıları zamana ve koşullara göre değişse bile uzun zaman diliminde devam etmekte olan bir kavramdır.²⁴

Göçmen nüfusun uygun tanımına dair ulusal görüşler ülkeden ülkeye değişmektedir. Buna rağmen, göçmen nüfusunun büyüklüğünün uluslararası olarak karşılaştırılabilir bir resmini sağlamak, milliyet veya doğum ülkesi kriterlerine dayanmakla artık mümkündür. Özetle, göçmen bir ülkede doğup başka bir ülkede yaşamını sürdüren kişidir. Milliyet ve doğum yeri, “göçmen” popülasyonunu tanımlamak için en yaygın kullanılan iki kriterdir. Yabancı doğumlu nüfus, doğum ülkelerinden şimdiki ikamet ettikleri ülkeye göç etmiş olan tüm insanları kapsar. Yabancı nüfus, halen kendi ülkelerinin vatandaşı olan insanlardan oluşmaktadır, bunlar ev sahibi ülkede doğmuş kişileri de içerebilir.²⁵

“Genel anlamda, kendi menşe ülkesinden, birçok nedenden dolayı, başka ülkeye göç eden kimseler göçmen olarak tanımlanmaktadır. Göç nedenleri iki ana kategoriye ayrılmaktadır: itici faktörler (push factors) ve çekici faktörler (pull factors). İtici

²³ Türkiye’nin Hukuk Etkinlikleri, Mülteci Nedir?, *Türkiye Hukuk*, 11 Ocak 2018. <http://www.turkiyehukuk.org/multeci-nedir/12> Mart 2019’da alınmıştır.

²⁴ İnter Parliamentary Union, *Migration, Human Rights and Governance*, Geneva, 2015. 17-18. <https://bit.ly/33fUiPH>

²⁵ İmmigrant Populatio, OECD, Paris. 2007. <http://www.oecd.org/publications/factbook/38336539.pdf>

faktörler, bireyi kendi menşe ülkesinden göç etmeye 'iten' olumsuz koşullardır. Çekici faktörler ise göçmenin gideceği ülkedeki 'çekici' yani olumlu koşullardır'. ²⁶

Yasal olarak kabul görmüş bir tanım olmamasına rağmen, Birleşmiş Milletler, göçmenleri "yabancı bir ülkede, gerekçelerinden bağımsız olarak, ister gönüllü ister gönülsüz olsun, göç için kullanılan araç ne olursa olsun, yasal veya yasadışı olarak bir yıldan fazla bir süre ikamet eden kişi" olarak tanımlamaktadır.²⁷

Bazı ülkelerde, ülkede doğan çocuklar doğdukları ülkenin vatandaşlığını (Toprak Hakkı) otomatik olarak kazanırken, diğer ülkelerde ebeveynlerinin vatandaşlığını (Kan Hakkı) korurlar. Diğer bazılarında ise, ebeveynlerinin milliyeti doğumda saklı kalır ancak ev sahibi ülkenin vatandaşlığını da alırlar.²⁸

Günümüzde göçmen hareketleri tarihi süreç itibariyle en yüksek seviyededir ve gün geçtikçe de hızla artmaktadır. 21.yüzyılın en önemli küresel konusu olan göçmenlerin sayısı 250 milyondur. Uluslararası göçmen sayısı son yıllarda büyük bir artış göstermiştir: Bu sayı 1990'da 152 milyon iken, 2000'de 173 milyon'a, 2000'den günümüze ise bu rakam 173 milyondan 250 milyon'a ulaşmıştır. Farklı ülkelerdeki göçmen yüzdesi oldukça değişkenlik göstermektedir. Göçmenlerin nüfusa oranı mesela Birleşik Arap Emirlikleri'nde % 88 Katar'da % 75, Kuveyt'de % 74, Singapur'da % 45, Lihtenştayn'da % 63 ve Lüksemburg'da %44'tür. Hindistan ve Haiti %0,4, Eritre ve Peru %0,3, Filipinler ve Somali %0,2, Çin, Endonezya, Myanmar ve Viet Nam % 0,1 ile en düşük oranlara sahip ülkelerdir.²⁹

BM üye devletleri, göç konusunda kapsamlı bir yaklaşımın gerekliliğini kabul eden New York Mülteciler ve Göçmenler Deklarasyonu (A / RES / 71/1) olarak bilinen bir dizi taahhütte bulundular. New York Deklarasyonu, göçmenlerin sürdürülebilir ve kapsayıcı kalkınmaya olumlu katkısını kabul etmekte ve göçmenlik durumlarına bakılmaksızın tüm göçmenlerin güvenliğini, saygınlığını ve insan haklarını ve temel özgürlüklerini korumayı taahhüt etmektedir.³⁰

²⁶ Şebnem Çakran, Veysel Ereğ. "Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (39), 2017, 3.

²⁷ United Nations, Migration. <https://bit.ly/2OLm3NC22> Mart 2019'da alınmıştır.

²⁸ Immigrant Populatio, OECD, Paris. 2007. <http://www.oecd.org/publications/factbook/38336539.pdf>

²⁹ International Organization for Migration, International Migration in Numbers. <https://egypt.iom.int/en/international-migration-numbers3> Nisan 2019'da alınmıştır.

³⁰ United Nations, Migration. <https://bit.ly/2OLm3NC6> Nisan 2019'da alınmıştır.

“Göçmen”, “Sığınmacı” ve “Mülteci” kavramları, sözlüklerde aynı anlamda kullanılsa da, aslında birbirinden farklı kavramlardır. Ulusal ve uluslararası mevzuatta görüldüğü üzere “göçmen” kavramı geniş kapsamlıdır. Çünkü kavramın kapsamına her türlü göç hareketi dahil edilir. Göç kavramı, kısa süreli, uzun süreli veya kalıcı göç, ekonomik, siyasal, sosyal göç veya çevresel, gönüllü veya gönülsüz göç, ulusal veya uluslararası göç gibi farklı türlere ayrılmaktadır. Bu nedenle, göçmen kavramı mültecileri ve sığınmacıları da içermektedir.³¹

1.2. İLTİCA TARİHİ VE YİRMİNCİ YÜZYILDA ÖNE ÇIKAN ÖNEMLİ ÖRNEKLER VE GELİŞMELER

1.2.1. İltica Tarihi

Tarihi açıdan Uluslararası iltica hukukunun gelişimine bakıldığında, I. Dünya Savaşı sonrasında devletlerarası kitlesel ve bireysel göçlerin yaşanması üzerine demografik açıdan büyük bir hareket oluşturan iltica olgusunun düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu gereksinimi karşılamak için düzenlenmiş olan 1933 tarihli “Mültecilerin Uluslararası Statülerine Dair Konvansiyon” a göre sözleşmeye taraf olan devletler, kendi güvenlikleri ve kendi kamu düzenlerinin kötü etkilenebileceği sebepler hariç olmak üzere, zor kullanarak mültecilerin sınırdan ülkeye girişinin engellenmeyeceğini ve zorla ülkeden sınır dışı etmeyeceklerini garantilemişlerdir.³²

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14. Maddesinde “ilticaya başvurma hakkı” bir hak olarak tanımlanmış ve günümüzde bu beyanname Suriyelilerin hukuki açıdan korunması açısından hâlâ önem arz etmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin 14. maddesine göre: “Herkes zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına haizdir” şeklinde düzenlenmiştir.³³

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin de etkisiyle 1951 senesinde iltica hukukuna dair Cenevre’de özel olarak bir Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (1951 Cenevre

³¹Çakran Şebnem, Veysel Ereğ. "Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (39), 2017, 22.

³² Cansu Kula, *Uluslararası Belgelerle İltica Hukuku ve Ülkemizdeki Suriyelilerin Hukuki Statüsü*, Hukuk Gündemi Yay, 2015, 42-54.

³³ Kula, *Uluslararası Belgelerle İltica Hukuku ve Ülkemizdeki Suriyelilerin Hukuki Statüsü*, 42-54.

Sözleşmesi) imzalanarak ilticaya başvurma hakkının kapsamını ve devletlere getirdiği sorumlulukları düzenleyen uluslararası bir hukuk kaynağı ortaya çıktı.³⁴

Bir dini hoşgörü düzenlemesi olan Nantes fermanının kaldırılmasının ardından 17. yüzyılda Fransa'dan ihraç edilen Protestanları belirtmek için Fransa'da "mülteci" kelimesinin ilk kez kullanıldığı belirtilmelidir. Ayrıca Latin Amerika'da, 1889'da düzenlenen Montevideo Uluslararası Ceza Hukuku Sözleşmesi'nin iltica konusunda ilk bölgesel belge olduğunu kaydetmek gerekir.³⁵ Son yıllarda, dünyadaki benzeri görülmemiş bir yer değiştirme sürecine şahit olunmaktadır. Bu dönemde mülteci sayısı rekor seviyelere ulaşmıştır.

1.2.2. Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında İltica Olgusu

İltica olgusu, önceki yüzyılın başında uluslararası boyuta ulaşmaya başladı. Son yüzyılda Avrupa'daki göç hareketleri, yeni yasa ve politikalarla, mültecilerle yasal bir şekilde başa çıkmanın başlangıcını oluşturmuştur. Tarihin bu döneminde, nicelik ve nitelik bakımından emsali görülmemiş yer değiştirmelere neden olan büyük düzensizlikler ve savaşlar gözlenmiştir.

II. Dünya Savaşı sürecinde ve sonrasında Avrupa'daki gelişmelerin ister kıta içerisinde isterse uluslararası çapta yaklaşık 60 milyon kişiyi yerinden ettiği bilinmektedir. Bu mülteci olayı Avrupa'da tek bir ülkede değil birçok ülkede gerçekleşmiştir. Birçok Yahudi Alman, Almanya'dan kaçmıştır. Fransa, 1940'lı yıllarda Nazilerin Fransa'yı işgal etmesinin bir sonucu olarak büyük göçlere maruz kalmıştır ve birçok Avrupa vatandaşı, başta İsviçre, Amerika, Orta Doğu ve Afrika kolonileri olmak üzere komşu ülkelere kaçmıştır. Bu hareket halindeki kitleler hakkında yapılan tanımlamalar arasında mülteciler, kaçaklar, sınırdışıları, vatansız kişiler, yasadışı göçmenler bulunmaktadır.

³⁴ Kula, *Uluslararası Belgelerle İltica Hukuku ve Ülkemizdeki Suriyelilerin Hukuki Statüsü*, 42-54.

³⁵ İbtisam Qweider, "Opportunity or a Burden on the Economies of Host Countries , Study of the Situation of Syrian Refugees in Jordan" [Fırsat ya da Ev sahibi Ülkelerin Ekonomisine Yükleme. Ürdün'deki Suriyeli Mültecilerin Durumunun Çalışması], *Jil Journal of Potential Studies and International Relations*, 20, 2018, 61.

1.2.2.1. Rusya'dan Göç Eden Mülteciler

Rusya'nın I. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında yaşadığı yıpratıcı savaş süreci birçok Rusya vatandaşının başka ülkelere göç etmesine yol açmıştır. 1915'in sonlarında yaklaşık 2,7 milyona ulaşan göçmen sayısı, sonraki birkaç ay içinde 5 milyona yükselmiştir.³⁶

Osmanlı hükümetinin kendisi, zorlu şartlara maruz kamasına rağmen, Osmanlı devleti Rus mültecilere yardım sağlamıştır. Rus avukat ve milletvekili olan Nikolai Chpreevich şöyle demiştir: "Rus mülteciler, başka hiçbir ülkede, hatta Slav ülkelerinde bile İstanbul'da oldukları kadar kendilerini rahat hissetmediler".³⁷

1917'deki Bolşevik Devrimi'nden sonra, yaklaşık bir milyon Rus, Avrupa'ya göç etti. Diğer ülkelere nazaran daha fazla mülteci alan Çekoslovakya Devleti, Rus mültecilere yönelik diğer ülkelerden farklı olarak, mültecilerin kültürünü de dikkate alan ve onları toplum ile entegre etmeyi amaçlayan Rus iltica politikası uygulamıştır. 1921'de Rus mülteciler için uluslararası bir anlaşma fikri gelişti. Milletler Cemiyeti'nin 1922'deki toplantısında, daha sonra devletler tarafından "*Nansen Pasaportu*" olarak adlandırılan Rus mültecilere özel bir seyahat belgesi verilmesini öngören bir anlaşma imzalandı.³⁸

1.2.2.2. Avrupa Mültecileri 1936-1948

1926'da tahmini sayısı 9,5 milyonu bulan I. Dünya Savaşı sonrası mültecilerinin yol açtığı kriz, Avrupa deneyiminde benzeri görülmemiş bir büyüklüğe ulaşmıştır. İlgili ülkelerin nüfus büyüklüğü dikkate alındığında, Avrupa'daki bu mülteci krizinin nisbi büyüklüğü daha iyi anlaşılmaktadır. Bu devasa mülteci dalgaları ilgili ülkelerde, mülteci ihtiyaçları konusunda büyük bir endişe meydana getirmiş ve bunun için mültecileri azaltmaya yönelik politikalar oluşturulmuştur. Bu da bu ülkelerde mülteciler konusundaki farkındalık yaratmıştır.³⁹

³⁶ Aristide R. Zolberg, Astri Suhrke, Sergio Aguayo, *Escape from violence: Conflict and the refugee crisis in the developing world*. Oxford University Press on Demand, 1989, 16.

³⁷ Buğra Ekinci, "White Russians in Istanbul", Ekrem Buğra Ekinci sitesi, 07 Temmuz 2017, <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=849> 13 Nisan 2019'da alınmıştır.

³⁸ Zolberg, 16.

³⁹ Zolberg, 18.

1951 Sözleşmesi, II. Dünya Savaşı sonrası rejiminin kurumsallaşmasında kritik bir olaydır. Bu sözleşme Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bir öncekinden çok daha zorlayıcı olan bir Avrupa mülteci krizine çözüm bulma çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası yapılan ilk kapsamlı araştırmaya göre, 1939-1945 yılları arasındaki altı savaşta yer değiştiren Avrupalıların sayısı otuz milyon civarındaydı. Savaşın sonunda, bunlardan hayatta kalan on bir milyon kişi ülkesi dışındaydı ve yardıma muhtaçtı. Savaş sonrası dönemde de Yunanistan'da Komünist partizanlar ile kraliyet hükümeti atasındaki iç savaş sebebiyle ve yine Doğu ve Güney Avrupa ülkelerinde etnik homojenlik arayışından ve sınır kavgalarından kaynaklı çatışmalardan dolayı ek mülteciler oluştu.⁴⁰

1.2.2.3. Filistinli Mülteciler Meselesi

Filistinli mülteciler meselesi 1948 savaşında başlayıp günümüze kadar devam etmiştir. Filistinli mültecilerin Filistin nüfusu içerisindeki oranı, dünyadaki en yüksek oranı teşkil etmektedir. Bu yüksek oran, toplam Filistinli sayısının %51'ine tekabül etmektedir.⁴¹ Filistinli mülteci sorunu, dünyadaki en büyük kitlesel yer değiştirmeyi temsil etmektedir. Bu sorun, Afganistan ve Bosna gibi başka ülkelerde yaşanan mülteci sorunları ile karşılaştırıldığında bile dünyada henüz çözülmemiş olan en uzun süreli mülteci sorundur. Afganistan, Somali ve Bosna'da mülteci sorunu çözülmüş ve medeni ve siyasi haklar geri alınmışken, 71 yıldır devam eden Filistinli mülteci sorunu çözülememiştir.

29 Kasım 1947 tarih ve 181 sayılı BM Genel Kurul Kararı bağımsız bir Arap ve Yahudi devletinin kurulmasını ve Kudüs şehri için özel bir uluslararası rejim kurulmasını önermiştir. Yahudiler planı kabul ederken, Araplar kabul etmeyince, aralarında bir savaş başlamıştır. Araplar ve Yahudiler arasında çıkan savaşta çoğunluğu Arap olan 750 bin ila 900 bin kişi Filistin'den uzaklaştırılmış ya da kaçmak zorunda kalmıştır.⁴²

1967 Arap- İsrail savaşları ve 1982'de İsrail'in Lübnan'ı işgali sonucunda da yine çok sayıda Filistinli ikinci kez yerlerinden edilmiştir. Filistinli mülteciler 1 Haziran

⁴⁰ Zolberg, 21.

⁴¹ Palestinian Central Bureau of Statistics, 2018. http://www.pcbs.gov.ps/site/lang__en/1/default.aspx

⁴² Arzu Güler, "Ortadoğu ve Mülteci Sorunu", *Yeni Türkiye Dergisi*, 87, 2016, 698.

1946-15 Mayıs 1948 tarihleri arasında Filistin’de ikamet eden ve 1948 savaşı sebebiyle evlerini ve maddi varlıklarını kaybeden kişiler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Filistinli erkek mültecilerin torunlarının da Filistinli mülteci olarak kabul edilebilmesi için kayıt başvurusunda bulunulabilmektedir.⁴³

Bugün yaklaşık 6.5 milyon kişi bu statüde olup BM Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu (UNRWA) hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Yerinden edilen toplam Filistinli sayısı ise 8.1 milyondur, bu da toplam Filistinli nüfusunun yüzde % 51 ile %62’sinin ülke içinde yerinden edildiği ya da mülteci olduğu anlamına gelmektedir.⁴⁴UNRWA, 8 Aralık 1949 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı ile Filistinli mültecilere doğrudan yardım ve çalışma programları uygulamak üzere kurulmuştur. Kuruluş 1 Mayıs 1950’de faaliyete başlamıştır.⁴⁵

Filistinli mülteciler meselesine bir çözüm bulunamadığı için, Genel Kurul bugüne kadar, UNRWA’nın görevini defalarca yenilemiştir. UNRWA’nın bütçesine daima en büyük katkıda bulunan ABD olmuştur ve bu katkı 2017’de 350 milyon dolara ulaşmıştır. Ancak ABD başkanı Donald Trump 2018başlarında Filistinlilere yapılan 500 milyon dolardan fazla yardımını ve UNRWA’ya olan tüm mali desteğini durdurmaya karar vermiştir.⁴⁶

1.2.3. 1950’lerden Sonraki Dönem

1950’lerin başlarında, savaş sonrası mültecilerin sorunlarıyla başa çıkmak için bir iltica anlaşması imzalandı. 1951 Sözleşmesine Avrupa dışındaki mülteciler kategorisini genişleten 1967 Protokolü eklendi. BMMYK, Komünist rejimlerden kaçan mültecilerle ilgilenmek için kurulmuş olan mühim bir Birleşmiş Milletler kuruluşudur. Geçen yüzyılın ikinci yarısından sonra mülteci dalgalarına neden olan birçok savaş ve çatışma vardı ve mültecilerin sayısı da beklentileri aştı.

⁴³ Güler, 698.

⁴⁴ Palestinian Central Bureau of Statistics, 2018. http://www.pcbs.gov.ps/site/lang__en/1/default.aspx

⁴⁵ The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees (UNRWA). <https://www.unrwa.org/who-we-are> 8 Temmuz 2019’da alınmıştır.

⁴⁶ "After the cessation of US support, Canada provides emergency financial assistance to UNRWA". (2018, October). *Al-Jazeera*. <http://cutt.us/XeOHk6> Temmuz 2019’da alınmıştır.

1.2.3.1. Yugoslav Mültecileri 1991

Yugoslavya Savaşı 1990'ların sonlarında Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nde gerçekleşen savaştır. Mart 1991'de Bosna-Hersek savaşı ile başlayıp 21 Haziran 1999'da Kosova savaşı ile sona ermiştir. Savaşın sonuçları ise Yugoslav Birliği'nin dağılması, Karadağ, Kosova ve Bosna-Hersek olarak bağımsız cumhuriyetlere bölünmesi olmuştur. Savaş, Yugoslavya ile bölge ülkeleri arasındaki uluslararası ilişkileri etkilemiştir. Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde NATO, Yugoslavya savaşında büyük bir etkiye sahip olmuştur.⁴⁷

Bosna Hersek'te etnik temizlik ve çatışma sırasındaki savaş yasalarının ihlali dahil olmak üzere savaş suçları ve insanlığa karşı diğer suçların uygulandığı ve İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'nın en şiddetli olayları eski Yugoslavya (1991-1995) savaşları olarak tanımlanmaktadır.⁴⁸

12 aylık bir sürede, Slovenya, Hırvatistan ve Bosna-Hersek'ten gelen Yugoslavya'daki mülteci sayısı 2 milyona ulaştı. Bu mülteci olayının sebebi başlangıçta iç savaş olan bir savaşın ülkeler arası savaşa dönüşmesidir. Çoğunluk, başlangıçta Yugoslavya topraklarında güvende olduğunu ve yerel halkın yardımına bağlı olduğunu düşünerek yakındaki bir sığınağı bulmaya çalıştı. Güvenli olduğuna inandıkları bu bölgelere mültecilerin yaklaşık% 80'i yerel halk tarafından kabul edildi, ancak bu bölge savaşın ortasında kaldı ve böylelikle bir kez daha zorunlu iltica meydana geldi, sonuç olarak mülteciler özellikle Bosna-Hersek başta olmak üzere farklı bölgelere hareket etmiştir. Ekonomik krizle birlikte mülteciler kabul edildikten sonra nüfusun dayanışması tehlikedeydi.⁴⁹

Bu yer değiştirme, Avrupa'yı mültecilerle mücadele baskısına karşı savunmasız bıraktı. Avrupa eyleminin tek itici gücü insanlık değildi, ama politik düşünceler gün ışığına çıkarıldı ve medyadaki olaylar güçlendirildi, bu da insanları etkiledi. Avrupa ülkeleri kapılarını mültecilere açtılar, ancak çoğunluk ile mültecilerin kabulünü düzenleyen yasalar belirlemek için, giriş vizesi kuruldu.

⁴⁷ "War Crimes in the Former Yugoslavia". (2018, Temmuz). *Al-Jazeera*. <http://cutt.us/rolFu> 13 Nisan 2019'da alınmıştır.

⁴⁸ "War Crimes in the Former Yugoslavia". (2018, Temmuz). *Al-Jazeera*. <http://cutt.us/rolFu> 13 Nisan 2019'da alınmıştır.

⁴⁹ "The wars of Yugoslavia in the nineties of the twentieth century". (2018, Şubat). *Al Mersal*. <https://www.almersal.com/post/610095> 15 Nisan 2019'da alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında Yugoslavya, siyasi olarak Eksen ülkeleriyle birlikte olduğundan dolayı Alman ve İtalyan güçlerinin ülkeye saldırıp kontrol etmesine neden olmuştur ve ardından kendilerini bu işgalden kurtarmışlardır. Yugoslavya, tarihini değiştiren birçok savaşa girdi ve doksanlı yıllarda bu savaşların en bilinenlerindendi. 1990'ların başında, Yugoslavya'da bir dizi etnik savaş ve 1991'de parçalanmasına neden olan birçok isyan yaşanmıştır. Birçok ülke, Kosova bölgesindeki Müslüman Arnavutların ortaya çıkması ve Kosovalı Sırp ve Arnavutlar ile olan gerginlik nedeniyle Yugoslav federasyonundan ayrıldı. Arnavutluk Ulusal Hareketi bağımsızlığını arttırdı ve İngiltere'de hem Slovenya hem de Hırvatistan'ın bağımsızlığına yol açan birçok kargaşaya neden oldu.⁵⁰

1.2.3.2. Afrikalı Mülteciler

En fazla mülteci akınına sahip kıtalardan biri olan Afrika kıtası, ülke içerisinde oluşan iç çatışmalar ve kıtlık nedeniyle sığınmacı oluşturmaya devam etmektedir. Bunun sebepleri sömürge geçmişindeki dış müdahale ve ekonomik sömürüdür. Diğer sebepler ise, kültürel sebepler ve iktidarda tek bir kişi ya da grubun sürekli hakimiyet kurmak istemesidir. Afrika birçok iltica vakası yaşamıştır. Bunlardan en belirgin olanları; Sudan ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti Mülteci olaylarıdır.

1.2.3.2.1. Sudan

Sudan'da iç savaş bağımsızlıktan önce başladı. Savaş, 1972 yılına kadar sürdü ve bir anlaşmayla sona erdi. Ancak 1983'te, anlaşmanın hükümlerinin çoğunun ihlal edilmesi ve en önemlisi de ülkenin her yerine İslam hukukunun dayatılmasıyla yeniden başladı. Güneyden bir Sudanlı yazara göre, ilk savaş kuzey ile güney arasındaki iletişim eksikliğinden dolayı ortaya çıkmıştır. Güney Sudan 2011'de Sudan'dan ayrılarak yeni bir devlet kurdu. Güney bölgesi, 2015 yılına kadar iç çatışmalara tanık olmuştur ve bu bölgedeki mültecilerin sayısı 2015 yılına kadar yaklaşık 700.000 kişiye ulaşmıştır.⁵¹

⁵⁰ "The wars of Yugoslavia in the nineties of the twentieth century". (2018, Şubat). *Al Mersal*. <https://www.almersal.com/post/610095> 15 Nisan 2019'da alınmıştır.

⁵¹ "The Evolution of the Phenomenon of Asylum at the International Level". (2017, Ocak). *Al-Hiwar Almutamadın*. <https://bit.ly/2nq8RAV> 17 Nisan 2019'da alınmıştır.

Güney Sudan'daki iç savaşta (1955-1972 ve 1983-2003) 2 milyondan fazla ölü, sayısız yaralı ve engelli insan olduğu iddaa edilmiştir. Bu savaştan kaynaklanan iç göçlerde dört milyon Sudanlı yer değiştirmiş ve kendi ülkelerinde mülteci hayatı yaşamıştır. Mülteci hayatına ve zor koşullara daha fazla dayanamayan 420.000 kişi komşu ülkelere göç etmiştir. Çok sayıda insanın öldürülmesi, yaralanması, ve yerinden edilmesi, Sudan toplumunun daha önce hiç yaşamadığı, kaçırılma, fildişi kaçakçılığı, karaborsacılık ve kabile milisleri arasında silah ticaretinin yayılması gibi ekonomik ve sosyal sonuçları olan birçok çalkantıya ve düşmanlığa sebep olmuştur.⁵²

1.2.3.2.2. Kongo Demokratik Cumhuriyeti

Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin bazı kritik bölgelerinde görülen ve gittikçe artan yer değiştirme olayları BMMYK'nın endişelerine yol açmıştır. 2015'ten buyana, yer değiştiren kişi sayısı ikiye katlanmış ve 428000'i son üç ayda olmak üzere 3.9 milyona ulaşmıştır. Geçen yıl ise yaklaşık 100.000 Kongolu komşu ülkelere mülteci olarak kaçmıştır. Milis faaliyetlerinin çoğalması ve birçok bölgede etnik ve siyasi çatışmalardan kaynaklanan huzursuzluk ve şiddet ile birlikte, yardıma ihtiyaç duyan insanların yardım alması zorlaşmış ve yer değiştirme riski daha fazla yükselmiştir.⁵³

Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde mültecilerin ve ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak için 236.2 milyon ABD Doları'na acil olarak ihtiyaç duyulmaktadır ve şu ana kadar BMMYK'inden ancak talep edilen miktarın yalnızca beşte biri miktarında olan 49.7 milyon ABD doları alınabilmiştir.⁵⁴

BMMYK, mültecilerin ve yerlerinden edilmiş kişilerin eğitim ve sağlık gibi hizmetlere erişebilmelerini sağlamak için Afrika genelinde sıkı bir şekilde çalışmaktadır. Ayrıca, güvenli okul ortamları oluşturmak, kamp güvenliğini artırmak ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet riskini azaltmaya yardımcı olmak için kamusal aydınlatma sağlamak için çalışmaktadır. Özellikle 2015 yılında BMMYK 12 yeni kamp

⁵² "War in Southern Sudan". (2015). *Al Jazeera*. <https://bit.ly/30Twr6D18> Nisan 2019'da alınmıştır.

⁵³ UNHCR, UNHCR Warns of Worsening Displacement in Democratic Republic of the Congo, 2017. <https://bit.ly/2Ixq82j> 19 Nisan 2019'da alınmıştır.

⁵⁴ UNHCR, UNHCR Warns of Worsening Displacement in Democratic Republic of the Congo, 2017. <https://bit.ly/2Ixq82j> 19 Nisan 2019'da alınmıştır.

kurmuş ve devam eden mülteci acil durumları nedeniyle mevcut yedi kampı da genişletmiştir.⁵⁵

1.2.4. Afgan, Iraklı ve Suriyeli Mülteciler Meselesi

1.2.4.1. Afgan Mülteciler Meselesi

Afgan göçü, 1.7 milyon'u Pakistan'da, 1 milyonu ise İran'da kayıtlı olan Afgan mülteciler ile dünyadaki en karmaşık ve en uzun süren mülteci durumlarından biridir. Afganistan ve komşu ülkelerinin kalıcı çözümler için sürekli uluslararası desteğe ihtiyacı vardır. 2001'den bu yana, Afganistan nüfusunun dörtte birini oluşturan 5.7 milyon Afgan evine dönmüştür, ancak birçoğu hayatlarını yeniden inşa etmek için mücadele etmektedir.⁵⁶

Taliban Hareketi 1994 yılında Pakistanın mülteci kamplarında yetişen ve çoğunluğunu mücahitlerin çocuklarının oluşturduğu kişilerle kurulmuştur. Çoğunluğu peştunlardan oluşan bölgede kısa süre içerisinde güç kazanan hareket, 1998 yılında şeriat yasalarının uygulanmaya başlanması ile neredeyse tüm ülkede kontrolü ele geçirmiştir. 1997-2000 yılları arasında Taciklerin muhalif olarak kurdukları Kuzey İttifakı ile Taliban arasındaki çatışmalardan dolayı Afganistanda bir mülteci dalgası yaşanmış ve 3.8 milyon kişi mülteci durumuna düşmüştür.

ABD tarafından El Kaideyi desteklemekle suçlanan Taliban rejimi 11 Eylül sonrası Kuzey İttifakı'nı desteklemeye başlamıştır. Daha sonra Taliban rejiminin devrilmesiyle 2001 yılının Aralık ayında Bonn Anlaşması imzalanmıştır. Sonrasında ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarihinin en geniş çaplı gönüllü geri dönüş operasyonu başlatılmıştır.

Başlatılan operasyon ile birlikte 5.5 milyon Afgan mülteci ülkelerine geri dönmüştür. Ancak ülkedeki istikrarsızlıktan dolayı çatışmalar devam etmiştir. Afgan mültecilerin %92 gibi büyük çoğunluğu Pakistan ve İran'da bulunmaktadır. Ne var ki Taliban saldırıları sonrasında daha kötü bir hale gelen güvenlik durumu, Afganistan'da

⁵⁵ UNHCR, State of Emergency in the Democratic Republic of the Congo. <https://www.unhcr.org/en/5a44c8944.html> 20 Nisan 2019'da alınmıştır.

⁵⁶ UNHCR, International Conference on the Displacement of Afghans. <https://www.unhcr.org/en/4f9682106.html> 25 Nisan 2019'da alınmıştır.

yeni bir mülteci dalgasına neden olmuştur. 2015'in ilk çeyreğinde iltica başvurusu yapan Afgan sayısı UNHCR'nin açıkladığı verilere göre 3 kat artarak 80 bin olmuştur.⁵⁷

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre 2019'da mülteci sayısı 2.7 milyona ulaşan Afganistan, Suriye'nin ardından (Suriye 6,37 milyon ile en yüksek mülteci nüfusuna sahip ülkedir) en çok mülteci veren ikinci ülke durumundadır.⁵⁸

1.2.4.2. Iraklı Mülteciler Meselesi

1932'de Irak, işgalden bir süre sonra İngiltere'den bağımsızlık kazandı. Ürdün'deki aynı yönetici ailenin bir uzantısı olan Haşimi ailesi Irak'ta iktidara gelmiştir. Ancak 1936'da Irak, yönetici aileye karşı ilk kanlı askeri darbeye şahit olmuştur. İlk kez Suriye'de kurulmuş bulunan Baas Partisi, 1951'de Irak'ta da kurulmuştur. 1963'te Baas Partisi'nin iktidara geldiği dönemde Irak'ta Araplar ve Kürtler arasında da kargaşa yaşanmıştır.

1980 yılında Irak, İran ile sekiz yıl süren sert bir savaşa tanık olmuştur ve bu savaş Irak ekonomisine ciddi zararlar vermiştir. 1990'da Irak kuvvetleri, Kuveyt'i işgal etmiş ve bu işgal bölgede krize neden olmuştur. 2003 yılında ABD kuvvetleri Irak'ı işgal etmiş, Baas Partisi rejimini devirmiştir.

Bu süreçte yarım milyondan fazla Iraklı mülteci evlerine dönmüş ancak ABD müdahalesinin ardından ülkede mezhepsel çatışmalar artmıştır. Baas rejiminin destekçileri olarak görülen Sunniler, koalisyon güçlerinin ana muhalif grubu olmuştur. Baas rejiminin devrilmesiyle birlikte Şii Araplar ve Kürtler ise kendi özerkliklerini istemişlerdir. Neticede 2005 yılında onaylanan Irak anayasası ile Kuzey Irak'ta Bölgesel Kürt Yönetimi kurulmuştur.

Siyasetçi Nuri el-Maliki'nin 2006 yılında başbakan olmasıyla birlikte mezhep çatışmaları daha da hızlanmıştır. IŞİD kaynaklı saldırılar sebebiyle, Irak'ta son dönemde 1.5 milyon kişi daha ülke içinde yerlerinden edilmiş ya da mülteci durumuna düşürülmüştür. 2015 yılında Avrupa'ya deniz yoluyla ulaşan mülteciler arasında Suriyeli ve Afgan mültecilerden sonra Iraklı mülteciler üçüncü sırada yer almıştır.

⁵⁷ Güler, 695.

⁵⁸ UNHCR, Figures at a Glance, <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> 20 Eylül 2019'da alınmıştır.

Haziran 2015 itibariyle Irak 377 binden fazla mültecinin kaynak ülkesidir.⁵⁹ Şubat 2007'de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri António Guterres, *1948'de İsrail devletinin kurulmasını takiben Filistinlilerin yerinden edilmesinden bu yana Orta Doğu'daki en büyük nüfus değişiminin Iraklıların göçü olduğunu ilan etmiştir.*⁶⁰

Irak krizi, Ortadoğu'nun modern çağda yaşadığı en büyük krizlerden biri olup, Irak'taki ve komşu ülkelerdeki mevcut durum üzerindeki etkileri devam etmektedir. Irak krizinin başlangıcı başkent Bağdat'ın ABD-İngiltere koalisyonu tarafından işgaline ve eski Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin'in rejiminin çöküşünden sonra Amerika geçici Yönetim Kurulu'nun dayattığı etnik bir mezhep bölünmesine dayanmaktadır. Şubat 2016'ya ait BMMYK istatistikleri, ülke içinde yerlerinden edilmiş kişilerin sayısının 3.320.844'e ulaştığını bildirmektedir.⁶¹

Irak'ta devam etmekte olan çatışmalar, 3.3 milyondan fazla insanın hayatta kalabilmek için kaçmasına neden oldu. Bu durum, bölgede daha fazla kaynak için acil bir ihtiyaç meydana getirdi. Tahmini olarak 11 milyon Iraklı'nın şu anda insani yardıma ihtiyacı vardır. 1.8 milyondan fazla Iraklı, evlerinden zorla çıkarılmış, ancak ülke içinde bırakılmıştır. 360.000 kişi diğer ülkelerde mülteci durumunda bulunmaktadır. Irak'ta komşu ülkelerdeki şiddet ve zulümden kaçan 280.000 mülteci bulunmaktadır ve bunun çoğunluğunu Suriye'den gelen mülteciler oluşturmaktadır. 1.5 milyon yerinden edilmiş Iraklı ve Suriyeli mülteci, yerinden edilmiş kişilerin nüfusunun %25'ini barındıran Irak'ın Kürdistan bölgesine intikal etmişlerdir.⁶²

Kampların ve geçici yerleşim yerlerinin aşırı kalabalık olması nedeniyle, Irak'ta yerinden edilmiş 700.000'den fazla kişi resmi olmayan yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. Buradaki aileler kışın hayatta kalabilmek için ek yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. BMMYK, 2018'de yaklaşık 1 milyon Iraklıya kış yardımı sağlamak üzere hazırlık yapmıştır.⁶³

⁵⁹ Güler, 695.

⁶⁰ Kelly O'Donnell, "The Iraqi Refugee Crisis: The Need for Action" [Irak Mülteci Krizi: Eylem Gereksinimi], *Kathleen Newland Migration Policy Institute Yay*, 2008, 3. <https://bit.ly/30SoUoS>

⁶¹ "The Iraqi Diaspora". (2016). *Al Jazeera*. <http://cutt.us/a4NWH27> Nisan 2019'da alınmıştır.

⁶² UNHCR, Iraq Refugee Crisis. <https://www.unrefugees.org/emergencies/iraq/7> Eylül 2019'da alınmıştır.

⁶³ UNHCR, Iraq Refugee Crisis. <https://www.unrefugees.org/emergencies/iraq/7> Eylül 2019'da alınmıştır.

1.2.4.3. Suriyeli Mülteciler Meselesi

Suriye krizi siyasi sistemin doğurduğu adaletsizlik ve zulümden dolayı Suriye halkının ayaklanması ile başlamıştır. Suriye'deki siyasal sistem, karşı çıkan insanlardan binlercesinin ölümüne ve yerinden edilmesine yol açmıştır. Siyasal sistemin şiddetinden dolayı insanlar ülkede daha fazla durmaya dayanamayıp ülkeden kaçmak zorunda kalmışlardır. Başta Ürdün, Türkiye ve Lübnan gibi komşu ülkeler olmak üzere dünyanın birçok bölgesine yayılmışlardır ve bu şekilde mülteci krizi başlamıştır.

Suriye'deki çatışma dokuzuncu yılına girerken, siyasi çözüm henüz mevcut değildir. 2010 yılında krizin başlamasından bu yana Suriye'deki insani ihtiyaçlar belirgin bir şekilde artmış, insani yardıma ihtiyacı olan insan sayısı, 5.6 milyondan fazlası çocuk olmak üzere 12.2 milyona ulaşmıştır. Krize yol açan çatışmalarda 511 bin insan ölmüş ve bir milyondan fazla insan yaralanmıştır.⁶⁴ Birçok Suriyeli, birkaç kez evlerini terk etmek zorunda kalmıştır ve Suriye dünyada en ağır mülteci krizi yaşayan ülke olmuştur. 6.1 milyon kişi yerlerinden edilmiş ve Yaklaşık 5.6 milyon insan da komşu ülkelerde ve diğer ülkelerde mülteci olarak kaydedilmiştir.⁶⁵

Suriye krizi öncesi, Suriye kendi sınırları içinde bulunan 552.000 Filistinli mülteciye destek vermekteydi, ancak kriz sonrası Filistinli mülteciler destek alamama riski ile karşı karşıya kaldı.⁶⁶

Büyük ve uzun vadeli mülteci nüfusunun, ev sahibi devletlerin yerel ve ulusal kapasiteleri üzerinde önemli bir baskı oluşturduğu açıktır. Mülteci varlığı, ülke sınırları içindeki sakinlerin sayısında büyük ve ani artışlara sebep olmaktadır ve böylelikle fiziksel durum bozulmakta ve altyapı üzerindeki baskı artmaktadır. Mülteciler ülkeye geldiğinde ayakta kalabilmek için daha zor koşullarda daha düşük ücretle çalışabilmekte ve bu da yerel halk için bir dezavantaj oluşturabilmektedir. Bu durum ise halk ile mülteciler arasında rekabet meydana getirmektedir. Uzun vadeli mülteci durumlarından etkilenen gelişmekte olan ülkelerin tek başına bu sorumluluğu üstlenmeleri beklenemez. Uluslararası dayanışma ve ortak sorumluluk ilkesine uygun olarak, daha zengin devletlerin ve Birleşmiş Milletlerin uygun şartlarda destek sağlaması beklenmektedir.

⁶⁴ Human Rights Watch, *WORLD REPORT 2019*. <https://bit.ly/2Rw6o5I>

⁶⁵ UNCHR, Syria, <https://www.unhcr.org/ar/4be7cc278fe.html> 9 Eylül 2019'da alınmıştır.

⁶⁶ UNRWA, Syria, <https://bit.ly/2RqaJDx> 9 Eylül 2019'da alınmıştır.

Aslında, tüm mülteci sistemi büyük ölçüde uluslararası toplumun bu ilkeye bağlılığına dayalıdır.⁶⁷

Gönüllü geri dönüş, uzun vadeli mülteci durumlarında bulunan insanların çoğunluğu için en uygun çözümdür. Örneğin, 2007 yılında, dünyadaki 9,9 milyon mültecinin 730.000'den fazlası kendi ülkelerine gönüllü olarak geri dönmüştür.⁶⁸

Yoksulluğun mülteci ürettiği konusundaki tez, aşırı ekonomik yoksunluk durumlarının genellikle nüfus çıkışlarına yol açmadığı yönündeki bulguyla uyumsuzdur. Yapısal şiddet biçimindeki yoksulluk bile - yani aşırı, sistematik ve devamlı ekonomik yoksunluk - tek başına, ilk etapta ve tipik olarak güçsüzlük doğurur ki bu da nüfus hareketini zorlaştıran bir faktördür.⁶⁹

Dünya, mültecileri uzun süre sürgünde yaşadığı uzun süreli mülteci durumlarına tanık oldu. Örneğin, İran ve Pakistan'daki Afgan mülteciler; Bangladeş'teki Myanmarlı mülteciler; Sırbistan'daki Bosnalı ve Hırvat mülteciler; Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti'ndeki Burunyalı mülteciler ve Doğu Sudan'daki Eritre mültecileri gibi.⁷⁰

2000'de başlayıp 2010-2011'te zirveye ulaşan mülteci krizini şu şekilde tanımlayabiliriz. Bu krizin ana nedenleri ve bileşenleri şunlardır, Suriye'deki savaş, Libya, Afganistan, Irak, Somali, Sudan ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki başarısız vekırılğan durumlar ve Güney ülkelerinin mülteci sorunlarıyla başa çıkamamaları. Sonuç olarak, Almanya, İsveç, Danimarka ve Birleşik Krallık gibi tercih edilen ülkelere seyahat etmek üzere Balkanlar ve Doğu Avrupa'da yeni bir kitlesel göç yolu oluşturulmuştur.

⁶⁷ Long Term Refugee Situations, *Discussion Paper: for the High Commissioner's Dialogue on Protection Challenges*, Geneva, 2008, 7. <https://www.unhcr.org/afr/493e94832.pdf>

⁶⁸ Long Term Refugee Situations, *Discussion Paper: for the High Commissioner's Dialogue on Protection Challenges*, Geneva, 2008, 7. <https://www.unhcr.org/afr/493e94832.pdf>

⁶⁹ Aristide R. Zolberg, Astri Suhrke, Sergio Aguayo. *Escape from violence: Conflict and the refugee crisis in the developing world*. Oxford University Press on Demand, 1989, 260.

⁷⁰ Long Term Refugee Situations, *Discussion Paper: for the High Commissioner's Dialogue on Protection Challenges*, Geneva, 2008, 7. <https://www.unhcr.org/afr/493e94832.pdf>

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYENİN MÜLTECİ POLİTİKALARI

2.1. TÜRKİYE'DE İLTİCA OLGUSU TARİHİ GELİŞİMİ

2.1.1. Genel Bilgi

Göç, insanlık tarihinde oldukça eski bir olgudur ve tarih boyunca çeşitli biçimler almış, farklı nedenlerle gelişmiştir. Mülteci fenomeninin uluslararası boyutu yeni değildir ve devletler arasındaki sınırların ortaya çıkmasıyla bu boyut gittikçe önem kazanmıştır.

Türkiye, tarih boyunca birçok insan hareketi ve toplu göçe tanık olmuş ancak bunların üstesinden gelebilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu zayıfladıktan sonra Türkiye'ye göç hareketleri ve sığınmalar başlamış, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra daha da artmıştır. Modern Türkiye Cumhuriyeti halen devam etmekte olan bu göçlerin sonuçlarını taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan bu yana, özellikle komşu ülkelerden sürekli göç almıştır. Türkiye'nin coğrafi konumu ve tarihi boyunca sahip olduğu istikrarlı siyasi ve sosyal yapı, Türkiye'ye göçlerin devam etmesine neden olmuştur. Bazı durumlarda Türkiye, göçmenlerin geçiş güzergahı olarak kullanılan coğrafi bölgede yer almıştır. Türkiye'ye göç, özellikle 1980'den sonra büyük ve endişe verici bir mülteci hareketi olarak görülmeye başlandı. O dönemden bugüne özellikle komşu ülkelerde yaşanan çatışmalar ve iç ve dış savaşlar nedeniyle Türkiye'ye olan göç dalgaları devam etmiştir.

Türkiye, topraklarının büyük bir kısmı Anadolu'da, küçük bir bölümü ise Avrupa tarafında olan bir ülkedir. Batı tarafında Yunanistan, kuzeybatı tarafında Bulgaristan, güneydoğu tarafında İran, Irak ve Suriye, doğu tarafında Ermenistan, kuzeydoğu tarafında ise Gürcistan ve Azerbaycan bulunur. Yine batı tarafında Ege Denizi, kuzey tarafında Karadeniz ve güney tarafında Akdeniz bulunmaktadır. Türkiye'nin jeostratejik gücü, Avrupa ve Asya'nın kesişme noktasında bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Tarih boyunca büyük ölçüde göç hareketlerinin durağı haline gelen Türkiye, milyonlarca göçmene ev sahipliği yapmıştır.⁷¹ Türkiye, doğu ve güney taraflarında savaşlar ve çatışmaların meydana geldiği Asya ve Orta Doğu ülkeleri ile, batı tarafında yaşam standartlarınınve insan hakları standartlarının yüksek olduğu Avrupa ülkeleri arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Orta Doğu'daki ekonomik ve siyasi istikrarsızlıkların varlığı ve yaşanan çatışmalar, doğu sınırlarının dağlık bölgeler olması ve Akdeniz ve Ege'nin coğrafi yapısının yasal olmayan geçişlere uygun olmasından dolayı, amacı Avrupa Birliği (AB) ülkelerine geçiş yapmak olan göçmenler için bir transit ülke konumundadır. Türkiye son zamanlarda artan bölgesel ve ekonomik anlamdaki gücüyle, düzenli ve düzensiz göç dalgalarında cezbedici rol almıştır. Tüm bu etkenler göz önünde bulundurulduğunda, göç konusu Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve nüfus yapısını ve kamu güvenliğini derinden etkilemektedir.

2.1.2. Türkiye ve Türkiyedeki Göç Tarihi

2.1.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem (1923'den önce)

Osmanlı İmparatorluğu döneminde belirginleşen bireysel ve kitlesel sığınma dalgalarının başlıcaları, 1492'de İspanya'dan gemilerle binlerce Yahudi'nin kurtarılarak Osmanlı İmparatorluğu topraklarına getirilmesi, 1672 Tökeli Ayaklanması'ndan sonra 1699 yılında Macaristan Kralı Thököly Imre ve eşinin Osmanlı İmparatorluğuna sığınmaları, 1709'da İsveç Kralı Şarl'ın yaklaşık 2 bin kişilik grupla birlikte Osmanlı İmparatorluğuna iltica etmesi, 1848'de Prens Lajos Kossuth'un, Macar Özgürlük savaşını kaybettikten sonra 1849'da ortalama 3 bin Macar ile beraber Osmanlı İmparatorluğu'na gelmeleridir. Bu konuda farklı istatistikler bulunmakla birlikte, 1856-1864 yıllarında Rus Ordusundan kaçan ortalama 1.500.000 Kafkaslı, Osmanlı İmparatorluğuna kabul edilerek, Anadolu'nun farklı bölgelerine ve Balkanlar'a yerleştirilmiştir.⁷²

⁷¹ T.C. İçişleri Bakanlığı - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 17 Nisan 2019'da alınmıştır.

⁷² T.C. İçişleri Bakanlığı - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 17 Nisan 2019'da alınmıştır.

2.1.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Türkiye'ye yönelik göç hareketleri Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında ve daha sonrasında devam etti. Bu hareketlere en belirgin örnekler olarak, Balkanlar'dan 800 bin kişinin, Yunanistan'dan 384 bin kişinin ve Almanya'dan 800 kişinin yaptığı göç hareketleri gösterilebilir.⁷³

Genel olarak ülkelerin göçmen kabul politikaları, belli hedefler doğrultusunda göçmen kabul etme ve bu süreç sonunda sosyal, ekonomik ve kültürel sorunları en aza indirerek hedefe ulaşmaya dayalıdır. 1940-1960 döneminde gözlemlenen ilk örnek, Bulgaristan göçleridir. 1950-1952 yıllarında Bulgaristan'dan göç etmeye mecbur bırakılan Türk göçmenler, devlet tarafından yerleştirildiklerinden dolayı iskânlı göçmenler olarak kabul edilmiştir.⁷⁴

1979'da meydana gelen İran devriminden dolayı ilk büyük sığınmacı dalgası olarak kabul edilen süreçte, ortalama bir milyon İranlı sığınma talebinde bulunmuştur. Cenevre Sözleşmesi'nden dolayı Türkiye, Avrupa dışından gelen mültecileri kabul etmemiştir. Bu nedenle, İranlılar ülkede turist vize süreleri sona erene kadar barınmış ve büyük bir kısmı İranlı öncü göçmen bağları aracılığıyla Avrupa ülkelerine göç etmiştir.⁷⁵

Türkiye, 1988 yılında Irak'tan 51.542 kişi, 1989 yılında Bulgaristan'dan 345 bin kişi, 1991 yılında I. Körfez Savaşı'ndan sonra Irak'tan 467.489 kişi, 1992-1998 yılları arasında Bosna'dan 20 bin kişi, 1999 yılında Kosova'da meydana gelen olaylar sonrasında 17.746 kişi, 2001 yılında Makedonya'dan 10.500 kişi ve Nisan 2011- Mart 2019 arasında Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar nedeniyle yaklaşık 3.6 milyon kişiye kucak açarak, çalışma, eğitim ve diğer amaçlarla gelmiş olan yabancıların sayısı dahil edilmeden hesaplandığında günümüze kadar toplamda 6.5 milyondan fazla kişiye ev

⁷³ T.C. İçişleri Bakanlığı - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 17 Nisan 2019'da alınmıştır.

⁷⁴ Canan Emek İnan, "Türkiye'de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme", *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3, 2016, 19-20.

⁷⁵ P. Kartal, A. Başçı, "Türkiye'ye yönelik mülteci ve sığınmacı hareketleri", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 2014, 281-282. <http://dergipark.org.tr/cbayarsos/article/53480>

sahipliği yapmıştır. Türkiye’de son 15 yılda yaklaşık 3.3 milyon yabancı, çalışma, eğitim ve diğer amaçlarla ikamet izni aldığı kaydedilmiştir.⁷⁶

2.3. TÜRKİYENİN MÜLTECİLERE YÖNELİK POLİTİKALARI

2.2.1. Mültecilerin Kabulü ile İlgili Politikalar

Devletler çeşitli yasalar yoluyla mülteci kabulüne kimleri dahil ettiğini ve kimlerin dışarıda tutulduğunu tanımlamaktadır. Devletin göç ve mülteciler ile ilgili politikaları ve kararları genellikle medyada ve mültecilerin kamusal algısı üzerinde etkisini göstermektedir. Türkiye 1951 Sözleşmesi’ne imza atan ülkelerden biri olmakla birlikte “coğrafi çekince”yi hala muhafaza eden tek ülkedir. Antlaşma taraftarı olan ülkeler mülteciler konusunda 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni temel mevzuat olarak değerlendirse de mülteci kriziyle karşılaştıkları döneme ve kitleye göre düzenlemeler yapmayı tercih etmektedir. Zaman içinde gelişen mülteci akınlarıyla Türkiye’nin mülteci politikası da şekillenmiştir.⁷⁷

Türkiye’nin mülteciler konusundaki temel hukuki dayanakları 1934 İskan Yasası, 1950 Yabancılar Kanunu, 1950 Pasaport Kanunu, 1994 Yönetmeliği ve 2013 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’dur.

Türkiye’de 1934 tarih ve 2510 sayılı İskan Kanununda çoğunlukla soydaş odaklı düzenlemeler ön plana çıkmaktadır. 1950 yılında çıkarılan Pasaport Kanunu ve Yabancılar Kanunu ile İskân Kanunu’nun dışında kalan yabancılara ilişkin iş ve işlemler yürütülmüştür. 1980’li yılların sonunda Türkiye’ye yasadışı girişlerin ve sığınmacı sayısının artması, ülkenin yeni bir politika geliştirmesini gerektirmiştir. 1994 Yönetmeliği, 1994 yılındasığınma hakkını düzenlemek üzere yürürlüğe konmuştur ve bununla birlikte Türkiye’ye Avrupa dışından gelen mültecilere üçüncü bir ülkeye yerleşimlerini bekleme sürecinde geçici sığınma statüsü verilmiştir.⁷⁸

⁷⁶ T.C. İçişleri Bakanlığı - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 17 Nisan 2019’da alınmıştır.

⁷⁷ Kırmızı Gül, Çiğdem Manap, "Türkiye'deki Mültecilerin Dezavantajları", *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11(24), 2017, 170.

⁷⁸ Kırmızı Gül, Çiğdem Manap. "Türkiye'deki Mültecilerin Dezavantajları." *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11(24), 2017, 171.

2006'da 5543 sayılı aynı adlı kanun 2510 sayılı Kanunun yerini almıştır. 5543 sayılı İskân Kanunu, göçmen türlerini tanımlamışsa da göçmenler konusunda soydaş odaklı düzenlemelerle sınırlı bir yapı öngörmektedir. Bu sebepten dolayı bahsi geçen göçmen tanımındaki sınırlayıcı yaklaşım, uluslararası koruma alanlarını içeren düzenli ve düzensiz göç kavramını karşılamaktan uzak kalmıştır.⁷⁹

Tablo 1. Türkiye'nin sığınma Politikasının Temel Dayanakları

Temel Yasa	Başlıca Politika Bileşenleri
İskan Yasası (1934)	ULUS – Devlet Kurma Aracı
Yabancılar Kanunu (1950)	Yabancıların ikamet ve yerleşim şartlarını düzenlemek
Pasaport Kanunu (1950)	Ülkeye giriş ve çıkışları düzenlemek
1994 Yönetmeliği	Orta Doğu'dan gelen büyük mülteci akımlarını yönetmek
2000'li yıllardan beri yeni göç geçişi ve yönetişimi	
<ul style="list-style-type: none"> ○ 4817 sayılı Yabancılar İçin Çalışma İzni Kanunu (2003) ○ Türkiye İltica ve Göç Eylem Planı (2005) ○ 5543/2006 Uzlaşma Kanunu (2006) ○ 5901/2009 Türk Vatandaşlık Kanunu (2009) ○ Yurt Dışındaki Türkler ve İlgili Topluluklar Başkanlığı (2010) ○ Suriyeli Mültecilerin Göçü (2012) ○ 6458/2013 Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013) 	

Nisan 2013'te TBMM tarafından yeni bir Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) kabul edildi. Bu, Türk mevzuatını AB standartlarına uygun hale getirme arzusunu yansıtıyordu. Yeni yasanın hazırlanması, yabancılar hakkındaki ulusal kanunların çoğunun ve iltica konusundaki yasal düzenlemelerin kodlanmasını gerektirmiştir. YUKK, çalışma izinleri ve taşınmaz mal edinimi hariç olmak üzere, Türkiye'deki yabancıların statüsüne ilişkin temel konuları düzenlemektedir. Ek olarak, Türkiye'de iltica uygulamalarını düzenleyen ilk yerel kanunu oluşturur. YUKK'un

⁷⁹ T.C. İçişleri Bakanlığı - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 26 Nisan 2019'da alınmıştır.

kabul edilmesine kadar, iltica konusu ikincil mevzuatla düzenlenmiştir. Vatansız kişilerin statüsü, öncelikle yerel sistemde kanunla düzenlenmektedir.⁸⁰

Türkiye aynı zamanda bir transit göç ülkesi olarak da hareket etmektedir ve 2000'li yılların başından beri Avrupa ülkelerine düzensiz göç için en önemli köprü ülkelerinden biri olmuştur. Coğrafi konumu nedeniyle Orta Doğu, Asya ve Sahra-altı ve Kuzey Afrika'dan gelen göçmenler ve sığınmacılar Türkiye'den geçmektedir. Bunların çoğu, Avrupa ülkelerine sığınmacılar veya düzensiz göçmenler olarak girmeye çalışmaktadır. Türkiye-Yunan sınırı, AB'ye giriş için kilit giriş noktalarından biridir.⁸¹

Tablo 2. Türkiye’de Kayıtlı Mülteci ve Sığınmacılar

Türkiyedeki Mülteci Sayısı		
Menşei. Ülke	Sayı	Oranı (%)
Suriye	3.600.000	%90.7
Afganistan	170.000	%4.28
Irak	142.000	%3.57
İran	39.000	%0.98
Somali	5.700	%0.14
Diğerleri	11.700	%0.3
Toplam	3.968.400	%100

Kaynak: Tablo 2 UNHCR verileri baz alınarak oluşturulmuştur (Son Güncelleme 31 Temmuz 2019). <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri2> Ağustos 2019 alınmıştır.

Türkiye’de Suriyeliler haricinde 170.000 kişiyle Afgan mülteciler ilk sırada, 142.000 kişiyle Iraklı mülteciler ikinci sırada bulunmaktadır. 2014 yılı Haziran ayı itibariyle IŞİD’in Irak’ta bazı bölgeleri ele geçirmesiyle birlikte buralardaki halk önce Suriye’ye daha sonra Suriye sınırı üzerinden Türkiye’ye geçmiş böylece bu tarih itibariyle Türkiye’deki Iraklı mültecilerin sayısında büyük artış yaşanmıştır. Irak’tan gelen mülteciler arasında Türkmenler, Ezidiler ve Hıristiyanlar gibi pek çok farklı etnik kimlik ve dini inanca mensup kişiler bulunmaktadır. Türkiye’de sınırlarını kitlesel bir şekilde geçen Iraklılara “geçici koruma statüsü” verilmemiştir. Iraklı mülteciler

⁸⁰ Esra Dardağan Kibar, "An overview and discussion of the New Turkish law on foreigners and international protection." [Yeni Türk yabancılar hukuku ve uluslararası koruma hakkında genel bir bakış ve tartışma], *Perceptions: Journal of International Affairs*, 18(3), 2013, 109.

⁸¹ İlker Atac, Human Rights Discourses in the Context of the Regionalisation of Border Regimes. Comparing Mexico and Turkey. *Journal Für Entwicklungspolitik*, 32(1), 2016, 195.

Türkiye’de “insani ikamet izni” ile kalabilmekte ya da bireysel olarak uluslararası korumaya başvurabilmektedir.

Afgan sığınmacı ve mültecilerin durumuna gelince, BMMYK istatistiklerine göre 2012 yılı içinde ortalama 30.000 yeni sığınma talebi alınmıştır ve o tarihlerde Afganistan’dan gelen sığınmacı ve mülteciler en büyük grubu temsil etmektedir. Uzun yıllar boyunca artan Afganların gelen sığınma taleplerine bakıldığında kaynak ülkeninin İran olduğu anlaşılmaktadır. Afganlı mültecilerin çoğunluğu uzun yıllar boyunca İran’da ikamet etmekteydi.⁸²

Tablo 3. 2018 Yılında İkamet İzini İle Türkiye’de Bulunan Yabancılar

Kaynak Ülke	İzinli Sayısı	Oranı (%)
Irak	104.444	%12.17
Suriye	99.643	%11.61
Türkmenistan	67.522	%7.87
Azerbaycan	65.027	%7.58
İran	44.313	%5.16
Afganistan	39.283	%4.58
Rusya	36.507	%4.25
Özbekistan	34.727	%4.04
Mısır	25.784	%3
Kırgızistan	25.645	%2.99
Diğer Ülkeler (Toplam)	314.775	%36.7
Genel Toplam	857.670	%100

Kaynak: TC. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri, Son Güncelleme: 17/04/2019. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_38010 Mayıs 2019’da alınmıştır.

⁸² Mahmut Kaçan, "Türkiye’deki Afgan Mültecilerin Durumu", (2015, Mart), *Multeci.net*. <http://cutt.us/XeOHk9> Temmuz 2019’da alınmıştır.

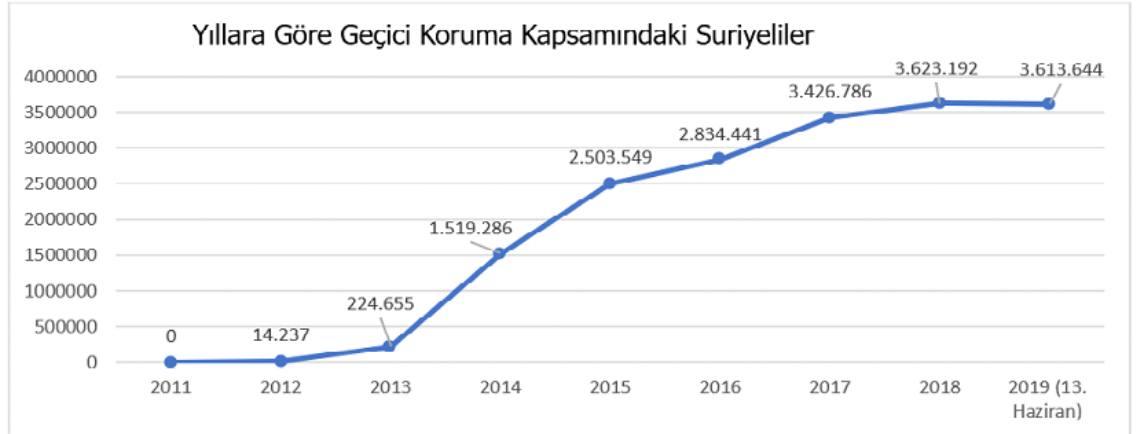

Tablo 4. 2018 Yılında Türkiye’de Bulunan Düzensiz Göçmen Sayısı

Kaynak Ülke	Düzensiz Göçmen Sayısı	Oranı (%)
Afganistan	100.841	%37.6
Pakistan	50.438	%18.8
Suriye	34.053	%12.7
Irak	17.629	%6.6
Filistin	10.545	%3.9
Bangladeş	8.068	%3
Özbekistan	5.203	%1.9
Cezayir	4.171	%1.6
İran	4.066	%1.5
Orta Afrika Cum.	3.265	%1.2
Diğer	29.724	%11.1
Toplam	268.003	100.0

Kaynak: TC. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri, Son Güncelleme: 17/04/2019. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_38010 Mayıs 2019’da alınmıştır.

2000-2010 yılları arasında ise Türkiye’de yakalanan toplam düzensiz göçmen sayısı 700.000’dir ve bu sayı her yıl artmaya devam etmiştir. Bu göçmenlerin sayısı 2015’te 146.485, 2016’da 174.466, 2017’de 175.752⁸³, 2018’de ise 268.003 olmuştur.⁸⁴

Kaynak: TC. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri (https://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713) 10 Temmuz 2019’da alınmıştır.

Şekil 1. Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

⁸³ Türk Kızılay Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, *GÖÇ İSTATİSTİK RAPORU*, Ankara, 2017. <https://bit.ly/2OL31p6>

⁸⁴ T.C. İçişleri Bakanlığı - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_380 22 Nisan 2019’da alınmıştır.

2. Dünya Savaşı sonrası yaşanan en büyük mülteci krizi olarak Suriyeli mülteci krizi sayılmaktadır. 29 Nisan 2011'de az sayıda Suriyelinin Türkiye sınırını geçmesiyle başlayan kitlesel göç hareketi, 2014 yılı itibariyle Türkiye'yi dünyanın en kalabalık mülteci nüfusunu barındıran ülke haline getirmiştir. Birleşmiş Milletler'in son istatistiklerine göre Türkiye'deki mültecilerin sayısı 3,6 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu sayı devam eden savaştan dolayı artmaktadır. Savaştan kaçarak Türkiye sınırını geçen Suriyeliler Türk makamları tarafından "geçici koruma" kapsamına alınmıştır.⁸⁵

Ayrıca, Türkiye'yi "göç geçişi" ülkesine dönüştüren faktörler olarak Türkiye'deki içsel gelişmelerin önemine dikkat çekmektedirler. Türkiye'nin kayıtdışıyla nitelendirilen liberal piyasa ekonomisi, Türkiye'ye göçü çeken bir başka iç faktördür. Diğer bir iç faktör ise, Türkiye'ye girişi Soğuk Savaş'taki durumdan çok daha kolay hale getiren hükümet politikaları olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına hükümet imkanında kullanarak, kısmen liberal duruşuyla, 2000'lerin başlarından bu yana ülkenin göç politikası reformlarında etkili oldu.⁸⁶

Türkiye'nin AB'ye üye olma konusundaki isteği ve beraberindeki siyasi serbestleşme, devletin geleneksel ulusal kimlik anlayışını değiştirmektedir. Türkiye'nin kendi etnik ve kültürel çeşitliliğini tanıyan politikaları benimsemek için artan bir baskı bulunmaktadır. Kaçınılmaz olarak, bunun Türk devleti ve toplumunun yabancılara ve göçmenlere nasıl baktığı üzerinde bir etkisi olmuştur.⁸⁷

2000'li yıllar, Türkiye'deki dört farklı göçmenlik kategorisine göre değişen göç akışlarına işaret etmektedir: (i) Düzensiz işçi sınıfı göçmenler; (ii)Transit göçmenler; (iii)Sığınmacılar ve mülteciler; (iv)Düzenli göçmenler. Düzensiz göçmenler (işçi sınıfı / transit göçmenler), ya üçüncü bir ülkeye geçmek için Türkiye'yi transit devlet olarak kullananlar ya da gerekli izinler olmadan ülkede kalan ya da çalışanlardır. Sığınmacılar ve mülteciler, genellikle düzensiz sınır geçişi ile yapılan Türkiye'ye girişlerinden dolayı düzensiz göçmenlere paralel olarak değerlendirilmektedir. Düzenli göçmenler, istihdam,

⁸⁵ Kırmızı Gül, Çiğdem Manap. "Türkiye'deki Mültecilerin Dezavantajları", *Toplum Ve Demokrasi Dergisi*, 11(24), 2017, 174.

⁸⁶ Ahmet İçduygu, Damla B. Aksel, "Turkish migration policies: A critical historical retrospective", *Perceptions*, 18(3), 2013, 179.

⁸⁷ İçduygu ve Aksel, "Turkish migration policies: A critical historical retrospective", 179.

eğitim, yerleşim veya uzun süreli ikamet ve eğlence amaçlı olarak Türkiye'ye gelen göçmenlerden ve aile üyelerinden oluşur.⁸⁸

Özellikle Türkiye'deki düzensiz göç tarihini incelediğimizde, göçmenler ve göç akışları ile yönetim uygulamalarına ilişkin farklı özellikler gösteren dört dönemi ayırt etmek mümkündür. 1979-1987 yılları arasındaki döneme aşılama dönemi, 1988-1993 dönemine olgunlaşma dönemi, 1994-2000/2001 dönemine doygunluk dönemi ve 2001'den itibaren olan döneme ise dejenerasyondönemi denilebilir.⁸⁹

Avrupa ülkelerine çok sayıda misafir işçi gönderdiği bilinen bir ülke olarak Türkiye'nin, birkaç yıl içinde "göçmen alan ülke" olması olağandışı görünüyordu. Bu değişikliği tetikleyen bir takım sebepler vardır. Bunlardan biri, Türkiye'nin komşu ülkelerinde daha istikrarlı ülkelere geniş çaplı göçe yol açan olaylar dizisiydi: Afganistan'daki Sovyet istilası, İran'daki rejim değişikliği, Ortadoğu'daki savaşlar, Saddam Hüseyin'in Irak'taki rejimi ve son olarak Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki komünist rejimlerin yıkılması. Türkiye'deki göçmen nüfusun büyümesinin bir diğer nedeni de, Avrupa göç rejimi ile olan bağlantısının niteliği de dahil olmak üzere, Türkiye'nin uluslararası göç sistemleri içindeki konumunu değiştiren küreselleşme sürecinin artan yoğunluğuydu.⁹⁰

Türk makamları tarafından yakalanan göçmenler arasında üç ana insan grubu vardır: Türkiye'yi Batı'daki bir ülkeye, çoğunlukla Avrupa'ya göç etmek için bir geçiş ülkesi olarak kullanma niyetinde olan düzensiz göçmenler; Türkiye'ye geçerli belgeler olmadan yaşamak ve çalışmak için gelen düzensiz göçmenler; ve ülkeden ayrılması beklenen, ancak ayrılmayan reddedilmiş sığınmacılar.⁹¹

Türkiye'deki Avrupalı olmayan sığınma başvurularının çoğunu işleyen BMMYK'dir. Bu nedenle, sığınmacıların ve mültecilerin çoğu, mülteci statüsü kazanana ve üçüncü bir ülkeye yerleştirilinceye kadar, yalnızca devlet tarafından geçici koruma altında geçici olarak Türkiye'de kalabilir. Sığınmacıların konumu düzensiz

⁸⁸ İçduygu ve Aksel, "Turkish migration policies: A critical historical retrospective", 179.

⁸⁹ Ahmet İçduygu, Damla B. Aksel, "Irregular migration in Turkey, "[Türkiye'de düzensiz göç], *International Organization for Migration*, 12, Ankara, 2012, 12.

⁹⁰ İçduygu ve Aksel, "Irregular migration in Turkey, 19.

⁹¹ İçduygu ve Aksel, "Irregular migration in Turkey, 21.

göçmenlerinkinden çok farklı olsa da, sığınma talebinde bulunanların yapıları ve örüntüleri genellikle düzensiz göçle bağlantılıdır.⁹²

Türkiye'nin son otuz yıl boyunca göçmenlerin uğrak noktası haline gelmesi, yakın tarihinin en önemli özelliklerinden biri ve Avrupa Birliği'ne (AB) girmesi ihtimali bağlamında bir tartışma konusudur. Türkiye gittikçe artan büyük ölçekli göç ve iltica akışlarıyla karşı karşıya kaldığı için, nispeten yeni olan bu göç olgusu, daha geniş bir bağlamda bir takım sosyal, ekonomik ve politik etkilere sahiptir.⁹³

Bu bağlamda en çok tartışılan konulardan biri, ülkeye gelen "göç ve iltica akışlarının yönetimi" ve özellikle Türkiye'nin devlet kurumlarının ve yasal çerçevelerinin düzensiz göç ve iltica olgusunu nasıl ele alacağı sorusudur.⁹⁴

Düzensiz göçle mücadelede, Türkiye birçok yasal önlem almıştır ve uluslararası işbirliğini sürdürmüştür. Bir dizi yasal gelişme, uluslararası standartlarla ve özellikle AB mevzuatı ve uygulamalarıyla uyumlaştırmaya yönelik doğrudan adımlar oluşturdu. Önemli gelişmelerden biri, Uluslararası Organize Suçla Mücadele Sözleşmelerine ve Ek Protokollerine uygun olarak, Türk Ceza Kanununa yeni hükümler getirilmesiydi. Ağustos 2002'de TBMM'de kabul edilen yasal düzenleme, insan kaçakçılığını tanımlamakta ve insan kaçakçılığı ile göçmen kaçakçılığı suçunu belirleyerek beş ila on yıl hapis cezasına çarptırmaktadır. İnsan ticaretini, kaçakçılığı ve düzensiz göçü önleme araçlarının geliştirilmesindeki bir diğer önemli adım, 'Uluslararası Organize Suçlara Karşı BM Sözleşmesinin ve İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol ile Kadın ve Çocuk Ticareti ile Mücadele Protokolü olmak üzere iki Ek Protokolün onaylanmasıdır. Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı protokol ve anlaşmaya uygun olarak yasal önlemler almaya başladı.⁹⁵

⁹² İçduygu ve Aksel, "Irregular migration in Turkey, 27.

⁹³ İçduygu ve Aksel, "Irregular migration in Turkey, 39.

⁹⁴ İçduygu ve Aksel, "Irregular migration in Turkey, 64.

⁹⁵ Öner Şirin, N. Aslı. "In Which Direction Do The Efforts Proceed? The European Union's Attempts To Develop A Common Immigration And Asylum Policy." [Neden Doğrudan Etkiler Kabul Edildi? Avrupa Birliği'nin Ortak Bir Göçlendirme Ve Sığınma Politikası Geliştirmesi], *Marmara Journal of European Studies*, 20(2), 2012, 8.

2005 yılında yürürlüğe giren yeni Türk Ceza Kanunu, kaçakçılar için on iki yıla kadar hapis cezası içeren yeni hükümler getirmiştir. İnsan kaçakçılığının organize suça bağlanması durumunda, verilecek ceza iki kat artmaktadır.⁹⁶

Türkiye, AB ile dört ana hedef üzerinde müzakere etmiştir: hem üye devletlerle hem de toplulukla geri kabul anlaşmalarının imzalanması, vize / Schengen prosedürlerinin kabul edilmesi, Türkiye'nin sınırlarının yönetilmesinde daha sıkı önlemlerin alınması ve Avrupalı olmayan sığınmacılara uygulanan coğrafi sınırlamaların kaldırılması.⁹⁷

22 Ekim 2014'te yayınlanan "Geçici Koruma Yönetmeliği" Suriyeli krizinin etkilerini üzerinde taşımaktadır. Cenevre Anlaşması'nda Türkiye tarafından konulan coğrafi çekince sebebiyle yönetmelik ilk kez "mülteci" nin yanısıra "şartlı mülteci" kavramına da yer vermiştir. Yönetmelik "geçici koruma" için bir süre belirlememiş, "şartlı mültecilere" imkânlar doğrultusunda sağlanacak hizmetlerin çerçevesini tanımlamıştır. Suriyeliler Geçici koruma kimlikleri almaları şartıyla eğitim, sağlık ve istihdam gibi konularda temel haklara sahiptirler.⁹⁸

2013'te Yeni Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile değiştirilen İltica Yönetmeliği, Türkiye'de iltica başvurusunda bulunma koşullarını netleştirmiş ancak 1951 Cenevre Sözleşmesinin coğrafi sınırlamasını korumuştur. Bu nedenle, Avrupalı olmayan sığınmacıların çoğu, (BMMYK) prosedürleriyle tanınmış mülteci statüsü kazandıktan sonra bile, Türkiye'de kalma hakkına sahip değildi. Bunun yerine, yasa onlara geçici koruma sağladı ve mülteci statüsü iddiaları BMMYK ve Türkiye İçişleri Bakanlığı tarafından değerlendirildi. Yerel ve uluslararası eleştirilere rağmen, Türk hükümeti iltica (ve koruma sağlama prosedürleri) konusundaki bu coğrafi sınırlamayı en son mevzuatında sürdürmüştür. Bununla birlikte, uygulamada Suriyeli mültecilerin son beş yıldaki kitlesel akışları ve bireysel olarak kabul edilen sözleşmeye bağlı mültecilerin yeniden yerleştirilmesindeki zorluklar bu kısıtlamayı sürdürmeyi zorlaştırmaktadır.⁹⁹

⁹⁶ Şirin ve Aslı, "In Which Direction Do The Efforts Proceed? The European Union's Attempts To Develop A Common Immigration And Asylum Policy", 8.

⁹⁷ İçduygu, Aksel. "Irregular migration in Turkey", 64.

⁹⁸ Nigar Tuğsuz, A. Yılmaz. "Siyasi partilerin mülteci politikaları." *SETA Perspektif*, 106, 2015, 2.

⁹⁹ Ahmet İçduygu, "Syrian refugees in Turkey: The long road ahead." [Türkiye'deki Suriyeli mülteciler: Önümüzdeki uzun yol], *Washington, DC: Migration Policy Institute*, 2015, 5.

Nisan 2013'te Parlamentonun kabul ettiği Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye'ye uluslararası ve Avrupa standartlarına uygun, modern, verimli ve adil bir yönetim sistemi sağlayan bazı önemli reformları getirmektedir. Yeni yasa, göçmenlerin ülkeye entegre edilmesine ve sığınmacılara ve düzensiz göçmenlere uluslararası normlara uygun olarak muamele edilmesine vurgu yapmaktadır. En önemlisi, yasa, Türkiye'ye göçü "Türk kökenli ve kültürlü" insanlarla sınırlandırmamaktadır.¹⁰⁰

Geçici Koruma Yönetmeliğinin Geçici 1. Maddesi Suriyeliler için özel bir düzenleme yaparak statü konusunu netleştirmiştir:

"28 Nisan 2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti'nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak Türkiye sınırına gelen veya sınırları geçen Suriye vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınacaklar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz." (GKY-Geçici Md. 1)¹⁰¹

Türk makamları tarafından Suriyeli mülteciler, kayıt altına alınmaktadır. Geçici koruma yönetmeliği madde 19'da, geçici koruma altındaki yabancıları kaydetme yetkisininin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne (GİGM) verilmiş olduğu yer almaktadır. GİGM, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Nisan 2013'te kabul edilen ve Nisan 2014'te yürürlüğe giren Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile kurulmuş bulunan ve İçişleri Bakanlığı altında çalışan bir kurumdur. Türkiye çapında 81 ilde Suriyeli mülteci kayıtları gerçekleştirilmektedir. Makamların ulusal mevzuat altında yasal bir yükümlülüğü olan kayıt işlemi, AFAD tarafından işletilen Kayıt Koordinasyon Merkezlerinde veya Yabancılar Polisi Ofislerinde gerçekleşebilir.¹⁰²

Türkiye içerisindeki Suriyeli mülteciler geri göndermeye karşı koruma altındadır ancak kayıt yaptırmamak, hizmetlere ve yardımlara erişimde engeller meydana getirebilir. Kayıt bekleme süreçleri, makamların beklenen kayıt hacmine ve mültecinin konumuna bağlı olarak değişebilir. Kayıt Türkiye'deki yabancılar için çok önemli bir

¹⁰⁰ İçduygu, "Syrian refugees in Turkey: The long road ahead", 6.

¹⁰¹ Geçici Koruma Yönetmeliği. Yayımlandığı R.Gazetenin Tarihi : 22/10/2014 No : 29153. https://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf

¹⁰² UNCHR. <https://bit.ly/32eIZXN> 30 Nisan 2019'da alınmıştır.

yükümlülüktür ve sağlık desteği ile eğitim başta olmak üzere çeşitli kamu hizmetlerine erişim için hukuki bir dayanaktır.¹⁰³

Türkiye, Suriye ilticasından sonra, Suriyelilerin BMMYK'ya başvuru yolunu kapatmıştır. BMMYK'ya yapılan mültecilik başvurusunun sonuçlarını elde etmek uzun vakit almaktaydı bu nedenle, BM aracılığı ile bir Suriyelinin üçüncü bir ülkeye gönderilmesi mümkün değildi. İlk aşamada Suriyeli mültecilere uluslararası hukuk alanında bir tanımı olmayan "misafir" statüsü verildi. Daha sonrasında ise kendilerine "geçici koruma" statüsü verilmiştir.¹⁰⁴

Türkiye, Suriyeli sığınmacılar konusunda yapabileceklerinin en iyisini yapmaktadır. Buna rağmen, binlerce Suriyeli Avrupa ülkelerine gidebilmek için riskli yollardan geçmektedir. 2015 yılı itibariyle Akdeniz üzerinden Yunanistan'a ulaşmaya çalışırken boğulan ve ölenlerin sayısı 3.000'i aşmıştır. Bu bağlamda, mülteci sorununa yönelik insani görevlerini yerine getirmeyen Avrupa liderlerinin itiraflarının arttığını görmek mümkündür. Örneğin: Merkel "*Türkiye 2 milyondan fazla sığınmacıyı kabul etti. Peki, 500 milyondan fazla nüfusu olan Avrupa Birliği ne yaptı?*" diye sorması bu itiraflardan biridir.¹⁰⁵

2.2.2. Mültecilerin Yerleştirilmesi ile İlgili Politikalar

Cenevre Sözleşmesi'nde "*Bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı hayatı ya da özgürlüğü risk altında olabilecek ülkelerin sınırlarına, Hiçbir Taraf Devlet, hiçbir şekilde geri göndermeyecek veya iade etmeyecektir*" maddesine dayalı olarak "geri gönderilememe" ilkesi esastır. Bu sebepten ötürü Türkiye, Avrupadan olmayan mültecilere güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilene kadar ev sahipliği yapmaktadır. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 63. maddesine göre *bu kategoride bulunan mültecilerin, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek şartıyla Türkiye'de ikamet etmelerine izin verilmiş, hukuksal statü de ise "şartlı mülteci" ya da "ikincil koruma" statüsü sahibi olarak tanımlanmıştır.* Şartlı mülteciler ve ikincil koruma konumunda bulunan mültecilerin

¹⁰³ UNCHR. <https://bit.ly/32eIZXN30> Nisan 2019'da alınmıştır.

¹⁰⁴ Nigar Tuğsuz, A. Yılmaz. "Siyasi partilerin mülteci politikaları." *SETA Perspektif*, 106, 2015, 2.

¹⁰⁵ Ömer Kalaycı, Suriyeli Mülteciler Sorunu ve Batının Türkiye'ye Yaklaşımı. 01 ŞUBAT 2016. <https://bit.ly/35y5BVa>

yerleşim politikaları bakımından, uydu kent uygulaması temelinde yerleşimleri söz konusudur ve ikincil koruma statüsüne sahip Suriyeliler uydu kentlere yerleştirilmezken, ikincil koruma statüsüne sahip olan Iraklılar, uydu kentlere yerleştirilmektedir.¹⁰⁶

Kaynak: TC. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri. T.C. İçişleri Bakanlığı - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (Son Güncelleme: 17/04/2019) http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_3803 Mayıs 2019'da alınmıştır.

Şekil 2. 2018 Sonu İtibarıyla Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin İllere Göre Dağılımı

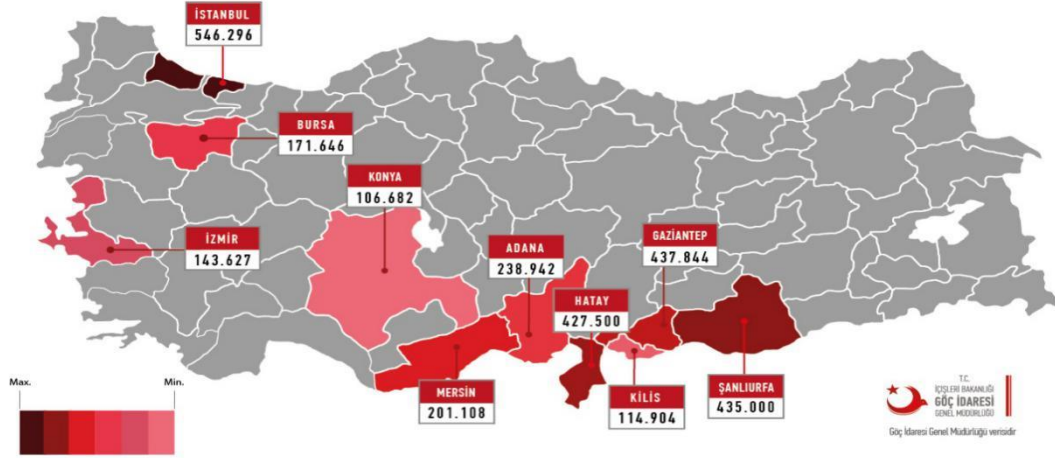
Türk Hükümeti, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nı Suriyeli mültecilerle ilgili çalışmalarını koordine etmekten sorumlu organ olarak belirlemiştir. İçişleri, Dışişleri, Sağlık, Eğitim, Tarım ve Köyişleri, Ulaştırma ve Maliye Bakanlıkları ve Halkla İlişkiler, Diyanet, Gümrük ve Kızılay Başkanlıkları, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı ile koordineli olarak çalışmaktadır. Başbakan ayrıca, 21 Eylül 2012 tarihinde bölgedeki mülteci çalışmalarını için bir koordinatör atamıştır.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Nizam Kahya, Özlem Sallan, Songül Gül, "Türkiye'de Mültecilere Yönelik Yerleşim Politikaları Ve Uydu Kentler: Güvenlik Kısılcacında Yaşamlar", *Süleyman Demirel Üniversitesi -İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 2017, 1386.

¹⁰⁷ Najat Tashetan, "The Syrian refugee crisis in Turkey". *Heinrich Böll Stiftung Foundation*, 29 December 2013. <https://lb.boell.org/ar/2013/12/29/zm-lljy-lswry-fy-trky>. 10 Mayıs 2019'da alınmıştır.

Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

Kaynak: TC. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri (https://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713) 10 Temmuz 2019'da alınmıştır.

Şekil 3. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılım

Türkiye'nin mülteci politikasında gereksinimlere göre yeni çözüm yolları uygulanmaya çalışılmıştır ve bu durum şüana kadar devam etmektedir. İlk evrede ülkeye yeni gelenlerin yerleştirilmesi temel gereksinim olmuştur. Sınır çizgisi boyunca kurulan kamplarda mültecilerin yiyecek, eşya, barınma ve giysi ihtiyaçları temin edilerek bu gereksinimler giderilmiştir. Ardından, gelen mültecilerin sayısının önemli ölçüde artması kampların kapasitelerini doldurmuş, kamplarda barınmak istemeyen kişi ve ailelerin varlığı ile kamp çözümü yetersiz kalmıştır.¹⁰⁸

Kamplarda kalan mültecilerin durumunun hizmetlere ulaşma olanaklarına bakıldığında görece olarak daha iyi oldukları söylenebilir. Kamp içindeki mültecilerin gıda ve temizlik ihtiyaçları giderilmektedir. Buna ek olarak kamplardaki eğitim merkezleri ve sağlık ocakları da bu hizmetlerden yararlanmalarını kolaylaştırmaktadır. Sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma hakları olmasına rağmen düzenli bir gelir ve kalacakları evleri bulunmamaktadır.¹⁰⁹

En büyük göç akımının yapıldığı ülke olan Türkiye açık kapı politikası uygulayarak ve elinden gelen tüm yardım ve hizmetleri gerçekleştirerek göçmenlere yardım yapmış ve yapmaya da devam etmektedir. Türkiye'de kamplarda yaşayan

¹⁰⁸ Hacı Yunus Taş, Selami Özcan, "Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi", *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(17), 2018, 42.

¹⁰⁹ Taş ve Özcan, "Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi", 42.

Suriyeli oranı %3'tür. 109.262 kişi kamplarda yaşamını devam ettirmekte oysa, büyük bir çoğunluğu (%97) kamp (barınma merkezleri) dışında (3.504.382 kişi) yaşamaktadır. Gelen sığınmacıların %46,2'sinden fazlası 18 yaş altındaki çocuklardan oluşmaktadır. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından, Suriye'den Türkiye'ye gelenler için geçici barınma merkezleri kurulmuştur. 109.726 kişi barınma merkezlerinde bulunmaktadır. En fazla Suriyeli Adana'daki barınma merkezinde bulunmaktadır (27.134 kişi). İkinci sırada Hatay (16.476 kişi) ve üçüncü sırada ise Kilis ilimizdeki kamplarda (14.750 kişi) Suriyeliler yaşamını sürdürmektedir. Toplam sayı bazında da en fazla Suriyeli İstanbul'da (546.296 kişi), ikinci olarak Gaziantep'te (437.844 kişi) ve üçüncü olarak da Şanlıurfa'da yaşamaktadır (435.000 kişi).¹¹⁰

Türkiye'deki Suriyelilerden bir kısmı, 2017 yılı başından başlayarak belli bir program dahilinde bir araştırma sürecinden geçirilerek Türk vatandaşlığına alınmaktadır. Vatandaşlığa alımda, öncelikle yüksek kariyer basamaklarında olanlardan (doktor, öğretmen, mühendis gibi) başlanarak, Türkiye de önemli yatırım yapan ve istihdam sağlayabilen Suriyeli iş adamlarına öncelik tanınmaktadır.¹¹¹ 02 Ağustos 2019'da İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, medya kuruluşlarının Ankara temsilcileriyle Bakanlıkta bir araya geldi. *"şu ana kadar vatandaşlık verilen Suriyeli sayısının sorulması üzerine, çocuklar da dahil olmak üzere 92 bin 280 Suriyeliye vatandaşlık verildi. Bunların 47 bini ergin, 45 bin 280'i çocuk. Bunların da büyük bir bölümü öğretmen, mühendis ve nitelikli, kendi hayatını kurabilecek insanlar" değerlendirmesini yaptı.*¹¹² Dolayısıyla bu tarihe kadar 3.600.000 Suriyeli mülteçiden yaklaşık %2,5'ine vatandaşlık verilmiş bulunmaktadır.

Göç dalgasında birden fazla ailenin aynı evi paylaşmaları, konut kiralalarında normalin üzerinde bir artış oluşturmuştur. Buna ek olarak, otogar etrafındaki otellerde çok sayıda Suriyeli erkeğin bekâr odaları sistemine benzer şekilde aynı odada 5-6 kişi kaldıkları, yine ticari tarımın geliştiği Adanalıoğlu ve Kazanlı gibi yerlerde mevsimlik

¹¹⁰ TC. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri (https://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713) 10 Temmuz 2019'da alınmıştır.

¹¹¹ Taş ve Özcan, "Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi", 43.

¹¹² "Bakan Soylu: Çocuklar dahil 92 bin Suriyeliye vatandaşlık verildi", 02 Ağustos 2019, *Euronews*.<https://bit.ly/2LVSA1f> 20 Ağustos 2019'da alınmıştır.

işçiler gibi iki yıl boyunca daimi olarak çadırlarda yaşayan fakir-emekçi Suriyelilerin olduğu ifade edilmektedir.¹¹³

Sınır ilçelerde bulunan kiralık evlerin kira ücretinin yüksek olması ve ev bulmanın zorlukları nedeniyle Türkiye'nin Suriye sınırındaki ilçelerin birçoğu şantiye alanına dönüşmüştür ve yeni yapılanmalar özellikle Akçakale ve Ceylanpınar'da önemli boyutlardadır. Suriyelilere kiralamak üzere hızlı bir şekilde ev inşa etmekte olan arazi sahipleri bozuk ve güvensiz yapılanmaya neden olmaktadır. Ev sahipleri ucuz fiyatlarla evlerde kalan kiracılarını evlerden çıkararak Suriyelilere daha pahalı fiyatlarla kiralamak istemektedir ve bu da, ev sahipleri ile kiracılar arasında sorun oluşturmaktadır Sınırı geçerek o bölgeye yerleşen Suriyelilerin Türkiye'de güvenlik ve asayiş problemleri yarattığı da söylenmektedir.¹¹⁴

Bölge Halkının tepkileri bölgede ve bölge dışında önemli ölçüde değişmeye başlamıştır. Bölgede çıkan sorunlar yerel halk üzerinde olumsuz etkiler yaratmıştır. Bu sorunlar kira ücretlerindeki artış ve sağlık alanındaki hizmetlerde yaşanan aksaklıklardır. Kira ücretlerindeki artış yerel halkı mağdur etmiştir. Suriyelilere kiralık ev satma konusunda halk tedirginleşmeye başlamıştır. Bunun sebebi ise kiralık evi tek bir aile adına kiralayıp, aynı evde birden fazla Suriyeli ailenin yaşamasıdır.

Afganistan, tarihi boyunca mülteci üreten sayılı ülkelerden biri olmuştur. UNHCR'nin 2017 yılındaki Küresel Eğilimler raporuna göre; dünyadaki bütün mültecilerin %67'si beş ülkeden gelmektedir; Myanmar, Somali, Afganistan, Güney Sudan ve Suriye. Zorla yerinden edilmiş yaklaşık 5.1 milyon Afganlının 2.4 milyonunu ülke içinde yerinden edilmiş kişiler, 2.7 milyonunu ise mülteciler/sığınmacılar oluşturmaktadır.¹¹⁵

Geçmiş yıllarda transit ülke konumunda bulunan Türkiye, göçmen ya da mülteci gönderen kaynak ülkeleri Avrupa'ya bağlayan bir göç sisteminin oluşumunda coğrafi olarak belirlenmiş bir rol oynadı. Afganistan, Türkiye'ye ve Türkiye üzerinden başka yerlere bağlanan bu kaynak ülkelerden biri olmuştur. Bazı Afganlar Türkiye'ye

¹¹³ Teoman Akpınar, "Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar." *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 3(3), 2017, 20.

¹¹⁴ Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), "Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler, (Rapor No: 189), Nisan 2014, 16. <https://bit.ly/2nztWcc>

¹¹⁵ UNHCR, Global Trends Forced Displacement 2018. <https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf>

gelmekte ve yerleşmektedirler, bazıları ise başta Avrupa olmak üzere dünyanın diğer bölgelerine ulaşmak amacıyla ülkeye gelmektedirler.¹¹⁶

2001'de ABD yönetimindeki koalisyon güçleri ile Taliban arasındaki savaş, büyük çaplı göç dalgasına sebep olmuştur. 11 Eylül 2001 tarihindeki terörist saldırılar uluslararası toplumun dikkatini Afganistan'a yöneltmiştir. Afganistan, El-Kaide adlı terörist örgütün merkezi haline gelmiş, ayrıca, dünyadaki en büyük eroin üreten ülkelerden birisi olmasından dolayı büyük Afgan mülteci diasporası, küresel güvenliği tehdit eden unsurlardan biri olarak görülmeye başlanmıştır.¹¹⁷

1980'lerden önce Afgan vatandaşlarının Türkiye'ye göç hareketleri, ülkeler arasında ikili anlaşmalar çerçevesinde geçici olarak Türkiye'ye gelen az sayıdaki öğrenci veya görevlinin sporadik hareketi ile sınırlı kalmıştır. Bu hareket istikrarlı ve küçük kalmış ve hiçbir zaman ülkedeki büyük bir Afgan göçmen topluluğunun oluşumuna yol açmamıştır.¹¹⁸

Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinin başlamasıyla birlikte, Avrupa'nın göç politikalarının esas alınması, sınır geçişlerini daha kısıtlayıcı hale geldi. Bununla birlikte, 2011'den sonra, Suriye'den kaynaklanan göç hareketi, Afganların da bu esnek Türkiye sınır politikasından yararlandıkları, göç politikasının belirleyici bir unsuru haline geldi.¹¹⁹

2015 yazı, sınır geçişlerinin yüzde 25'ini Afgan mültecilerin oluşturduğu, Türkiye üzerinden Avrupa'ya yaklaşık bir milyon insanın taşınma macerasına tanık olmuştur. Afganistan'ın Türkiye'deki iltica başvurusu 2010'ların başlarına kadar sınırlı kalırken, Türkiye'ye gelen ve Avrupa'ya ulaşmayı hedefleyen düzensiz Afgan göçmen sayısında kayda değer bir artış olmuştur. Örneğin, 2000-09 döneminde, Türkiye'deki toplam Afgan sığınmacı sayısı 4.700'ün üzerindedir ve yıllık ortalama sayı 470 olmuştur. Aynı

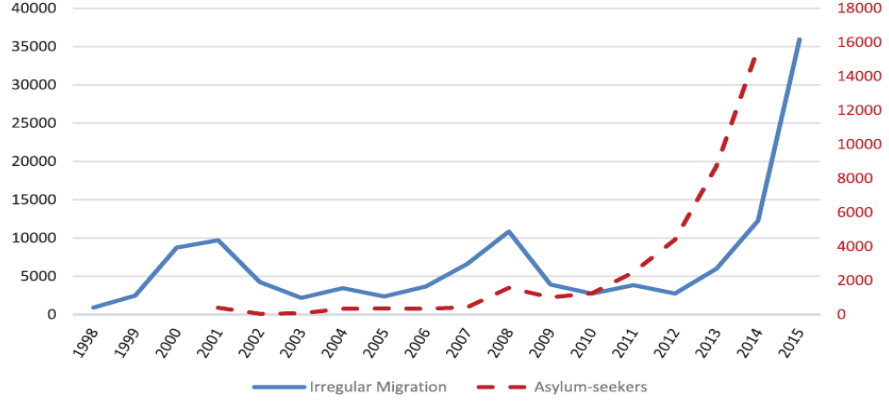
¹¹⁶ Ahmet İçduygu, Sibel Karadağ, "Afghan migration through Turkey to Europe: seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens." [Türkiye'den Avrupa'ya Afganistan'a göç: sığınmak, diaspora oluşturmak ve vatandaş olmak], *Turkish Studies*, 19(3), 2018, 488.

¹¹⁷ Selda Getik, "Göç ve Afganlar: "İstikrarlı Mülteciler"." *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 139-140.

¹¹⁸ İçduygu ve Karadağ, "Afghan migration through Turkey to Europe: seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens", 489.

¹¹⁹ İçduygu ve Karadağ, "Afghan migration through Turkey to Europe: seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens", 491.

dönemde, Türkiye'de yakalanan toplam Afgan düzensiz göçmen sayısı ise 55.700'ün üzerinde olmuştur.¹²⁰

Figure 1. Number of Afghan asylum seekers and (Apprehended) irregular migrants in Turkey.

Source: İçduygu, OECD – SOPEMI reports, various reports 2000–2015.

Kaynak: İçduygu, Ahmet, Sibel Karadağ. "Afghan migration through Turkey to Europe: seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens." [Türkiye'den Avrupa'ya Afganistan'a göç: sığınmak, diaspora oluşturmak ve vatandaş olmak], *Turkish Studies*, 19(3), 2018, 492

Şekil 4. Türkiye'deki Afgan Sığınmacıların ve (Tutuklanan) Düzensiz Göçmenlerin Sayısı

2010'ların başından bu yana, hem Afganların iltica başvurularında hem de Afganistan'dan gelen düzensiz göçmenlerin yakalanma sayılarına keskin bir yükseliş olmuştur: sığınmacıların sayısı 2010'da 1.200'den fazlaydı ve her yıl iki katına çıktı. Benzer şekilde, yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısı 2010'da 3000'den azdı, ancak 2014'te 12.000'in üzerine çıkarak dikkat çekici bir artış gösterdi. 2015 yılında Türkiye'deki Afganların sayısında önemli bir değişiklik meydana geldi: Türkiye'de BMMYK'na kayıtlı sığınmacı veya mülteci statüsüne sahip olan Afganların sayısı Ocak 2015'te 10.000'in üzerindeyken Aralık 2015'te bu sayı 94.000'in üzerine çıktı. 2015'te Türkiye'de BMMYK'ya kayıtlı Afganlara ek olarak, yaklaşık 39.000 Afganistan doğumlu kişi daha vardı.¹²¹

Halen, sığınma ve yerleştirme koşullarını Türkiye'deki Afgan sığınmacılar ve mülteciler için çok sorunlu yapan iki temel yapısal faktör bulunmaktadır. Birincisi, Türkiye, 1951 Sözleşmesinin onaylanmasına ilişkin coğrafi bir sınırlamayı

¹²⁰ İçduygu ve Karadağ, "Afghan migration through Turkey to Europe: seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens", 491.

¹²¹ İçduygu ve Karadağ, "Afghan migration through Turkey to Europe: seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens", 492.

sürdürmektedir; bu, sadece “Avrupa’da gerçekleşen olayların” sonucunda kaçanlara mülteci statüsü verilebileceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle Afgan mülteciler Türkiye’de kalamaz ve diğer ülkelere yerleştirilmelidir. İkincisi, 2013 yılının ortalarından bu yana, BMMYK Afganlardan başvuru kabul etmekten vazgeçti ve sığınmacıların yüksek sayısından mütevellit artan birikim nedeniyle işlemleri dondurdu.¹²²

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü istatistiklerine göre Türkiye’de yılında yabancılara verilen ikamet izinlerinde Afganistan 2017 yılında 30.241 kişi ile altıncı sırada, 2018’de ise 39.283 kişi ile yine altıncı sıradadır. 2017 yılında yakalanmış düzensiz göçmenler içinde Afganistan 45.259 kişi ile üçüncü sırada yer alırken¹²³2018 yılında 100.841 kişi ile birinci sırada yer almaktadır.¹²⁴ UNHCR Türkiye istatistiklerine göre 10 Eylül 2018 itibariyle UNHCR’ye kayıt yaptıran toplam 368.230 kişinin %46’sı Afganlılardan oluşmaktadır.¹²⁵

Türkiye’deki bu sistem içinde Afganların kendilerini en dezavantajlı grup olarak görmelerine sebep olmuştur. 13 Nisan 2014’te birçok Afgan, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)’nin Ankara’daki Ofisi’nin önünde oturma eylemine başlamıştır. Eylem yapan Afganlar eylemin 2. haftasında Polis müdahalesi ile karşılaşmış ve bazıları bindirildikleri otobüslerle farklı illere gönderilmiş, bir kısmı ise açlık grevi yapmıştır.¹²⁶

İran üzerindeki uluslararası yaptırımlar, İran ekonomisine büyük zarar vermeye başlayınca, Afganlar ülkedeki zor şartlardan etkilendiklerinden ülkeden ayrılmak zorunda kalıp Türkiye’ye gelmişlerdir. Bu da Türkiye’deki Afgan mülteci sayısını artırmıştır. Afganların iki seçeneği bulunuyordu. Ya Türkiye’de kalacaklardı ya da Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine geçmek için çabalayacaklardı. Bütün bunlar Türkiye’nin mevcut kayıt ve statü belirleme sistemini ciddi şekilde zorlamaktadır.

¹²² İçduygu ve Karadağ, "Afghan migration through Turkey to Europe: seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens", 493.

¹²³ Selda Geyik, "Göç ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler", *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 146.

¹²⁴ TC. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri, Son Güncelleme: 17/04/2019. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_38010 Mayıs 2019’da alınmıştır.

¹²⁵ UNHCR Turkey - Key Facts and Figures - February 2019. <https://bit.ly/35Jmmgl> 14 Mayıs 2019’da alınmıştır.

¹²⁶ Taner Kılıç, “Türkiye’deki Afgan Mülteciler”. (2014, Haziran). *Zaman Gazetesi*, <https://bit.ly/35A0B2C>

Iraklı Mülteciler: Türk resmi raporlarına göre Iraklıların ülkeye göçü, ABD'nin 2003'te Irak'ı işgal etmesinden bu yana kayda değer bir artış kaydetti. Ancak en fazla göç, Temmuz 2014'te kuzey Irak'taki Musul kentinin IŞİD örgütünün kontrolüne girmesinden sonra meydana gelmiştir. 2012 yılında Türkiyede'ki Iraklı mülteci sayısı 13.124 iken bu rakam 2013'te 32.650'ye yükselmiştir. BMMYK bu rakamın 2014 yılında 72.180'e ulaştığını doğrulamaktadır. Örgütün Musul kenti üzerindeki kontrolünden sonra 2015 yılında bu rakam 118.590'a ulaşmıştır. 2019'a ait son resmi istatistiklere göre Türkiye'deki Iraklı mülteci sayısı 142.000'dir.

Resmi veriler ve istatistikler, özel ikamet haklarına sahip Suriyelilerin sayısının hariç tutulması durumunda, Iraklıların Türkiye'deki uluslararası kuruluşlara kayıtlı en fazla sayıda mülteci ve sığınmacıyı oluşturduğunu göstermektedir. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne göre, 3 milyon 600 bin Suriyeli dışında Türkiye'de yaşayan 368.230 yabancından 142.000'i Iraklıdır. BMMYK'ne göre Türk hükümeti Iraklı mültecilere, yaşadıkları şehirdeki göçmenlik hizmetlerinde 18 yaşın üzerindeki tüm insanlar için bir imza veya parmak izi empoze etmektedir. Türk hukukuna aykırı olarak parmak izinin veya imzanın olmaması durumunda, Iraklı mültecilerin Türkiye'deki kalma sürelerinin iptal edilmesine ve onbeş gün içinde zorla Irak'a sınırdışı edilmelerine neden olabilmektedir.¹²⁷

Türkiye'de yaşayan Iraklı göçmenler bölgedeki mevcut istikrarsız durumları nedeniyle, yıllardır Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (BMMYK) yeniden yerleştirme programı çerçevesinde Türkiye ve Avrupa'ya taşınma fırsatından yararlanmaya çalışmaktadırlar. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Avrupa'ya 2019'un sonuna kadar 50 bin kişiyi yeniden yerleştirme programı başlatmıştır. Geçen yılın Mayıs ayına kadar Avrupa, uluslararası korumaya ihtiyacı olan insanları geri göndermeme sözü vermiştir. Almanya, Fransa ve İsveç 8,850 kişiyi yeniden yerleştirmeyi taahhüt ederken, Birleşik Krallık program kapsamında 8,800 kişiyi yerleştireceğini açıklamıştır.¹²⁸

Türkiye İstatistik Kurumu'nun Türkiye'de gayrimenkulün yabancı mülkiyeti konusundaki istatistiklerine göre, Irak vatandaşları son 4 yılda toplam 19 bin 274 ev

¹²⁷ UNHCR (Son Güncelleme 31 Temmuz 2019) <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri2> Ağustos 2019'da alınmıştır.

¹²⁸ Marion McGregor, Where did the European resettlement program come from?. 09 Temmuz 2018. *Muhajir News site*.<http://cutt.us/XYYX4> 6 Mayıs 2019'da alınmıştır.

satın almıştır. Bu da toplam satışta Iraklıların payının yüzde 19 olduğunu ve Türkiye’de konut satın alan her 5 yabancından birinin Iraklı olduğunu göstermektedir.¹²⁹

Tüm göstergeler, Iraklı göçmenlerin oranında son iki yıldaki düşüşe rağmen, bunun Iraklıların Türkiye'deki ticari faaliyetlerinin artmasına engel olmadığı ve birçok Iraklı ailenin Türkiye'de yerleşme eğiliminde olduğu yönündedir. Iraklıların ve diğer yabancıların Türkiye’ye yerleşme eğilimine katkıda bulunan husus, Türkiye içerisinde mülk satın alan kişilerin ikamet izni alabilmesi, yenileyebilmesi ve süresini uzatabilmesidir. Aynı şekilde Iraklıların ve diğer yabancıların yerleşme eğilimine katkıda bulunan ikinci husus ise Türk Vatandaşlığı Yasası’dır. Bu yasaya göre , ‘ ‘ .. *en az 250.000 dolar (veya eşdeğer türk parası) ile gayrimenkul alan yabancılar vatandaşlık hakkında başvuru yapabilir ve kazanabilirler ..*’¹³⁰ Buna ek olarak eğer vatandaşlığı kazanabilirlerse Türk pasaport imtiyazlarından yararlanabilirler.

2017de, Irak Büyükelçisi Hisham Ali al-'Ali, Musul topluluğundan bazı Iraklıların, İŞİD'in 2014 yılında bu bölgeleri kontrol etmesinden sonra, Türkiye'ye müracaat etmek zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Büyükelçi, Irak ordusu kuvvetlerinin şimdiye kadar Musul'un %80'ini temizlediğine dikkat çekerek, şehre güvenlik ve istikrar getirmek için ellerinden geleni yaptıklarını ifade etmişti. Buna ek olarak, Iraklıların ülkelerine geri dönmeleri için ve sınırı geçerken, vatandaşların güvenliğini sağlamak için Türk makamlarıyla işbirliği yaptıklarını belirtmiştir. Türk topraklarında yaşayan 155 bini kayıtlı olmak üzere yaklaşık 207 bin Iraklı'nın olduğu belirtilmiştir.¹³¹

2.2.3. Mültecilere Yönelik Sosyal Politikalar

Türkiye'deki Suriyeliler 2014'te yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun geçici koruma kategorisi kapsamında bulunmaktadır. Bu kanun, Türkiye'nin iltica rejiminde başvurulabilecek üç kategori oluşturmuştur. Bu kategoriler, mülteciler (Türkiye, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü'ndeki coğrafi sınırlamayı kaldırmadığı için yalnızca Avrupa ülkelerinden gelip iltica talebinde bulunanlar yasal olarak mülteci kabul edilmektedir), şartlı

¹²⁹ “Türkiye’de konut alan her 5 yabancından biri Iraklı”.. 21 Şubat 2019, *MEPA NEWS*. <https://bit.ly/2Ms8r1P> 30 Mayıs 2019'da alınmıştır.

¹³⁰ Resmi Gazeti Karar Sayısı: 106. 18 Eylül 2018. <https://bit.ly/35BwRIZ>

¹³¹ "Canceling the residence of thousands of Iraqis in Turkey". 28 April-2017, Alquds Alarabi. <http://cutt.us/3gjkS> 3 Nisan 2019'da alınmıştır.

mülteciler (üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar geçici olarak Türkiye’de kalmasına izin verilenler) ve ikincil koruma verilenler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³²

Diğer ülkelerin aksine Türkiye’de, teorik olarak eğitim ve sağlık gibi hizmetlerden yararlanan ikincil ya da geçici koruma altındakilerin ülkede kalış sürelerinde herhangi bir zaman kısıtlaması yoktur. Genellikle Suriyeliler şartlı mülteciler kategorisi altında değerlendirilmektedirler, fakat uygulamada diğer mülteci gruplarının (örneğin Iraklılar) hariç tutulduğu gözlemlenmektedir. Yabancılar Kanunu, Türkiye’de iltica hakkına kimlerin sahip olabileceğini, bu kimselerin hizmetler ve himaye ile ilgili haklarını açığa kavuşturmayı amaçlasa da, anlam karmaşası ve dışlanma hala söz konusu olabilmektedir.¹³³

Suriyelilerin kayıt oldukları ili değiştirmek için başvuru hakkı olsa da, bu konuda başarılı örnek az sayıdadır. Bu doğrultuda, İstanbul’da yaşayan birçok Suriyeli, başka illere kayıtlı oldukları için hizmetlere erişim sağlayamamaktadır.¹³⁴

Bugüne kadar Türkiye, tek başına mülteciler için 37.5 milyar ABD doları harcamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, 23 Şubat 2019’da Kahramanmaraş’ta yaptığı konuşmada "*Sığınmacılar için bugüne kadar kullandığımız kaynak Birleşmiş Milletler standartlarına göre 37,5 milyar dolardır..*" demiştir. Bunun çok büyük bir bölümü Güneydoğu’da bulunan bu kampların civarındaki bölgeler ve Suriyeli mülteci kampları için harcanmıştır.¹³⁵

Sosyal yardımlar, Türkiye’de bulunan geçici koruma altındaki mültecilere yönelik hizmetler arasında önemli bir konumdadır. Söz konusu hizmetler gerek AFAD, ASPB, Belediyeler, gerekse sivil toplum kuruluşları aracılığıyla gerçekleştirilmektedir ve bu amaçla birçok proje yürütülmektedir. Geçici Koruma Yönetmeliğinin “Sosyal Yardım ve Hizmetler” başlıklı 30’uncu maddesinin ilk fıkrasında şu husus yer almaktadır:¹³⁶

¹³² Woods, Aueven, Nihal Kayalı. "Suriyeli Topluluklarla Etkileşim: İstanbul’daki Yerel Yönetimlerin Rolü." *İstanbul Politikalar Merkezi*, 2017, 6.

¹³³ Woods, Aueven, Nihal Kayalı. "Suriyeli Topluluklarla Etkileşim: İstanbul’daki Yerel Yönetimlerin Rolü." *İstanbul Politikalar Merkezi*, 2017, 6.

¹³⁴ Woods, Aueven, Nihal Kayalı. "Suriyeli Topluluklarla Etkileşim: İstanbul’daki Yerel Yönetimlerin Rolü." *İstanbul Politikalar Merkezi*, 2017, 7.

¹³⁵ Erdoğan, 'Sığınmacılar için bugüne kadar kullandığımız kaynak 37,5 milyar dolardır' dedi. *Aydınlık* 23 Şubat 2019 .<https://bit.ly/33w9JU621> Haziran 2019’da alınmıştır.

¹³⁶ Aytül Uzun, "Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan Suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi." *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 2015, 117.

Suriyeliler, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kapsamındaki sosyal desteklerden faydalanacaklardır.¹³⁷ Bu kapsamda yabancı uyruklulara Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığı ile yapılacak desteklere ilişkin usul ve esaslar Fon Kurulunun 17/10/2014 tarih ve 2014/6 sayılı kararında yer alan ilke kararı ile düzenlenmiş olup, geçici koruma altındaki yabancılara da söz konusu usul, 02/07/2015 tarih ve 2015/4 sayılı Fon Kurulu kararı ile güncellenmiştir. Yapılan tüm bu mevzuat düzenlemeleri kapsamında geçici barınma merkezi dışındaki Suriyeliler, kayıt altına alınmaları koşuluyla SYDV'den destek talep edebilmektedirler.¹³⁸

Yardım talepleri sonucunda SYDV'ler bu şahıslara "yabancı yardımları" başlığı altında destek sağlayabilmektedir. Geçici koruma statüsündeki Suriyelilere 99 ile başlayan yabancı kimlik numarası verilmesi ile birlikte barınma merkezi dışındakiler için cari mevzuat kapsamında Türk vatandaşları gibi Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sisteminde (BSYBS) hane dosyası açılarak diğer yardımların yapılmasında fırsat tanınmaktadır.¹³⁹

Geçici koruma kimlik kartı verilen şahıslar, Türk vatandaşlarına yardım yapılan BSYBS üzerinden hane dosyası açılarak 3294 sayılı Kanun çerçevesinde yapılan düzenli merkezi destekler niteliğindeki "Öksüz ve Yetim Yardımları, Şartlı Eğitim ve Sağlık Yardımları ve Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardımlardan" yararlanabilmektedir. Ancak BSYBS'de Türk vatandaşları için yardıma uygunluk,merkezi veri tabanları vasıtasıyla yapılan anlık sorgulamalardan gelen idari kayıtlar ve sosyal inceleme raporuna dayalı olarak belirlenmektedir.¹⁴⁰

Kızılay Kart, ihtiyaç sahiplerinin alışveriş noktalarından, tercih ettiklerini ve tüm ihtiyaçlarını almasını sağlamak amacıyla üretilen, akıllı kart sistemidir. Türk Kızılay ve Halkbank ortaklığında çıkarılan bu kart ile belirlenen yardım miktarları, ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır.¹⁴¹

¹³⁷ Aytül, "Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan Suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi", 117.

¹³⁸ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 166. https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

¹³⁹ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 167. https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

¹⁴⁰ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 168. https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

¹⁴¹ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 168. https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

Türkiye'de Kızılay Kart vasıtasıyla hayata geçirilen “Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı Programı” ile aylık nakit desteği alan sığınmacıların sayısı 850.000’e ulaşmış ve bu rakam her geçen gün artmaktadır. Sığınmacılarda ailede kayıtlı şahıs başına aylık 120 TL yardım sağlanmaktadır.¹⁴²

Mültecilere verilen nakit destek, Kasım 2017'de 35 dolara eşdeğer olan 120 Türk Lirası civarındadır. Mülteciler bu yardım için gelir, çocuk sayısı, engellilik veya hastalık gibi faktörler, yaşlılar ve diğerleri gibi kriterler temelinde hak kazanabilirler.¹⁴³

2017’de Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu (ECHO) Türkiye Başkanı Jane Lewis, Türkiye’de kamp dışındaki sığınmacılara dağıtılan ve Avrupa Birliği'nin mali kaynağını sağladığı "Kızılay Kart" programına ilişkin 850 binden fazla kişiye erişildiğini ve sonraki aylarda 1 milyon kişiye ulaşacaklarını belirtmiştir.¹⁴⁴

Sosyal tehlikelerle karşılaşan her şahsa sosyal koruma sağlamayı amaç edinen sosyal güvenlik hakkı kamu hak ve özgürlüklerinin başında gelmektedir. Sosyal güvenlik hakkından faydalanma bakımından istisnai durumlar dışında yerli ile yabancı arasında tam bir eşitlik sağlanması esastır. Bir ülkede oturan ya da bulunan kimseler ister yerli ister yabancı olsun, sosyal güvenlik hakkından eşit olarak yararlanırlar.¹⁴⁵

1982 Anayasasının 60. maddesinde “*Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar*” hükmüne yer verilmiştir. Bu ilkenin bazı istisnaları sosyal güvenlik hukukunda da bulunmaktadır. Türkiye’de geçici olarak oturma ya da çalışma izni almadan bulunan yabancılar ise, genel sağlık sigortası kapsamında sayılmazlar. Bu bireyler kendi ülkelerinde sigortalı ise sosyal güvenlik sözleşmesi hükümlerine göre Türkiye’de geçici olarak kaldıkları süre boyunca genel sağlık sigortasına sahip olan biri gibi sağlık yardımlarından faydalanabilecektir. (Genel Sağlık Sigortası Tescil Yönetmeliği madde 6).¹⁴⁶

¹⁴² Türk Kızılayı, 04/08/2017. <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/3723> 11 Temmuz 2019’da alınmıştır.

¹⁴³ Hermon Center for Contemporary Studies, Syrian refugees in Turkey. (Report No. 248), January 2018, 33. <https://bit.ly/2MrXHnK>

¹⁴⁴ Zuhale Demirci, Kızılay Kart 1 milyondan fazla sığınmacıya ulaşacak. 05.08.2017. *Anadolu Ajansı*. <https://bit.ly/2peED4v> 12 Mayıs 2019’da alınmıştır.

¹⁴⁵ Senem Ermumcu, "Sığınmacıların ve mültecilerin sosyal güvenlik hakkı.", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 4(2), 2013, 59.

¹⁴⁶ Ermumcu, "Sığınmacıların ve mültecilerin sosyal güvenlik hakkı", 59.

2003 yılından önce yabancılar, sadece iş kazası ve meslek hastalığı sigorta kolları bakımından mecburi sigortalı sayılmış, malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası bakımından ise istekleri halinde sigorta çerçevesine dahil edilmişlerdir.¹⁴⁷

Bakanlar Kurulu aldığı bir karara göre, 01.05.2014 tarihinden sonra Irak'tan Türkiye'ye gelen sığınmacılara geçici hukuki koruma statüsü dahi verilmeden 4736 sayılı Kanununun *1. Maddesindeki hükümden muaf tutularak geçici koruma statüsü altındakilere sağlanan sağlık hizmetlerinin sunulması mümkün olmaktadır. Kısacası sözkonusu tarihten sonra ülkemize giren Irak uyruklu yabancılara geçici hukuki koruma statüsü verilmeden ücretsiz sağlık hizmeti sunulacak ve bu hizmet Vakıflar Genel Müdürlüğüne fatura edilemeyecektir. Ancak Irak uyruklu yabancılar dışında ülkemize giren ve Vakıflar Genel müdürlüğü arşivlerinde adı geçen ülkelerin fakir ve garip vatandaşlarına yapılan sağlık hizmetleri Vakıflar Genel Müdürlüğüne fatura edilecektir.*¹⁴⁸

Suriyeli sığınmacılara, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından yayımlanan 2013/1 ve 2013/8 sayılı genelge doğrultusunda sosyal güvenlik hizmeti sunulmaktadır.

18.01.2013 tarih ve 2013/1 sayılı Genelgeye göre, kamplarda bulunan Suriyeli sığınmacıların tedavi giderleri Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) çerçevesinde karşılanacaktır. Ancak 26.03.2013 tarihinde Suriye Koordinasyon toplantısında alınan karardan dolayı, kampların dışındaki illerde bulunanların ve herhangi bir kampta kaydı bulunmayanların sevk zincirine uymadan kaldığı illerdeki sağlık tesislerine ve acil servislere müracaat etmeleri durumunda tedavi giderlerinin her hal ve koşulda karşılanmayacağı belirtilmiştir.¹⁴⁹

Geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik sağlık hizmetleri, Suriyelilerin Türkiye'ye ilk girişleri olan 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay'da başlamıştır ve sunulacak sağlık hizmetleri, öncelikle AFAD tarafından çıkarılan 2013/8 sayılı Genelgeye göre yürütülmüştür. Geçici Koruma Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesiyle "Geçici Korunanlara Verilecek Hizmetler" bölümünde sunulacak hizmetlerde koordinasyon

¹⁴⁷ Ermumcu, "Sığınmacıların ve mültecilerin sosyal güvenlik hakkı", 60

¹⁴⁸ Ermumcu, "Sığınmacıların ve mültecilerin sosyal güvenlik hakkı", 72

¹⁴⁹ Ermumcu, "Sığınmacıların ve mültecilerin sosyal güvenlik hakkı", 73.

yetki ve sorumluluğu AFAD'a verilmiş, hizmet giderlerinin AFAD tarafından karşılanacağı belirtilmiştir.¹⁵⁰

Tablo 5. Türkiye genelinde Suriyelilere sağlanan sağlık hizmetleri verileri

Suriyelilere verilen poliklinik hizmeti sayısı	Hastaneye yatırılan Suriyeli sayısı	Suriyelilere yapılan ameliyat sayısı	Suriyelilere Türkiyede gerçekleştirdiği doğum sayısı	Suriyeli bebek ve çocuklara yapılan aşılama miktarı
31.449.800	1.326.849	1.112.058	276.158	3.215.128 doz

Kaynak: Kurumu, Kamu Denetçiliği. "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*, 2018, 153

Türkiye'ye gelen Suriyelilere verilen sağlık hizmetlerine ilişkin veri, Türkiye'nin bu konuda ortaya koyduğu çabanın ve maliyetin anlaşılması bakımından son derece çarpıcıdır. Suriyelilerin Türkiye'ye giriş yapmaya başladıkları 2011 yılından 11 Aralık 2017 tarihine kadar 31.449.800 muayene gerçekleştirilmiş, 1.326.849 hasta hastanelere yatırılarak tedavi edilmiş, 1.112.058 Suriyeli hasta ameliyat edilmiş, hastanelerde 276.158 Suriyeli bebeğin doğumu gerçekleştirilmiş ve Suriyeli bebek ve çocuklara, aşı takvimine uygun olarak 3.215.128 doz aşı yapılmıştır.

Bu çerçevede geçici koruma altındaki Suriyelilerin sağlık giderleri 2011- 2015 yılları arasında ve 2015'in ilk 6 ayında AFAD tarafından karşılanmıştır ve 2015'in son 6 ayında global protokol 187.500.000TL, 2016 yılı 1 yıllık global protokol ise 650.000.000 TL'dir.¹⁵¹

Suriyelilere sunulan sağlık hizmetleri Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamındadır. "Geçici Koruma Kimlik Belgesi sahibi olan tüm Suriyeliler (m.22) konaklama merkezlerinde ve ülke genelindeki kamu hastanelerinde ücretsiz muayene ve tedavi hakkına sahiptir. Suriyelilere, birinci basamakta (temel ve acil sağlık hizmetleri), ikinci basamakta (çoğunlukla hastaneye yatma tedavi ve bakım hizmetleri) üçüncü basamakta

¹⁵⁰ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*, 2018, 150.

¹⁵¹ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*, 2018, 154.

(yalnızca uzman sağlık personeli ve yüksek sağlık teknolojisi gerektiren tedavi hizmetleri) sağlanan sağlık hizmetlerinin cretleri AFAD tarafından ödenecektir.¹⁵²

Birinci basamak sağlık hizmetlerinde Suriyelilerden ilaçlarla ilgili hasta katkı creti alınmamaktadır. Ayrıca, ihtiyaçları olan Suriyelilere psikososyal yardım ve rehabilitasyon gibi her türlü destek, ücretsiz ve öncelikli olarak mümkün olacak Şekilde sağlanacaktır (m.48). Bu yasal kuralların bir sonucu olarak, ulusal mevzuatta, Türkiye, Suriye için büyük bir kısmını sağlık harcamalarının oluşturduğu 4.5 milyar dolar harcamıştır.¹⁵³

Sağlık ve tıbbi hizmetlere erişim konusunda, kamp içinde ve dışında kalan tüm Suriyeli mülteciler için tıbbi tedaviye ücretsiz erişim kolaylaŐtırılmaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği (Madde 27) geçici koruma altındaki kişiler için sağlık ve tıbbi yardıma erişim konusundaki durumu açıkça ortaya koymaktadır. Birinci basamak ve acil sağlık hizmetleri veya ilgili tedaviler ve ilaçlar için hasta katkısı düzenleme kapsamında değildir. Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) kapsamına giriyorsa, ikinci ve üçüncü basamak sağlık bakımı sağlanır. İkincil ve üçüncül sağlık hizmetlerine eriŐebilmek için, devlet hastanesinden sevk edilmesi gerekir.¹⁵⁴

Özel ihtiyaç sahibi kişilerle ilgili olarak psiko-sosyal yardım ve destek, rehabilitasyon ve özel ihtiyaç sahibi olduğu belirlenenlerin ihtiyaç duyduğu diğer yardımlar dâhil sağlık hizmetlerine öncelik verileceği ve ücretsiz olarak sağlanacağı geçici koruma yönetmeliği 48. Maddesinde açıklanmıştır. Buna ek olarak Şiddet mađđurlarına yönelik ilgili ulusal kanunlar altında koruyucu tedbirlerin uygulanmasına ve insan ticareti kurbanı olarak saptananlar için yardım ve korumaya vurgu yapmaktadır.¹⁵⁵

Geçici Koruma Yönetmeliğine göre, birinci basamak ve acil sağlık hizmetleri ile ilgili tedavi ve ilaçlar için hasta katkı creti alınmaz. İkinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetleri de, Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) tarafından kapsanıyorsa ve bir devlet hastanesinden alınmıŐsa, yönetmelik kapsamında sağlanmıştır. Bazı illerde eczanelerden satın alınan ilaların% 80'i AFAD kapsamında olup,% 20'si hasta tarafından

¹⁵² Aytül Uzun, "Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan Suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi." *Ankara Barosu Dergisi* 1 (2015), 115.

¹⁵³ Uzun, 115.

¹⁵⁴ UNCHR. <https://bit.ly/32eIZXN2> Mayıs 2019'da alınmıştır.

¹⁵⁵ UNCHR. <https://bit.ly/32eIZXN2> Mayıs 2019'da alınmıştır.

ödenmelidir. Diğer bazı illerde, ilaç maliyetinin% 100'ü hasta tarafından karşılanacaktır.¹⁵⁶

Eylül 2013'te Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), sağlık erişimini yetkili makamlara kayıtlı olmaları şartıyla Suriyeli mültecileri içerecek şekilde genişletti. Bazı sağlık hizmetleri için mültecilerin valilikten onay almaları gerekiyordu. 2014 yılında yürürlüğe giren GK Tüzüğü, Suriyeli mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimine ilişkin ayrıntılı hükümler içeriyordu ve bu hizmetlere erişim kayıt işlemine bağlanmıştı. Bu kez, Suriyelilerin sağlık hizmetlerine erişimi, kayıtlı oldukları şehir ile sınırlıydı.¹⁵⁷

2016 yılında Sağlık Bakanlığı ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ortaklığıyla, Suriye'de doktor ve hemşire olarak eğitilmiş ve çalışmış olan Suriyeli sağlık personeli için hızlandırılmış bir eğitim kursu tasarlanmıştır. Bu kurslar sayesinde söz konusu personelin AB desteğiyle Türkiye çapında açılmakta olan Göçmen Sağlığı Merkezlerinde (GSM'ler) çalışması mümkün hale gelmiştir.¹⁵⁸

2017'de GSM'de yaklaşık bir milyon denetim yapıldı. 158 aktif sağlık merkeziyle GSM'ler ayrıca hastaların ikinci ve üçüncü basamak sağlık hizmetlerine (devlet, araştırma ve üniversite hastaneleri) erişmesini kolaylaştırmaktadır. Bugüne kadar, Sağlık Bakanlığı ve WHO sağlık çalışanlarına ve Türkçe ve Arapça konuşan 960 hasta rehberine, sağlık merkezlerinde ve devlet hastanelerinde çalışmalarını kolaylaştırmak ve hastaların sağlık hizmetlerine erişimini desteklemek için eğitim vermiştir.¹⁵⁹

2.2.4. Mültecilere Yönelik Eğitim Politikaları

2.2.4.1. Eğitim Faaliyetleri

Her çocuk, temel yaşam yeteneklerini öğrenebileceği eğitim hakkına sahiptir. Bu hak, Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinde, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 13. ve 14. maddesinde, BM

¹⁵⁶ UNCHR. <https://bit.ly/32eIZXN> 2 Mayıs 2019'da alınmıştır.

¹⁵⁷ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*, 2018, 13.

¹⁵⁸ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*, 2018, 13.

¹⁵⁹ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*, 2018, 13.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 28. ve 29. maddesinde, garanti altına alınmıştır. Buldukları ülkede bütün çocuklara, sığınmacı, göçmen ve vatandaşlık kanunlarından bağımsız olarak eğitim sağlanması gerekir. Bu nedenle mülteci çocukların eğitim ihtiyaçları karşılanmalı ve onların okuldan uzaklaşmaması için gerekli tedbirler alınmalıdır.¹⁶⁰

Eğitim hizmetleri bağlamında Geçici Koruma Yönetmeliği'nde, Suriyelilerin birçok eğitim tür ve düzeyinden yararlanmaları esası kabul edilmiştir. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı'nca Suriyeliler için hazırlanan program çerçevesinde bazı koşulları taşıyan belli sayıdaki Suriyeliye devlet yurtlarında barınma ve aylık burs ödemesi ve belirlenen üniversitelerde eğitim imkanı tanınmıştır.¹⁶¹

Türkiye'de yabancılar dâhil tüm çocukların, Türk kanununa göre, ilk ve orta öğretimden ücretsiz olarak faydalanma hakları bulunmaktadır. Eylül 2014'te yayımlanan Milli Eğitim Bakanlığı genelgesi (No: 2014/21)'ne göre geçici koruma altındaki yabancıların her ildeki il milli eğitim müdürlüğü tarafından sağlanan eğitim hizmetlerine erişim hakkı vardır. Türkiye'deki devlet okullarına ve geçici eğitim merkezlerine Suriyeli mülteciler kaydolabilir. Kayıt usulleri her ilde İl Milli Eğitim Müdürlüğü altında kurulan İl Eğitim Komisyonu tarafından belirlenir ve bölgeye göre değişiklik gösterebilir.¹⁶²

2012 yılında eğitim alanında Suriyelilerin geri dönecekleri varsayımına dayanarak politikalar yürütülmekteydi. 2013'te Suriye'deki olaylar şiddetlenmiş ve ülkedeki mülteci sayısı her geçen gün artmıştır. Ardından 23 Eylül 2014'te 2014/21 sayılı Yabancılar Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri başlıklı genelge ile Suriyeli çocuklara sunulacak eğitim hizmetleri güvence altına alınmıştır ve bu, belirli bir standarda bağlanmıştır.¹⁶³

Türk okullarına çocuklarını kaydettirebilmek için, ailelerin İl Milli Eğitim Müdürlüklerine başvurmaları gerekir ve ardından İl Milli Eğitim Müdürlüğü yetkilileri

¹⁶⁰ Uzun, "Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan Suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi", 2015, 24

¹⁶¹ Uzun, "Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan Suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi", 2015, 115-116.

¹⁶² UNCHR. <https://bit.ly/32eIZXN> 21 Temmuz 2019'da alınmıştır.

¹⁶³ İpek Coşkun, Müberra Nur Emin. "Türkiye'deki Suriyelilerin eğitiminde yol haritası fırsatlar ve zorluklar." *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 2016, 14.

iki farklı hususta karar alacaktır: Çocuğun geçmişte aldığı eğitimin seviyesi ve mevcut becerilerine bakılarak hangi okul ve sınıfa kaydedileceği hususudur. Türk okullarına ya da Geçici Eğitim Merkezleri (GEM)'lere kayıt olabilmek için Geçici Koruma kimlik belgesine, geçerli bir ikamet izin belgesine ya da Yabancı Tanıtma Kartına sahip olunması gerekir. Kimlik belgesinin hazır olmadığı durumlarda öğrenciler, okullarda "misafir" öğrenci olarak kayıt olabilirler.¹⁶⁴

Çocuğun yerleştirileceği sınıfa ilişkin karar, Tanıma ve Denklik Komisyonu tarafından alınır. Bu süreçte kendi ülkesinde eğitim almış olan çocuğun ülkesindeki okullarda gösterdiği başarıyı ve çocuğun seviyesini gösteren belgeler bu durumu belirleyecektir. Herhangi bir belgenin eksik olması durumunda çocukla yapılacak olan mülakat veya kısa bir yazılı sınavın ardından ilgili karar alınır.¹⁶⁵

Kamp dışındaki mülteci çocuklar için pek fazla seçenek olmadığı için, öğrenciler Milli Eğitim'e bağlı devlet okullarında Türk vatandaşlarıyla birlikte eğitim-öğretim görebilmektedir. Başlangıçta sınıf ve arkadaşlarına uyum sağlamada zorluklar yaşamasına rağmen, birçok mülteci çocuğu, devlet okullarında akranlarıyla birlikte Türkçe eğitimi sürdürebilmektedir.¹⁶⁶

Mart 2017'de Avrupa Birliği ve UNICEF, 230.000 Suriyeli mültecinin okula kaydolmasını teşvik etmek ve böylece okulu bırakma oranlarını azaltmak amacıyla T.C. Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği halinde, eğitime ve okula devam etmeye yönelik koşullu bir nakit transfer programı başlatmıştır. Program, mülteci ailelerine, ayda yaklaşık 60 Türk Lirası (10 ile 16 \$ arası) nakit transfer sağlamaktadır. Avrupa Birliği tarafından toplam 34 milyon Euro bütçe ayrılan program Mayıs 2017'de uygulanmaya başlamıştır.¹⁶⁷

Mülteci ailelerin dil ve eğitim yetersizlikleri nedeniyle çocuklarının ödevlerine destek olamadıkları, bu durumdan çocukların akademik başarısının olumsuz etkilediği gözlenmektedir. Yapılan farklı çalışmalarda mülteci çocukların okul ortamındaki uyumlarının zor olduğu, dil ve kültürel farklılıklar nedeniyle ayrımcılık gibi sorunlar

¹⁶⁴ Teoman Akpınar, "Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar." *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 3(3), 2017, 20.

¹⁶⁵ Akpınar, "Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar." 20-21.

¹⁶⁶ Taş ve Özcan "Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi", 48

¹⁶⁷ Hermon Center for Contemporary Studies, Syrian refugees in Turkey. (Report No. 248), January 2018, 29. <https://bit.ly/2MrXHnK>

yaşadıkları ortaya konulmuştur. Okullar, genellikle mülteci aileler ve ev sahibi ülke için temel bir irtibat noktası ve topluma uyum sağlamak için Türkçe'yi öğrenmelerinde önemli bir aşama olduğundan büyük önem taşımaktadır.¹⁶⁸

Geçici eğitim merkezleri Suriyeli mülteciler için kurulan eğitim kurumlarıdır (okullardır). Bu merkezlerde Suriye müfredatı kullanılarak Arapça eğitim verilmektedir. Okul döneminin sonunda çocukların başarısını gösteren bir belge verilir. Kamplarda bulunan aileler çocuklarını kaydettirmek için kamp okullarına başvurmalıdır; toplum içinde yaşayanlar ise geçici eğitim merkezlerine kaydolmak için bulunduğu ilin İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvurmalıdır.¹⁶⁹

İkamet izni olmayan ve kamp dışında kalanlar okullara misafir statüsünde devam edebilmekte veya bazı bölgelerde yerel makamlar veya STK'lar tarafından desteklenen gönüllü Suriyeli öğretmenlerin çalıştığı gayri resmi okullara gidebilmektedir.¹⁷⁰

STK'lar GEM'lerin kurulmasında öncü bir rol oynamıştır. Krizin ilk dönemlerinden itibaren GEM'lerin yönetimi ve finansmanı STK'lar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Türk ve Suriyeli STK'lar, GEM modelini dünya eğitim literatürüne eklemiştir. MEB ve uluslararası kuruluşlar, modeli geliştirmiştir. Türkiye genelinde 21 ilde toplamda 425 GEM bulunmaktadır.¹⁷¹

Geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için, önce Geçici Barınma Merkezleri (GBM), sonra da göçmenlikten etkilenen illerde Geçici Eğitim Merkezleri (GEM'ler) kurulmuştur. Sadece Suriyeli çocuklara hizmet vermek amacıyla tasarlanan GEM'lerin temel mantığı, kısa sürede Suriye'ye dönüşü ve geçici olmayı esas almaktadır. Bu merkezlerde, "revize edilmiş" Suriye müfredatına dayalı Arapça eğitimi verilmektedir. Çocukların Türkçe öğrenmesi için Türkçe dersleri de vardır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Ağustos 2017 verilerine göre, 30'u GBM'de ve 374'ü de GBM'de dışında olmak üzere toplam 404 GEM bulunmaktadır.¹⁷²

¹⁶⁸ Betül Dilara Şeker, Zafer Aslan. "Eğitim sürecinde mülteci çocuklar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme." *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1), 2015, 95-98

¹⁶⁹ UNCHR. <https://bit.ly/32eIZXN21> Temmuz 2019'da alınmıştır.

¹⁷⁰ Faruk Levent, Semih Çayak, "Türkiye'de Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri." *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 2017, 37.

¹⁷¹ İpek Coşkun, Müberra Nur Emin, "Türkiye'deki Suriyelilerin eğitiminde yol haritası fırsatlar ve zorluklar." *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı* (2016), 17-19.

¹⁷² Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 135. https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

Ağustos 2017 itibariyle GEM’lerde 5.959’u Türk, 13.178’i Suriyeli olmak üzere toplam 19.189 gönüllü öğretmen görev almaktadır. GEM’lerde, Milli Eğitim Bakanlığı ile yapılan işbirliği kapsamında gönüllü olarak görev yapan öğretmenlere UNICEF tarafından teşvik ödemesi yapılmaktadır. UNICEF, kamplarda gönüllü olarak görev yapan öğretmenlere 600 TL, kamp dışında kalanlara ise 900 TL teşvik ödemesi yapmakta iken bu ücretler, Ocak 2017’den itibaren 1.300 TL’ye çıkarılmıştır.¹⁷³

GEM’lerde eğitim alan öğrencilerin devam takipleri Yabancı Öğrenci Bilgi Sisteminde (YOBİS), Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı resmi okullara devam eden Suriyeli öğrencilerin devam takipleri ise e-okul sisteminde yapılmaktadır. GİGM’in Kasım 2017 verilerine göre eğitim çağındaki çocuk sayısının 976.200’dür. 11/10/2017 tarihli YOBİS kayıtlarına göre de 2017-2018 eğitim- öğretim yılında 338 adet GEM’de 267.813, 14.742 resmi okulda 342.571 ve açık okullarda 8.564 olmak üzere toplam 618.948 Suriyeli çocuk eğitim-öğretim hizmetlerinden yararlanmıştır.¹⁷⁴

Diğer taraftan bahsi geçen verilerden anlaşılacağı üzere, 6-17 yaş aralığında yer alan ve 1. ila 12. sınıflar arasında okula giden 618.948 öğrencinin % 43’ü GEM’e giden ve Arapça dilinde, “gözden geçirilmiş” Suriye müfredatına göre eğitim alan çocuklardan oluşmaktadır. Türk devlet okullarına giderek, Türkçe ve Türkiye’nin Milli Eğitim Bakanlığı müfredatına göre eğitim alan 351.135 öğrencinin, okula gidenler içindeki oranı ise %57’dir.¹⁷⁵ 2016 yılı içerisinde 3417 adet A1 ve A2 seviyelerini içeren Türkçe Öğretimi Kursu açılmış, bu kurslarda 2015-2017 döneminde 99.892 kadın, 70.549 erkek kursiyer olmak üzere toplamda 170.441 Suriyeli eğitim almıştır.¹⁷⁶

¹⁷³ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye’deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 137. https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

¹⁷⁴ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye’deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 137. https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

¹⁷⁵ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye’deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 137. https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

¹⁷⁶ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye’deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 146-147. https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

Tablo 6. Yaygın Eğitim Faaliyetlerine Katılım Sayısı

Yıl	Mesleki Eğitim	Genel Eğitim	Toplam
2015	61.344	74.931	136.275
2016	15.545	85.689	101.234
2017	10.279	55.440	65.719
Toplam	87.168	216.060	303.228

Kaynak: Kurumu, Kamu Denetçiliği. "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 146.
https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

Tablo 7. Cinsiyete göre Türkçe Eğitim Alanların Sayısı

Yıllar	Resmi Okula Kayıtlı Öğrenci Sayısı	Resmi Okula Kayıtlı Öğrenci Oranı	GEM Öğrenci Sayısı	GEM Öğrenci Oranı	Kayıtlı Toplam Öğrenci Sayısı	Okul Çağı Nüfusu	Okullaşma Oranı
2014-2015	40.000	%17,39	190.000	%82,61	230.000	756.000	%30
2015-2016	62.357	%20,03	248.902	%79,97	311.259	834.842	%37
2016-2017	201.505	%40,91	291.039	%59,09	492.544	833.039	%59
2017-2018	351.135	%57	267.813	%43	618.948	976.200	%63

Kaynak: Kurumu, Kamu Denetçiliği. "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 146.
https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

Tablo 8. Okul Çağındaki Suriyeli Çocukların Sayısı Yüzdesi ve Kayıt Oranı (2014-2018)

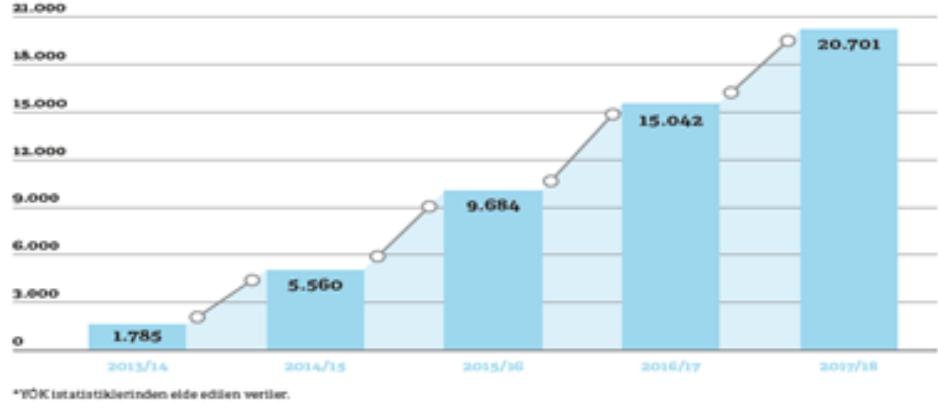
Yıllar	Resmi Okula Kayıtlı Öğrenci Sayısı	Resmi Okula Kayıtlı Öğrenci Oranı	GEM Öğrenci Sayısı	GEM Öğrenci Oranı	Kayıtlı Toplam Öğrenci Sayısı	Okul Çağı Nüfusu	Okullaşma Oranı
2014-2015	40.000	%17,39	190.000	%82,61	230.000	756.000	%30
2015-2016	62.357	%20,03	248.902	%79,97	311.259	834.842	%37
2016-2017	201.505	%40,91	291.039	%59,09	492.544	833.039	%59
2017-2018	351.135	%57	267.813	%43	618.948	976.200	%63

Kaynak : Kurumu, Kamu Denetçiliği. "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 139.
https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf

Türkiye'deki üniversitelere kayıt yaptırabilmek için genellikle bir Türk üniversitesine yabancı öğrencilerin kabul edilebilmesi için uygulanan bir şart olarak geçerli bir pasaporta sahip olmak gerekir. Yükseköğretim politikaları YÖK tarafından belirlenir; Ancak, uygulama alanındaki birçok görev ve yetki üniversitelere devredilmiştir.

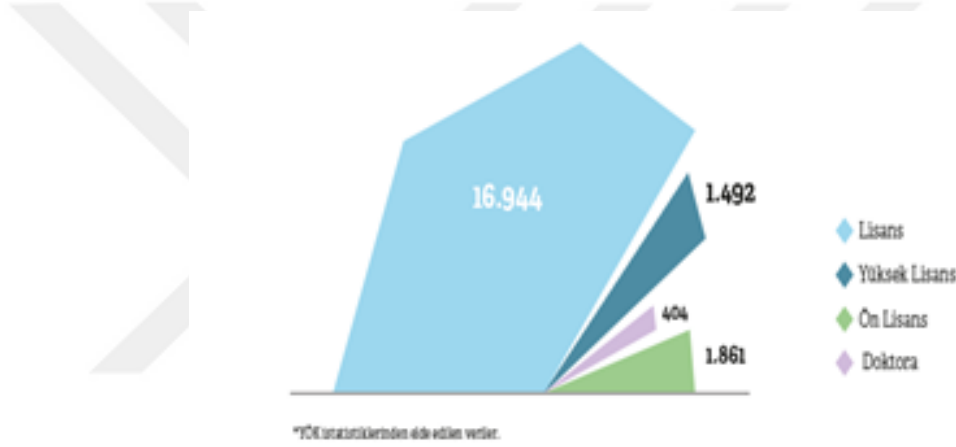
Bakanlar Kurulu, Suriyeli mültecilerin 2014/2015 akademik yılında devlet üniversitelerinde alınan öğrenim ücretlerinden muaf tutulduğunu açıkladı. Üniversitelerde okumak isteyen yabancıların, her bir üniversitenin Türkiye'de okumak isteyen öğrencilere yönelik olarak düzenlediği Yabancı Öğrenci Sınavını (YOS) geçtiğini göstermesi gerekmektedir. Üniversiteler YÖS'e başvurularından ücret alabilirler.¹⁷⁷

¹⁷⁷ UNCHR. <https://bit.ly/32eIZXN2> Temmuz 2019'da alınmıştır.

Kaynak: Türkiye'deki Suriyeliler, *Istanbul Politikalar Merkezi- Sabancı Üniversitesi*, 2018, 18.

Şekil 5. Türkiye'deki Üniversitelerde Bulunan Toplam Suriyeli Öğrenci Sayısı

Kaynak: Türkiye'deki Suriyeliler, *Istanbul Politikalar Merkezi- Sabancı Üniversitesi*, 2018, 19.

Şekil 6. 2017/18 yılında Suriyeli Öğrencilerin Dereceye Göre Dağılımı

YÖK tarafından verilen bilgilere göre 01 Ağustos 2017 itibariyle Türkiye'deki 151 farklı devlet ve vakıf üniversitesinde öğrenim gören Suriyeli öğrenci sayısı 15.042'ye ulaşmıştır. 2018'de Suriyeli öğrenci sayısı 20.701'e ulaşmıştır. Bu öğrencilerin 1861'i ön lisans (%8,9), 16.944'ü lisans (% 81,8), 1492'si yüksek lisans (% 7,2) ve 404'ü doktora (% 1,9) eğitimine devam etmekteydi.

Üniversitelerde burs olanaklarından yararlanmak isteyen Suriyeli öğrencilerin burs başvurusunda bulunmaları gerekmektedir. Her başvuru sahibinin burs alacağını garanti yoktur, çünkü burs rekabete dayalı bir sistemle verilmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye'de üniversite eğitimi görmek isteyen öğrenciler için Birleşmiş Milletler Burs Programı (DAFI) yürütmektedir. Ayrıca,

uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları tarafından Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki üniversitelerde okumak isteyen öğrencilere yönelik burs programları düzenlenmektedir.¹⁷⁸

2014 yılında, beş yıl boyunca 5.000 Suriyeli mülteciye burs dağıtılması için kapsamlı bir program başlatılmıştır. 2015 yılında Türkiye'deki bazı üniversitelerde Arapça derece programları başlatılmıştır. 2017/18 eğitim-öğretim yılında, Türkiye'deki üniversitelerde kayıtlı 20.700 Suriyeli öğrenci vardı; bu sayı, üniversite yaşında olan Suriyeli öğrencilerin % 4'üne karşılık gelmektedir.¹⁷⁹

Birçok hükümet, üniversite ve özel kurum uluslararası öğrencilere burs sağlamaktadır. DAAD (Alman Akademik Değişim Programı) ve İngiltere tarafından sunulan Chevening Bursları gibi.

2.2.4.2. Mesleki Eğitim

Suriyeli çocukların eğitimi ile ilgili görüşme yapılan bütün muhataplar tarafından mesleki eğitim, sıklıkla dile getirilen bir seçenek olmuştur. Özellikle kız öğrenciler ve maddi durumu zayıf olan öğrenciler başta olmak üzere Suriyeli çocuklar için mesleki eğitim verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfının (SETA) düzenlediği çalışmalara katılan bir STK, sağlık meslek lisesi açmak için başvuruda bulduklarını ancak Suriyeliler için böyle bir uygulama olmaması sebebiyle bunu başaramadıklarını belirtmiştir. MEB'de mesleki eğitim talebine cevap olarak yeni bir gelişme yaşandı ve Suriyeli öğrencilerin mesleki eğitime yönlendirilmelerine karar verildi. MEB tarafından 12 Ağustos 2016'da şu açıklama yapılmıştır:¹⁸⁰

“ Türkçe bilen Suriyelilerden halk eğitim merkezlerinde "Türkçe Seviye A1" programını almış olmaları veya okuma yazma I'inci kademe seviye tespit sınavından başarılı olmaları şartıyla, doğrudan boş kontenjanı bulunan okulların Anadolu Meslek Programı 9'uncu sınıfa kayıtları yapılacaktır. Bu kapsamda, geçici koruma altında bulunan en az 10 Suriyeli öğrenci ile sınıf açılacaktır. Başvuru sayısının fazla olması

¹⁷⁸ Teoman Akpınar, "Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar." *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 3(3), 2017, 21

¹⁷⁹ Türkiye'deki Suriyeliler, *İstanbul Politikalar Merkezi- Sabancı Üniversitesi*, 2018, 14.

¹⁸⁰ İpek, Nur Emin, "Türkiye'deki Suriyelilerin eğitiminde yol haritası fırsatlar ve zorluklar", 13.

*durumunda ise her sınıfta öğrenci sayısı 34'ü geçmeyecek şekilde planlama yapılacaktır. Öğrenci sayısının az olması durumunda eğitim bölgesi içindeki talepler birleştirilerek değerlendirilebilecek. Bu durumda hangi okulda birleştirme yapılacağı il veya ilçe millî eğitim müdürlüklerince belirlenecektir ”.*¹⁸¹

Bakanlık ayrıca çıraklık eğitimi için Suriyelilere kapılarını açtı. Uygulamalı eğitim için farklı sektörlerde staj yapma şansına sahip olacak olan meslek lisesi ve çıraklık öğrencileri için Türk öğrencilere uygulanan genel sigorta ve sağlık sigortası uygulanacaktır. Suriyeli öğrencilere sunulan mesleki eğitim şansı, aşağıdaki tavsiyeler göz önüne alındığında uzun vadede fayda sağlanabilecek bir düzeye ulaşacaktır.¹⁸²

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, geçici koruma altındaki kişilerin İŞKUR tarafından sunulan beceri eğitimi programlarına katılabileceğini belirtti. Suriyeli mülteciler, Halk Eğitim Merkezleri tarafından sunulan dil, beceri, hobi ve meslek kurslarına ücretsiz olarak katılabilmektedir. Halk Eğitim Merkezleri tarafından sunulan kurslara kaydolmak için Geçici Koruma Kimliği gereklidir. Her Halk Eğitim Merkezi, sunulacak kursları belirleyebilir ve yerel talebe bağlı olarak yeni kurslar açabilir.¹⁸³

2015-2017 yıllarında 303.228 mesleki ve genel eğitim alan Suriyeli stajyer, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Halk Eğitim Merkezlerinde düzenlenen kurslara katılmış ve Türkçe kurslarına katılanların sayısı da 170.441 olmuştur. Bu kurslarda yer alan derslerden bazıları şunlardır: yabancı diller, okuryazarlık, spor, çocuk gelişimi ve eğitimi, aile ve tüketici bilimleri, kişisel gelişim ve eğitim, müzik ve sahne sanatları, sosyal hizmetler ve danışmanlık, havacılık, sanat ve tasarım, can ve mal güvenliği el sanatları teknolojisi, hazır giyim üretim teknolojisi, bilgi teknolojileri, çocuk gelişimi ve eğitimi, güzellik ve saç bakım hizmetleri, bahçecilik, elektrik-elektronik teknolojisi, tesisat teknolojisi ve klima, tekstil teknolojisi, kişisel gelişim ve eğitim, halkla ilişkiler ve organizasyon hizmetleri, ahşap teknolojisi, hasta ve yaşlı hizmetleri.¹⁸⁴

Öğrenciler dört yıllık eğitim ve öğretimden sonra bir meslek diploması alabilecektir. Bu süre içerisinde Suriyeli öğrenciler sosyal sigortadan yararlanabilecek

¹⁸¹ “Suriyeli Öğrenciler Meslek Lisesine Gidebilecek”, *Milli Eğitim Bakanlığı*, 12 Ağustos 2016. <https://bit.ly/2VDp7ex> 5 Temmuz 2019’da alınmıştır.

¹⁸² İpek, Nur Emin, "Türkiye’deki Suriyelilerin eğitiminde yol haritası fırsatlar ve zorluklar", 38.

¹⁸³ UNHCR. <https://bit.ly/2INkwRT>

¹⁸⁴ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye’deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*, 2018.

ve kendilerine burs sağlanacaktır. MEB ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSB) uluslararası örgütlerle ortaklık içerisinde, Suriyelilerin daha önce aldıkları eğitim ve okul dışı öğrenimin denklik ve geçerliliğinin tanınmasına yönelik usullerin geliştirilmesi konusunda çalışmaktadır.¹⁸⁵

2.2.5. Mültecilere Yönelik Güvenlik Politikaları

Yerel halk arasında iş kaybı artmış, ev kiralama ücretleri artmış ve konut bulmak zorlaşmıştır ve bazı malların fiyatlarındaki artış sonucunda enflasyon oranı artmaya başlamıştır. Suriyelilerin genel olarak Türkiye ekonomisinde sebep olduğu bu ekonomik etkilere ek olarak, Suriyelilerin içinde yaşadığı illerdeki yerel halk arasında yaşanan gerginlikler, Suriyelilerin fail ya da mağdur olarak karıştığı adli olaylar, barınma merkezleri dışındaki Suriyelilerin dilencilik, fuhuş vb. faaliyetleri sonucu toplumsal yapının zarar görmesi ve genel olarak yaşam standartlarındaki düşüş gibi sosyal sorunlardan da çok sık şikayet edilmeye başlanmıştır.¹⁸⁶

2014 yılı Ağustos ayında, Suriyeli sığınmacıların dâhil olduğu sorunların önlenmesi için yeni bir eylem planı uygulanması kararlaştırıldı. Bu bağlamda kamu güvenliğine zarar veren Suriyelilerin sınır dışı edilmesi kararı alınmış, Suriyeliler arasında dilencilik yapanların toplatılması maksadıyla yerel yönetimlerin devreye girerek gelişigüzel yerlerde kalan Suriyelilerin kamplara yerleştirilmesine ve bazı diğer acil düzenlemelerin yapılmasına karar verilmiştir.¹⁸⁷

Türkiyedeki halkın, Suriyeli mültecileri kültürel bakımdan farklı görmesi, Suriyeli mültecilerin düşük ücretle çalışarak ev sahibi toplulukla rekabet etmesi ve bazı faaliyetlerinin kayıt dışı ekonomiye zarar vermesi İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirlerde mültecilere yönelik şiddet potansiyelini yükseltmektedir. Türk vatandaşları, Suriyeli akınının olumsuz bir etkiye sahip olduğunu düşünmektedir ve Ekonomistler Platformu tarafından Ekim 2017'de yapılan bir araştırmaya göre vatandaşların % 78'inin düşüncesi, Suriyelilerin ülkelerini daha az güvenli hale getirdiği yönündedir.¹⁸⁸

¹⁸⁵ Türkiye'deki Suriyeliler, *İstanbul Politikalar Merkezi- Sabancı Üniversitesi*, 2018, 16.

¹⁸⁶Uzun, "Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan Suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi", 2015, 118.

¹⁸⁷ Tolga Şardan, "Birlikte yaşamak artık kaçınılmaz", *Milliyet* 24.08.2014. <https://bit.ly/2J2AGHd>

¹⁸⁸ Hermon Center for Contemporary Studies, Syrian refugees in Turkey. (Report No. 248), January 2018, 13. <https://bit.ly/2MrXHnK>

2.2.6. Mültecilere Yönelik İş ve İstihdam Politikaları.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91'inci maddesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 29'uncu maddesi uyarınca, 11/01/2016 tarih ve 2016/8375 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" (Yönetmelik) kabul edilerek 15/01/2016 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Böylece Türkiye'de bulunan geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışmalarıyla ilgili usul ve esaslar belirlenmiştir.¹⁸⁹

Yönetmelik öncesinde ülkelerindeki iç karışıklık sebebiyle Türkiye'ye gelmiş ve İçişleri Bakanlığı'ndan en az 6 ay süreli ikamet izni almış olan Suriye uyruklu yabancıları istihdam etmek isteyen işverenler veya kendi şirketini kurmuş olan Suriye uyruklu yabancılara çalışma izni almak üzere belirli usul ve esaslar çerçevesinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na (Bakanlık) başvuru yapabilme hakkı tanınmıştır. Bakanlıkça, bu kapsamda yapılan çalışma izni talepleri incelenmiş ve herhangi bir değerlendirme kriterine tabi tutulmaksızın sonuçlandırılarak, bir yıl süreli çalışma izni verilmiştir.¹⁹⁰

Yönetmelik ile Türkiye'de bulunan Suriyelilerin desteklere bağımlı yaşamdan çıkarak, ekonomik özgürlüğünü kazanacağı bir işte çalışmasının ve bulunduğu ülkeye fayda sağlamasının yolu açılmıştır. Yönetmeliğin içeriğinde, çalışma izni başvurularının değerlendirilmesinde esas alınacak belirli şartlar ortaya konulmuştur:

- Geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için Bakanlığa başvuruda bulunabilecektir.
- Geçici koruma kaydına göre yabancıya kalma hakkı sağlanan ilde çalışmak üzere başvuru yapılmalıdır.
- Geçici koruma sağlanan yabancılara asgari ücretin altında ücret ödenemeyecektir.¹⁹¹

¹⁸⁹ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu, 2018, 163.

¹⁹⁰ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu, 2018, 163.

¹⁹¹ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu. 2018, 163

Yabancılara verilecek çalışma izni ve çalışma izni muafiyetlerine dair iş ve işlemleri düzenlemek amacıyla hazırlanan ve TBMM'de 28/7/2016 tarihinde kabul edilen 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu 13/8/2016 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Anılan Kanununun 27'nci maddesinin yedinci fıkrası ile 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Başvuruları daha hızlı değerlendirmek amacıyla Bakanlıktaki Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü altında, yalnızca geçici koruma altındaki Suriye vatandaşlarının uygulamalarıyla ilgilenen bir birim kurulmuştur.¹⁹²

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nun 01/08/2017 tarihili verilerine göre; 2017 yılında çalışma izni amacıyla Bakanlığa başvuran Suriye uyruklu kişi sayısı 15.029'dur. Türkiye'de geçici koruma altına alınan Suriyelilere verilen çalışma izni sayısı 2016-2017 döneminde toplam 10.139 iken, geçici koruma kapsamı dışında bulunan Suriyelilere verilen çalışma izni sayısı 2011-2017 döneminde toplam 21.693'tür. Suriyelilere verilen çalışma izinlerinin 2011-2017 dönemine ilişkin sektörel bazlı dağılımına bakıldığında; gıda ürünlerinin imalatı: 932, giyim eşyaları imalatı: 2021, perakende ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç): 1844, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri: 761 kişi olmak üzere çalışma izinlerinin olduğu görülmektedir.¹⁹³

Mültecilerin Türkiye'ye yönelik ekonomik etkilerine gelince çift taraflı bir tablo ortaya çıkıyor. Bir yandan kira fiyatlarındaki artış ve nüfusun neden olduğu enflasyonun artması halk arasında huzursuzluğa neden olurken, piyasalara olan ilginin artması, özellikle üreticiler için tatmin edici bir durum yaratmaktadır.¹⁹⁴

Suriyeli mültecilerin yarattığı etki en fazla sınır illerinde hissedilmiştir. Suriyelilerin gelmesi ile beraber işçi maaşlarında düşüş olduğu hemen hemen her bölgede şikayet edilen bir konu olmuştur. Suriye'den Türkiye'ye güncel olarak çalışmak

¹⁹² Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*, 2018, 164

¹⁹³ Kamu Denetçiliği Kurumu, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*, 2018, 165

¹⁹⁴ Taş ve Özcan, "Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi", 46-47.

için girenler bile olmaktadır. Bu da bölgede bulunan Türk vatandaşları açısından var olan işsizlik sorununu artırmaktadır.¹⁹⁵

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) istatistiklerine göre Türkiye genelinde 15 yaş ve üstü işsiz sayısı 2019 yılı Mart döneminde geçen yılın aynı dönemine göre 1 milyon 334 bin kişi artarak 4 milyon 544 bin kişi olmuştur. İşsizlik oranı 4 puanlık artış ile yüzde 14,1 seviyesine ulaşmıştır.¹⁹⁶

2016 yılında çıkarılan bir yönetmeliğe rağmen göçmen veya mültecilerin iş konusundaki kayıt dışılığının tam olarak önüne geçilememiştir ve bunun birkaç sebebi olduğunu söylemek mümkündür; Birincisi Suriyelilerin kayıtlı ve resmi olarak çalışabilmeleri için getirilen şartlardır. Bunlar en az altı aydan önce kayıtlı ve bir göçmen kartına sahip olmaları; ikincisi ikamet etikleri şehirlerin sınırları dâhilinde çalışma şartı; ve üçüncüsü, Suriyeli işçilerin çoğunlukla vasıfsız kişilerden oluşmuş olmalarıdır.¹⁹⁷

Suriyelileri düşük ücretlerle çalıştırılması sadece Suriyeli çalışanları değil, aynı zamanda Türk vatandaşı olan işçileri de tehdit etmektedir. Ücretlerin düşük tutarlarda olması çalışanlar arasında bir dengesizlik oluşturmakta ve rekabete yol açmaktadır. Bunun neticesinde ise birçok yerli işçilerin de işsiz kalmasına neden olabilmektedir. Bu ve benzeri sorunların daha az yaşanması ve yerel işçilerin korunması amacıyla Suriyeli göçmenlere istihdam yolunu açan yeni bir yönetmelik 2016 yılında kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.¹⁹⁸

Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yaşamındaki Suriye etkisinin tamamen olumsuz olduğu söylenemez, çünkü Suriyeliler, özellikle ekonomisi gelişmiş olan Gaziantep ili gibi illerde ucuz istihdam sağlarken ve ticari birikimlerini kullanarak ekonomiye katkıda bulunmaktadır.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), *"Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler"*, (Rapor No: 189), Nisan 2014, 16. <https://bit.ly/2nztWcc>

¹⁹⁶ "TÜİK işsizlik rakamlarını açıkladı", *Hürriyet*, 17 Haziran 2019. <https://bit.ly/31Wbp8R> 3 Temmuz 2019

¹⁹⁷ Taş ve Özcan, "Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi", 49.

¹⁹⁸ Taş ve Özcan, "Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi", 49.

¹⁹⁹ Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), *"Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler"*, (Rapor No: 189), Nisan 2014, 16. <https://bit.ly/2nztWcc>

Ortalama 1 milyon çalışma yaşındaki Suriyeli, 11 Ocak 2016'da yürürlüğe giren yasal çalışma izni ile ekonomiye katılabildi. Çalışma izni çerçevesinde, geçici koruma altında olan sığınmacılara kayıtlı oldukları illerde çalışma hakkı verildi ve buna bağlı olarak, bir işyerinde geçici koruma altındaki işgücünden mevcut çalışan sayısının yüzde 10'unu geçmeyecek şekilde istihdam edilmesi kabul edildi.²⁰⁰

GK kapsamındaki mültecilere Ekim 2014'te yasal çalışma izni verilmiştir. 2016 yılında AÇSB, Geçici Korumaya Sahip Yabancılar İçin Çalışma İzni Yönetmeliği yayımlamıştır. İş kısıtlamaları ve % 10'luk bir istihdam kotası sistemi GK kapsamındaki Suriyeliler için uygulamaya kondu, ancak birçok Suriyeli bu kısıtlamalar nedeniyle izinsiz çalışmaya devam etmektedir.²⁰¹

AÇSB tarafından 2016'da Geçici Korumaya Sahip Yabancılar İçin Çalışma İzni Yönetmeliği çıkarılmış ve bu yönetmelikle Suriyelilerin ve işverenlerinin çalışma izni başvurusunda bulunma hakları, koşulları ve süreci açıklanmıştır. Yönetmelik, başvuru sahiplerinin ve işverenlerin bu başvuruyu İnternet üzerinden göndermelerini mümkün kılmıştır. GK altındaki Suriyeliler, herhangi bir işyerinde işgücünün %10'undan azını oluşturmalıdır. AÇSB tarafından çalışma izninin verilmesi, başvurunun yapıldığı sektöre bağlıdır. Sadece mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan veya hayvancılık alanında çalışanlar izinden muafır.²⁰²

Uyumlu, güçlü ve eşit bir işgücü piyasasına sahip olmak, sosyal uyuma katkıda bulunacak önemli faktörlerdendir. Dünya Bankası ve OECD raporlarında, işgücü piyasasının, farklı etnik ve sosyal gruplar arasındaki sosyal bağları güçlendirerek sosyal bütünlüğe önemli derecede fayda sağladığı, güçlü ve adaletli bir işgücü piyasasının adalete erişimi kolaylaştırdığı, sosyal entegrasyonu arttırdığı ve en önemlisi insanların yaşaması için bir hedef belirlediği, buna karşılık, yüksek işsizlik oranları ve işgücü piyasasındaki eşitsiz dağılımın farklı sosyal gruplar arasında çatışmalara yol açabileceği belirtilmektedir.²⁰³

²⁰⁰ Esra Özpinar, Yasemin Satır Çilingir, Ayşegül Taşöz Düşündere, "Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik ve Sosyal Uyum.", *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, 4, 2016.

²⁰¹ Türkiye'deki Suriyeliler, *Istanbul Politikalar Merkezi- Sabancı Üniversitesi*, 2018, 21.

²⁰² Türkiye'deki Suriyeliler, *Istanbul Politikalar Merkezi- Sabancı Üniversitesi*, 2018, 21.

²⁰³ Esra Özpinar, Yasemin Satır Çilingir, Ayşegül Taşöz Düşündere. "Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik ve Sosyal Uyum.", *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, 4, 2016.

Suriyelilerin "geçici koruma" imkanı ile yasalara uygun olarak verilen çalışma iznini alma fırsatı, Türkiye'deki işsizliği artırmaktadır. Bu itibarla, çalışma iznine sahip olmayan Suriyeliler, sanayi, inşaat, tarım, tekstil ve ayakkabı gibi sektörlerde oldukça düşük ücretleri kabul etmeye istekli olduklarından, bu durum ciddi toplumsal sorunlara neden olmakta veserbest piyasa ekonomisinin sağladığı kamu düzenini tehdit etme seviyesine gelebilmektedir.²⁰⁴

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından Türkiye’de Çalışma izni verilen Suriyeli mülteci sayısı açıklanmıştır. *2017 yılında Türkiye’de çalışmak için başvuru yapan 87.190 yabancıya çalışma izni verildi. 2017 yılında Türkiye’de çalışma izni verilen Suriyeli sayısı ise 20.970 oldu. Buna göre çalışma izni alan yabancıların %24’ü Suriyelilerden oluşuyor. Çalışma izni verilen yabancıların sayısı 2016 yılında 73.584 iken 2017 yılında 87.190 kişi oldu. 2017 yılında bir önceki yıla göre çalışma izni verilenlerin sayısı 13.606 kişi arttı. Bu artışın 7.685 kişisi Suriyelilere verilen çalışma izninden kaynaklanıyor.*²⁰⁵

Türkiye bütünleşmenin tek alternatifinin toplumsal marjinalleştirme ve ötekileştirme olduğu bir ortamda, iki aşamalı bir entegrasyon politikası yürütmektedir. İstihdam ile ilgili olarak en önemli adım olan hukuki düzenleme yapılmış ve belli koşullarla Suriyeli mültecilerin resmen Türkiye’de işçi olma hakları verilmiştir. Suriyelilerin yasal haklarının tanımlanması, resmi statülerinin belirlenmesi, iş piyasası ve eğitimde istihdam edilmeleri ve bir kısmına vatandaşlık verilmesi ile mültecilerin topluma adaptasyonda önünü açan pek çok adım atılmıştır.²⁰⁶

7 Aralık 2012’de, BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon İslahiye kampına yaptığı ziyaretten sonra, Türkiye'nin açık kapı politikası ve misafirperverliği için teşekkür etti.²⁰⁷ Suriye krizinin başlangıcından bu yana Türkiye'nin yaptığı yardım çalışmaları, Türkiye'nin gelen çok sayıda mülteciye destek çalışmalarını yönetme ve koordine etme konusunda uzun bir yolu aştığını göstermektedir. İnsani kaygılara ek olarak siyasi kaygılar Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik duruşunu belirlemektedir. Türkiye,

²⁰⁴ Uzun, “Günümüzün sosyal ve ekonomik sorunu olan Suriyelilerin mülteci ve ekonomi hukuku bakımından değerlendirilmesi”, 2015, 16.

²⁰⁵ "Türkiye’de Çalışma İzni Verilen Suriyeli Sayısı". 26 Şubat 2018. *Mülteciler Derneği*. <https://bit.ly/2peGdDt> 5 Mayıs 2019’da alınmıştır.

²⁰⁶ Taş ve Özcan, "Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi", 51.

²⁰⁷ Öner İhlamur, Suna Gülfer, "Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik politikası." *Ortadoğu Analiz*, 6(61), 2014, 44.

kapılarını Suriyeli mültecilere açarak Ortadoğu toplumlarıyla olan bağlarını kuvvetlendirmek istemektedir; bu da Türkiye'nin uluslararası politikada manivela kabiliyeti kazanmasını sağlamaktadır.²⁰⁸

---

²⁰⁸ Ihlamur ve Gülfer, "Turkey's refugee regime stretched to the limit? The case of Iraqi and Syrian refugee flows." *Perception*, 8(3), 2013, 21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜRDÜNÜN MÜLTECİ POLİTİKALARI

3.1. ÜRDÜNÜN MÜLTECİLERE YÖNELİK POLİTİKALARI

3.1.1. Genel Bilgi

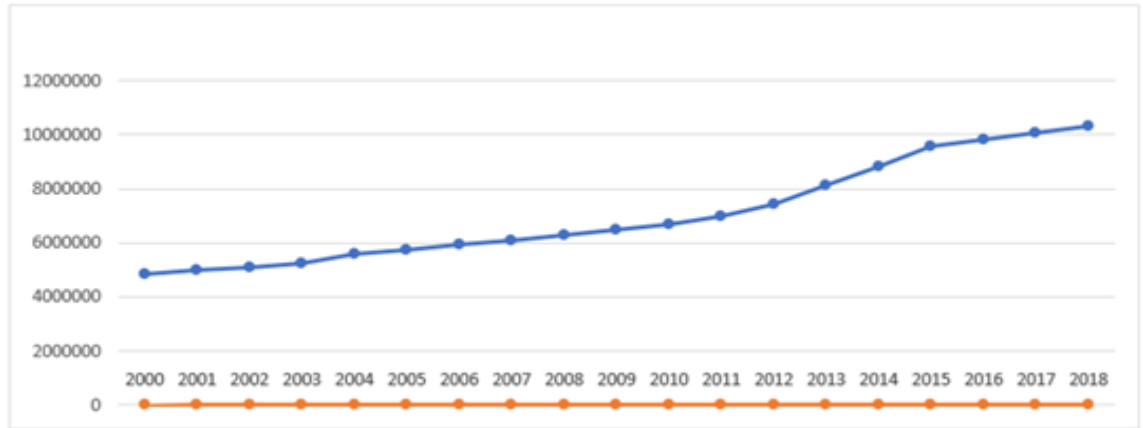
Ürdün, 1921'de kral Abdullah bin el-Sharif Hussein tarafından bir devlet olarak kuruldu. Ürdün, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa ve İngiltere arasındaki gizli anlaşmalar uyarınca, sömürgeleştirilen diğer Arap ülkeleri gibi, İngiltere'nin sömürmesine tabi olmuştu. Ürdün, Asya kıtasının güney-batısında ve resmi adı "Ürdün Haşimi Krallığı" ve başkenti "Amman" olan Arap ülkelerinden biridir. Kuzeyinde Suriye, güneyinde Suudi Arabistan, batısında Filistin, doğusunda ise Irak Arap Cumhuriyeti ile sınırlandırılmıştır.²⁰⁹

Son kapsamlı ulusal nüfus sayımı (Her 5 senede bir defa yapılan ve en son 2015'te yapılan Ürdün genel, resmi nüfus sayımı) sonuçları, Ürdün'ün nüfusunun 9.500.000'e ulaştığını göstermektedir. Bunlardan 6.6 milyonu Ürdün vatandaşıdır ve toplam nüfusun %69,4 'ünü oluşturmaktadır. Yaklaşık 3 milyon kişi ise Ürdün vatandaşı değildir ve toplam nüfusun %30,6 'sını oluşturmaktadır. Ürdün vatandaşı olmayanlar şu şekilde sıralanmaktadır: 1.2 milyon Suriyeli, 634.000 Filistinli (vatandaşlık alamayan Filistinliler, özellikle Gazze Şeridi'nden 1967'den sonra gelenler), 390.000 Mısırlı, 130.000 Iraklı, 31.000 Yemenli ve 23.000 Libyalı.²¹⁰

²⁰⁹ Royal Hashemite Court - The official king of King Abdullah II Ibn Al Hussein. <https://kingabdullah.jo/en/page/about-jordan/about-jordan> 15 Temmuz 2019'da alınmıştır.

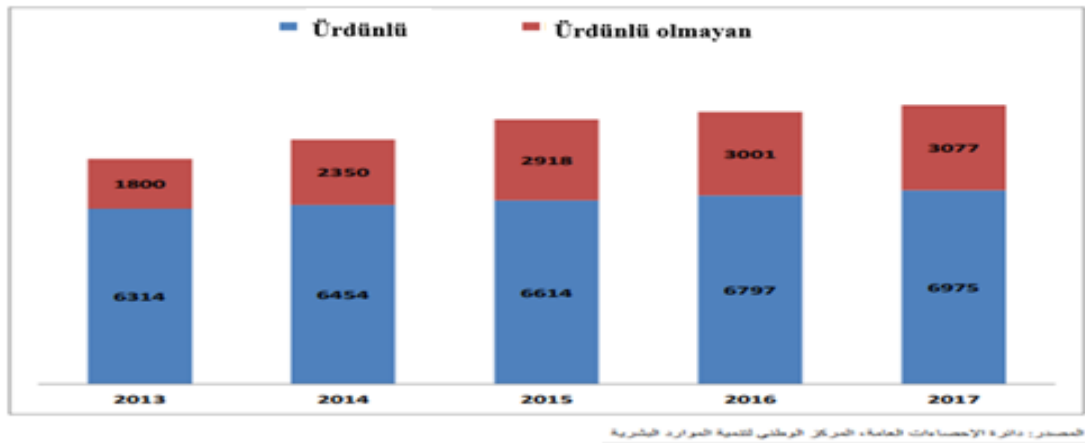
²¹⁰ Department of Statistics-Jordan. (İstatistik Bölümü-Ürdün). <http://dosweb.dos.gov.jo/ar/> 1 Eylül 2019'da alınmıştır.

Kaynak: Department of Statistics-Jordan. (İstatistik Bölümü-Ürdün).
<http://dosweb.dos.gov.jo/ar/population/population-2/> 1 Temmuz 2019'da alınmıştır.

Şekil 7. 2000-2018 Döneminde Ürdün Nüfüsü

Kaynak :Jordanian Ministry of Labor. *The Jordanian Labor Market Report in Figures (2013-2017)*. 2018. <https://bit.ly/32bskEt>

Şekil 8. Ürdün Vatandaş Olan ve Olmayan Kişi Sayısı(000)

3.1.1.1 Ürdün ve Ürdün'deki Göç Tarihi

Ürdün'de bu yüzyılın başındaki nüfus artış hızı, önceki yıllara paralel ve doğal bir şekilde artmıştır. Ancak 2003'te Ürdün'de, Irak'ta savaşın başlamasının yol açtığı mülteci krizi sonucunda Ürdün'de yaşayanların sayısında bir artış görüldü. Irak krizi sonucunda ortaya çıkan nüfus artışı 2010-2011 tarihine kadar devam etti. Daha sonra Suriye'deki olayların patlak vermesi sonucu nüfusta yıllarca devam eden önemli bir büyümeye tanık olundu. Yukarıdakilere ek olarak Ürdün, Yemen, Sudan ve Libya gibi ülkelerdeki gerginlik ve çatışmalar nedeniyle bölgedeki diğer mülteci hareketlerinden

de etkilenmiştir. Ürdün'e giriş sayısı bölgedeki her krize göre değişmektedir. Ürdün sınırının mültecilere tamamen kapandığını açıklayan Ürdün hükümetinin son dönem politikası sebebiyle, son iki yıl boyunca mülteci sayısının önemli ölçüde azaldığı dikkat çekmektedir.

Ürdün, Arap dünyasındamülteci girişlerinin olduğu ilk ülkedir. Savaşların bir sonucu olarak, bölgedeki diğer ülkelere kıyasla daha küçük bir coğrafyaya sahip olmasına rağmen Ürdün, Suriye, Filistin, Irak, Libya, Sudan gibi ülkelerinde çatışmalardan kaçan insanlar için güvenli bir liman haline gelmiştir.

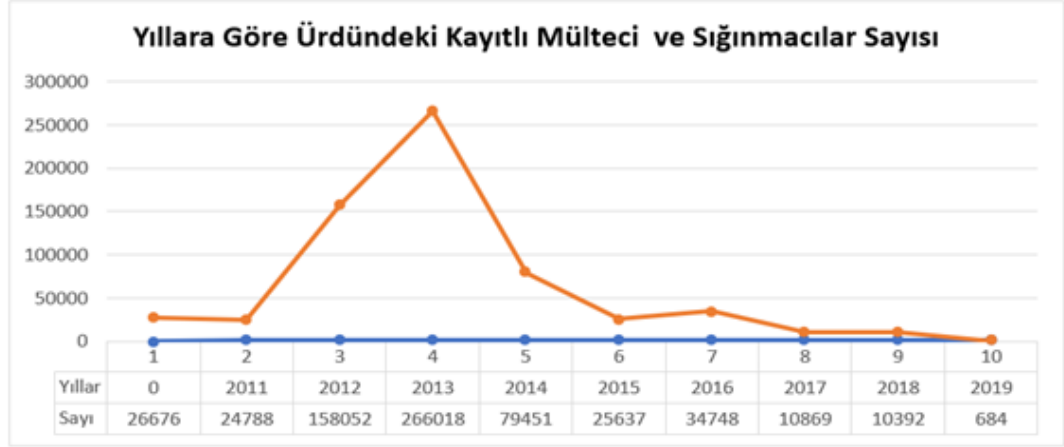
Tablo 9. Ürdün'deki Kayıtlı Mülteci ve Sığınmacı Sayısı 2019

Menşei Ülke	Sayı	Oranı (%)
Suriye	660.260	87.9%
Irak	67.453	9%
Yemen	14.689	2%
Sudan	6.149	0.8%
Somali	759	0.1%
Diğerler	1.705	0.2%

Kaynak: UNHCR. Statistics for Registered Persons of Concern in Jordan (as of 31 July 2019) <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/706492> Ağustos 2019'da alınmıştır.

13 Haziran 2019'da yayınlanan BMMYK istatistiklerine göre Ürdün'de 751.015 mülteci ve sığınmacı bulunmaktadır. Kamplarda toplam 123.245 kişi (% 16.4) yaşarken, kamp dışında toplam 627.770 kişi (% 83.6) yaşamaktadır. Ülkelerine göre Ürdün'de yaşayan mültecilerin sayısı ve oranı aşağıdaki şekilde sıralanmıştır: Suriyeli mülteciler toplam 660.260 kişi (% 87,9), Iraklı mülteciler toplam 67.453 kişi (% 9), Yemenli mülteciler toplam 14.689 kişi (%2), Sudanlı mülteciler toplam 6.149 kişi (% 0,8), Somalili mülteciler toplam 759 kişi (% 0,1), diğer ülkelere gelen mülteciler ise toplam 1.705 kişidir (% 0,2).²¹¹

²¹¹ UNHCR. Statistics for Registered Persons of Concern in Jordan (as of 31 July 2019) <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/706492> 2 Ağustos 2019'da alınmıştır.

Kaynak : UNHCR. Statistics for Registered Persons of Concern in Jordan (as of 31 July 2019). <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/706492> Ağustos 2019'da alınmıştır.

Şekil 9. Yıllara Göre Ürdün'deki Kayıtlı Mülteci ve Sığınmacı Sayısı

Ürdün'deki mülteci ve sığınmacı sayısının 2000 yılından 2010 yılına kadar 26.676'yı geçmediği yukarıdaki tabloda anlaşılmaktadır. Bu yıllar arasında Ürdün sadece 2003'teki Irak savaşına tanıklık etmişti. 2011 yılında yaşanan Suriye krizinden dolayı ülkedeki mülteci sayısı hızla artmıştır.

Ürdün'deki Iraklı mültecilerin sayısı, Irak Şavaşı olaylarından kaynaklı değişikliklerin bir sonucu olarak, 2010'dan önce önemli değişiklikler ve dalgalanmalar geçirmiştir. ABD güçlerinin 2007-2010 döneminde Irak'tan çekilmesinden sonra, çok sayıda Iraklı mülteci, güvenlik durumunun istikrara kavuşmaya başlamasıyla birlikte ülkelerine geri döndü. Ancak, Iraklı mültecilerin ülkelerine geri dönmesinden kısa bir süre sonra, iç kaynaklı mezhep çatışmaları ve terörist saldırıları nedeniyle Irak krizinin yeni bir aşaması başladı. Döneme Irak hükümeti ve birçok uluslararası kuruluş ve medya tarafından "Mezhepsel Şiddet Dönemi" adı verildi.²¹²

2008 yılının ilk altı ayında, Ürdün'e sığınan çok sayıda insan Irak'a döndü, Irak hükümeti geri dönmek isteyenlere ayrıcalıklar tanıdı. Ne var ki gönüllü geri dönüş sayısı 2009 ve 2010 yılları arasında dikkat çekici bir şekilde azalmıştır. 2011 yılında geri dönüş sayısı tekrar artış göstermeye başlamıştır. Fakat en çok geri dönüş, 2008 ve 2011 yıllarında olmuştur.²¹³

²¹² Dana Gabriel, "Iraqis in Jordan: 11 years of renewed asylum", 23 Aralık 2014, *HİBER*. <https://bit.ly/32fI8Gu> 16 Temmuz 2019'da alınmıştır.

²¹³ Dana Gabriel, "Iraqis in Jordan: 11 years of renewed asylum", 23 Aralık 2014, *HİBER*. <https://bit.ly/32fI8Gu> 16 Temmuz 2019'da alınmıştır.

Bununla birlikte, az sayıda Iraklı mülteci de Avrupa'ya taşınma fırsatı bulmuştur. Ürdün'den Avrupa'ya göç etmeye yönelik bu eğilim birçok Iraklı'nın Ürdün'ü yüksek geçim maliyeti ve iş bulma konusunda ki zorluk nedeniyle istikrar ve ikamet ülkesi olarak görülmemesinden kaynaklanmıştır. Diğer taraftan Irak krizinin mülteci sayısını belirleme açısından, Ürdün, Irak ve uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan mülteci sayısı farklılık göstermektedir.

Dünya Bankası tarafından yayınlanan rakam ve istatistiklere göre, mültecilerin sayısı BMMYK tarafından yayınlanan sayıları önemli ölçüde aşmaktadır ve bunun nedeni, BMMYK tarafından verilen rakamların, Filistinli mültecileri hariç tutmasıdır. Ürdün'deki Filistinli mültecilerle Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'da Filistinli Mülteciler için Yardım ve Çalışma Ajansı (UNRWA) ilgilendiği için bunların sayısı BMMYK'nin istatistiğinde yer almamıştır. Dünya Bankası'nın 2018 yılına ait verilerine göre Ürdün'deki mülteci sayısı 2.950.529'dur ve bu sayı toplam kayıtlı mülteci sayısına en yakın rakam görünmektedir.²¹⁴

Kaynak: World Bank Statistics - Jordan. <https://bit.ly/3271k96> 9 Eylül 2019'da alınmıştır.

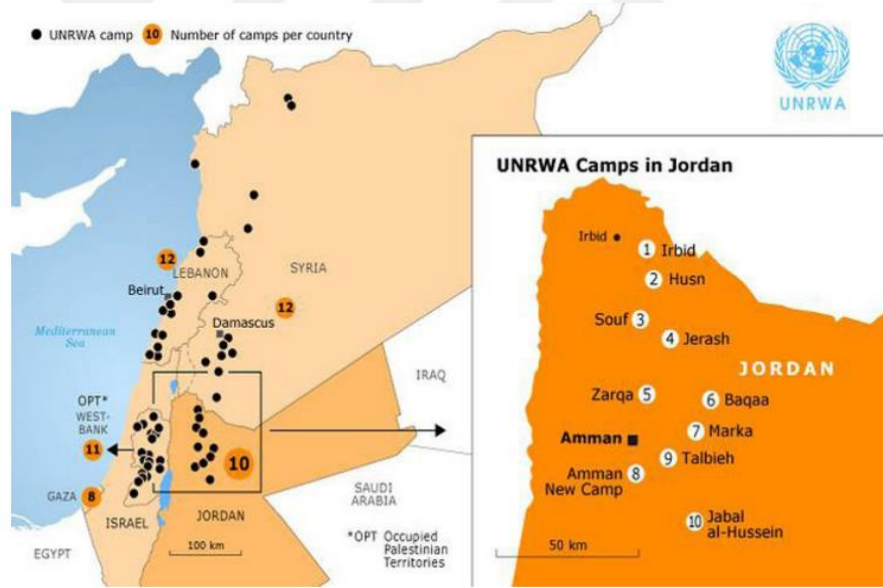
Şekil 10. Ürdün'deki Mülteci Sayısı 2000-2018

²¹⁴ World Bank Statistics - Jordan. <https://bit.ly/3271k96> 9 Eylül 2019'da alınmıştır.

3.2. MÜLTECİLERİN KABULU İLE İLGİLİ POLİTİKALAR

Ürdün'de UNRWA'ya kayıtlı 2.2 milyondan fazla Filistinli mülteci vardır. UNRWA istatistiklerine göre, Ürdün geneline dağılmış kamplarda toplam 355.000 mülteci (% 16.9), kamp dışında ise 1.745.000 (% 83) mülteci yaşamaktadır. Ürdün'deki çoğu Filistinli, tam Ürdün vatandaşlığına sahiptir. Gazze Şeridi'nden gelen yaklaşık 140.000 Filistin kökenli mülteci dışında, tam vatandaşlık alamayan mültecilere (devlet dairelerinde oy kullanma ve çalışma hakkı gibi haklara sahip olmak için) “Geçici Ürdün pasaportları” düzenlenmektedir.²¹⁵

Ürdün’de 10’u resmi 3’ü gayri resmi olmak üzere 13 adet kamp bulunmaktadır. Resmi kamplardan 4’ü 1948’de soğuk savaş döneminde kuruldu, 6’sı ise 1967 savaşıdan sonra kuruldu. Üç gayri resmi kamp Amman, Zarqa ve Madaba vilayetlerinde bulunmaktadır ve desteklerinin çoğu hükümet tarafından sağlanmaktadır.²¹⁶

Kaynak: "The Effect of Increased Bread Prices on Palestinian Refugees in Jordan- 2018". *Palestinian Return Centre*, 2018. <https://prc.org.uk/upload/library/files/BreadReportJordan2018.pdf>

Şekil 11. Ürdün'deki Filistinli Mülteci Kamplarının Dağılımı

²¹⁵ UNRWA. <https://www.unrwa.org/ar/who-we-are> 18 Temmuz 2019'da alınmıştır.

²¹⁶ Department of Palestinian Affairs - Jordan. <http://www.dpa.gov.jo/page.php?60-60> 14 Temmuz 2019'da alınmıştır.

Kaynak : UNRWA. <https://bit.ly/2RACsph> 1 Eylül 2019'da alınmıştır.

Şekil 12. 1950-2019 Dönemlerinde Ürdün'deki Filistinli Mültecilerin Nüfus Artış

Kaynakların çoğu, 1949'da Arap ülkelerine göç etmiş olan 266.000 Filistinli mülteci Ürdün'e göç edenlerin sayısının 70.000 olduğunu belirtmektedir. Filistinli mültecilerin %16'sını oluşturan 150.000 mülteci ise 1952 yılında Ürdün'e gelmiştir.²¹⁷

1948 Filistin Savaşı'nın ardından ve Aralık 1948'de Jericho'daki bir konferansta, Filistin toplumunun liderleri Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü Ürdün Haşimi Krallığı'na eklemeye karar verdi. Ürdün, resmi olarak Filistin'in Jenin, Nablus, Tulkarem, Kudüs, Hebron ve Ramallah illerini kendi illerine ekledi. Bunlar Batı Şeria olarak da biliniyordu.²¹⁸ Diğer Arap ülkelerinden farklı olarak, Ürdün orijinal Batı Şeria'daki sakinlere ve mültecilere vatandaşlık verdi.²¹⁹

1954'te Vatandaşlık Verilmesine Dair Kanunun 3. Maddesine göre, "*Bir Ürdün vatandaşı olabilmek için 15 Mayıs 1948'den önce Yahudi olmayan bir Filistin vatandaşı olunması ve bu Kanun çıkarıldığında Ürdün'de bulunulması gerekmektedir.*"²²⁰

Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Mayıs 1950'ye kadar mültecilere acil yardım sağladı ve daha sonrasında UNRWA, mülteciler konusunda çalışmaya başladı. En fazla mülteci, Ürdün'ün Zarqa şehri yakınlarında toplandı. Kızılhaç, 1949'da Zarqa'da ilk

²¹⁷ Jaber Solomon, "Palestinians in Jordan: data and figures" [Ürdün'deki Filistinliler: veriler ve rakamlar], *Journal of Palestinian Studies*, 6 (24), 1995, 139. <https://bit.ly/2lfxkrE>

²¹⁸ Jalal Hussein, Maryam Ababsa, *Jordan and the Palestinians*, 2015, 237-238.

²¹⁹ Human Rights Watch, *Stateless again (Jordanians of Palestinian origin deprived of citizenship)*, 2010, 6-7. <https://bit.ly/2MHivYB>

²²⁰ Jordanian Nationality Law. Law No. 6 of 1954. <https://bit.ly/3193hk5>

mülteci kampını kurdu. 1951 ile 1954 arasında, ikisi Amman'da, biri de Irbid'de olmak üzere üç kamp daha kuruldu.²²¹

İsrail'in 1967'de Batı Şeria'daki ve Gazze Şeridi'ndeki işgalini takiben, Ürdün'e 140.000'i UNRWA'da kayıtlı olan ve 240.000'i deÜİYOK'un (Ülke İçinde Yerinden Olmuş Kişiler) bir parçası olan ve UNRWA tarafından tescil edilen yeni bir mülteci dalgası ortaya çıktı. 1948'den 1967'ye kadar Batı Şeria, Ürdün Haşimi Krallığının bir parçasıydı.²²²

Yeni mülteciler, Ürdün Vadisi'ndeki derme çatma kamplara yerleştirildi ve bölgedeki yoğun askeri çatışmaların ardından daha güvenli bölgelere taşındı. 1968 yılının başında bu mülteciler ve yerlerinden edilmiş kişiler için altı geçici kamp kuruldu, ardından çadırlar prefabrik evlerle değiştirildi. Kamplar, şehirlerin bitişiğindeki mahalleler haline geldi, ancak çoğu, özellikle uzak bölgelerdekiler temel altyapı ve kamu hizmetlerinden yoksun, daha düşük bir gelişmişlik seviyesinde kaldı.²²³

Ayrılma Çözümü, yani 1988'de Ürdün'ün Batı Şeria arasında idari ve hukukiilişkiyi sona erdirme kararı, ayrılma zamanında Ürdün dışındaki veya Batı Şeria'daki Filistin kökenli Ürdünlülerin halen Ürdün vatandaşı olup olmadığını açıkça belirtmedi. 1990 veya 1991'de Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile beraber, Ürdün vatandaşı olup da Kuveytte yaşayan Filistinliler Ürdün'e geri dönmek zorunda kalmıştır.²²⁴

Filistinli mültecilere, muamele ülkeden ülkeye değişmektedir. Ürdün, 1948'de Filistin'den yerinden edilen mültecilerin çoğunluğuna medeni ve sosyal haklarını içeren tam vatandaşlık vermiştir. Buna karşılık mesela Suriye'deki Filistinli mülteciler Suriye vatandaşları ile aynı haklara sahip değildi.²²⁵

1983 yılında Ürdün makamları, Doğu Şeria'da yaşayan Filistin kökenli Ürdünlülere sarı kartlar çıkardı. Sarı kart, hamilinin Ürdün'de ikamet eden Batı Şeria

²²¹ Nidal Al-Bazm, *The Atlas of Jordan's Cities*, Culture World for Publishing and Distribution, 2011, 67.

²²² "42% of the Refugees in 10 Camps", *Al Jazeera*, <https://bit.ly/33sBnRO> 20 Temmuz 2019'da alınmıştır.

²²³ "42% of the Refugees in 10 Camps", *Al Jazeera*, <https://bit.ly/33sBnRO> 20 Temmuz 2019'da alınmıştır.

²²⁴ Human Rights Watch *.Stateless again (Jordanians of Palestinian origin deprived of citizenship)*, February. 2010,16. <https://bit.ly/2MHivYB>

²²⁵ Refugees and the right of return. Negotiations Affairs Department - Palestine Liberation Organization. <https://bit.ly/2J9MYPf> 20 Temmuz 2019'da alınmıştır.

kökenli bir Filistinli olduğunu göstermektedir. Bu kartlar, Doğu Şeria'nın Filistin kökenli sakinlerinin Batı Şeria'yı ziyaret etmelerine izin vermek için ise çıkarılmıştır. Batı Şeria sakinlerine ise yeşil kartlar verildi. Yeşil kart, Ürdün vatandaşı olmayan ve Batı Şeria'da yaşayan bir Filistinli vatandaşı ifade eder. Yani Ürdün vatandaşlarının ayrıcalıklarından yararlanamaz, oy kullanma hakkına sahip değildir, ilköğretim ve üniversite eğitimi, sağlık gibi alanlardan yararlanamazlar. Bu kartların, İsrail işgalindeki Filistinlilerin Batı Şeria'dan Ürdün Doğu Şeria'ya Yeşil Kart ile geçişini kolaylaştırması amaçlanmıştır.²²⁶Bu kartlara ek olarak Kudüs vatandaşlarına beyaz kartlar, Gazze vatandaşlarına ise mavi ve pembe kartlar verilmiştir. Bu kartlar Ürdün'e ziyaret veya işgücü amaçlı geçiş izni sağlamaktadır.

Irak, Kuveyt'i işgal edince UNRWA, Ürdün'e, Kuveyt, Irak ve diğer Körfez ülkelerinden göç ettirilmiş yüz binlerce kişiye acil yardım sağlamaya başladı. Mart 1991 itibariyle, çoğu kayıtlı Filistin kökenliler olmak üzere 250.000 Ürdün pasaportu sahibi Ürdün'e geldi.²²⁷

UNRWA, "Kamp Hizmetleri Komitesi" adında bir komite oluşturan Filistin İşleri Departmanı aracılığıyla Ürdün Hükümeti ile işbirliği yapmaktadır. Komite, yollar, koridorlar ve drenaj sistemleri gibi kamp altyapısını iyileştirmek için belediye meclisleri ile işbirliği halinde çalışmaktadır.²²⁸

Ürdün'deki Filistin İşleri Dairesi Müdürü Wajih Azayzeh, Ürdün'deki Filistinli mültecilerin durumu hakkında şunu söylemiştir: "*Tabii ki, Ürdün'deki Filistinli mülteciler UNRWA'nın hizmetlerine dahil edildi ve onlara verilen hizmette ilerleme var. UNRWA, bağış yapan ülkelerin nedenini ve bağışların değerini belirtir: UNRWA'nın siyasi sembolizm ve mültecilerin bakımında sorumluluk taşıyan uluslararası kararlarda öngörüldüğü gibi görevlerini yerine getirmeye devam etmesini istiyoruz*".²²⁹

Modern çağda Irak ve Ürdün arasındaki tarihi ilişkiler, her iki ülkenin de Haşimi yönetimi altında olduğu döneme dayanıyor. Onları 1958'de Haşimi Birliği olarak bilinen şeyle birleştirecek bir proje bulunmaktaydı. Temmuz darbesi Irak'ta Haşimi varlığına

²²⁶ Human Rights Watch. *Stateless again (Jordanians of Palestinian origin deprived of citizenship)*, February.2010, 17. <https://bit.ly/2MHivYB>

²²⁷ UNRWA. *Iraq Sweeps Kuwait*. <https://bit.ly/2B6QOmK> 25 Temmuz 2019'da alınmıştır.

²²⁸ Department of Palestinian Affairs - Jordan. <http://www.dpa.gov.jo/page.php?60-60> 14 Temmuz 2019'da alınmıştır.

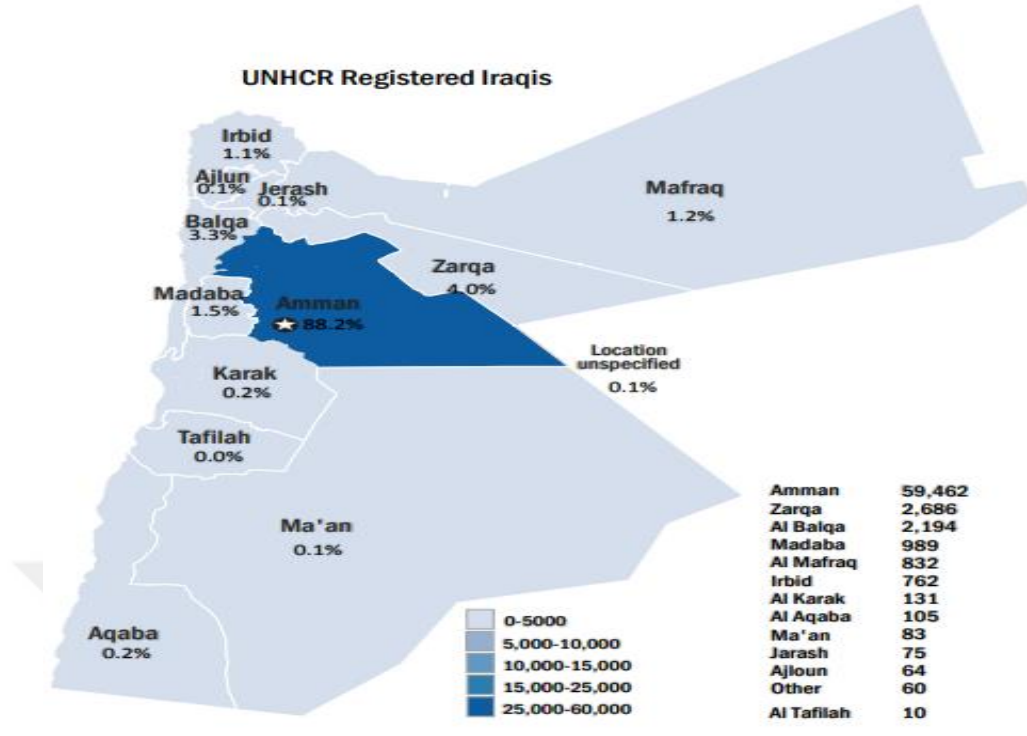
²²⁹ Sabry Al Ramahi. (Yapımcı). (2 Mayıs 2006). *Reporter Al-Jazeera* [Televizyon Programı]. Qatar : Al Jazeera. <https://bit.ly/2kQOvPU>.

son verdi. Daha sonra iki ülke arasındaki ilişkiler normale dönmeye başladı ve Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin döneminde kademeli şekilde en üst seviyeye ulaştı. Özellikle İran-Irak savaşı ve 1991 ile 2003 arasındaki ekonomik kuşatma yıllarında Ürdün, buraya gelerek yaşamaya ve çalışmaya başlayan Iraklılar için tek çözüm yolu oldu. Bazıları ise Avrupa ve Amerika'ya seyahat etmek üzere geçici sürelerle Ürdün'de bulunmuştur.

20 Mart 2003'te, ABD'nin Irak'a açtığı savaş başladı. Bağdat'ın yıkılması, sürmekte olan savaşta sadece bir aşamaydı ve binlerce Iraklıyı bölge ve dünya ülkelerine sığınmaya yöneltti. Ürdün, Iraklı mülteciler için o yıllarda önemli duraklardan biriydi, ancak Ürdün'de kalan mülteciler, bazılarının Irak'a dönmesi gibi mülteci hareketlerinin istikrarsızlığından ve diğer ülkelere göç etmiş olan mültecilerden dolayı Irak'taki sığınmacı hareketlerinin seyrini ve rakamlarını belirlemek oldukça zordur.

Savaş sırasında Iraklıların Ürdün'de ikamet oran ve sürelerinde artış görüldü. Birçok Iraklı Irak'taki savaş devam ederken Ürdün'e yerleşmeye karar verdi. Bazı Iraklı mülteciler, Birleşmiş Milletlerden insani sığınma hakkı aldıktan sonra Ürdün'den ayrıldı. Bazı Iraklı mülteciler de, yasal statüleri belirlendikten sonra Ürdün'de kalmaya karar verdiler ve yine bazı Iraklılar da hala başka bir ülkeye yerleşebilmek için fırsat beklemektedir.

Kaynak: UNHCR. Statistics for Registered Iraqi Refugees in Jordan (as of 31 July 2019) <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/706522> Ağustos 2019'da alınmıştır.

Şekli 13. Iraklı Mültecilerin Ürdün'deki Dağılımı 2019

Ürdün'deki Iraklı mülteci sayısı verileri net değildir, ancak BMMYK'ya göre, Ürdün'de 31-07-2019 tarihinde yayımlanan en son istatistiklerde resmi olarak kayıtlı olan mülteci Iraklıların sayısı 67.453 bin kişiye ulaşmıştır.²³⁰

Ürdün, tarihsel olarak Filistinli mülteciler için en çok kabul gören ülkelerden biri oldu, ancak Irak'tan gelen yeni göç dalgası, Ürdün'ün mültecileri (ve özellikle Filistinliler'i) yoğun bir baskı altında bıraktı. Ürdün yetkilileri, Ürdün'e yıllar boyunca çok sayıda Filistinli mülteci aldıklarını, kendilerine yönelik muamelelerinde her zaman yükümlülüklerini yerine getirdiğini ve Irak'tan tek bir Filistinli mülteciyi bile kabul etmeyeceklerini belirtmişlerdir.²³¹

Ürdün başlangıçta sınırlarını kapattı, fakat daha sonra yüzlerce kişinin Ürdün sınırının 85 km içerisindeki Ruwayshid (Rüveyşid) kampına girmesine izin verdi. Filistinli mültecilerin geri kalanı iki yıldan uzun süre Karama kampında kaldı ve Ürdün

²³⁰ UNHCR. Statistics for Registered Iraqi Refugees in Jordan (as of 31 July 2019) <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/706522> Ağustos 2019'da alınmıştır.

²³¹ Human Rights Watch. Jordan must open its borders to Palestinians fleeing Iraq and the international community must resettle refugees. 7 Nisan 2006. <https://bit.ly/2MbladG> 20 Ağustos 2019'da alınmıştır.

makamları 2005 yılında El-Ruwaishid'e devredinceye kadar Irak-Ürdün sınırındaki tampon bölgeye yerleştirildiler. Sınır kampları bu iki kampla sınırlı değildi. Birkaçı Irak-Ürdün sınırında, biri ise Irak-Suriye sınırındaydı.²³²

Ürdün 2003 yılında ilk başta 386 Filistinli mülteciyi kabul etti.²³³ El-Ruwishid'de ikamet eden Filistinli mültecilerin sayısı daha sonra 1500 kişiye ulaştı. Sonra Ürdünlü kadınlarla evli erkeklerin Amman'a gitmesine izin veren bir kraliyet kararnamesi çıkarıldı (ancak çalışmalarına izin verilmedi). BMMYK, gönüllü olarak ülkelerine dönen Iraklılara tek seferlik 800 dolarlık yardım yapacağını, ancak kampta kalınması durumunda 800 dolardan başlayıp her ay 100 dolar eksilterek yardım yapacağını belirtti.²³⁴

Ürdün ve Irak arasındaki kimsenin olmayan topraklarında üçüncü bir geçici kamp kuruldu, çünkü Ürdün makamları, oraya sığınan İranlıların ülkeye girmesine izin vermeyi reddetti. Kamp, 1991'den bu yana Bağdat'taki Al-Tash mülteci kampında yaşayan İranlı Kürtlerin neredeyse tamamını (1.136 kişiyi) barındırmaktadır.²³⁵

BMMYK'ya kayıtlı Ürdün'deki Iraklı mültecilere yapılan bazı yardımlar Suriye mülteci krizinin baskısı nedeniyle askıya alındı.²³⁶

BMMYK'ya göre, toplam kayıtlı Iraklı mültecilerin % 88'ine tekabül eden 58.462 kişi başkent Amman'da yaşamaktadır. Diğer taraftan Iraklı mültecilerin %62'si Irak'ın başkenti Bağdat'tan ve Irak'ın Erbil eyaletinden gelmiştir ve sayıları 41.855'tir.²³⁷

²³² Mahmoud Karim, *The situation of Palestinian refugees and displaced persons, the right of return, UNRWA and the international treatment of the problem*. Roses Island Library. Cairo. 2010

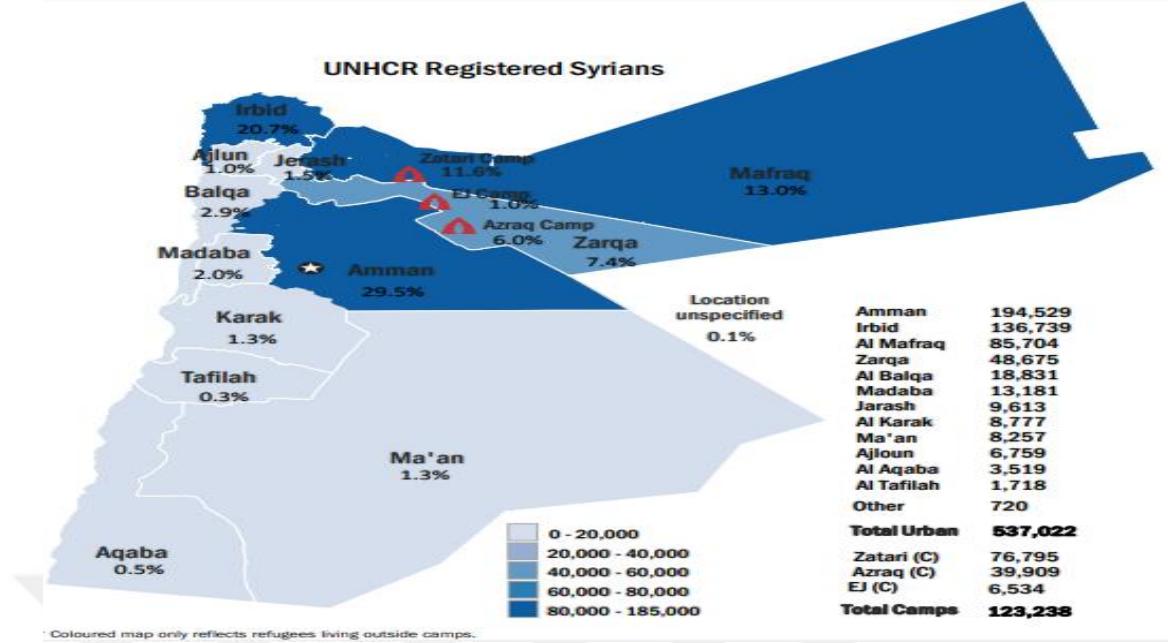
²³³ International Center for Research and Studies (MADAD). *Palestinians of Iraq and the plight of asylum among countries*. 6.5.2010. <http://www.medadcenter.com/investigations/235>

²³⁴ Human Rights Watch, "The Silent Treatment" Fleeing Iraq, Surviving in Jordan. 27 November 2006. <https://bit.ly/2IHKYvY>

²³⁵ Human Rights Watch. "Attacks on Refugees and Other Foreigners and Their Treatment in Jordan", 15(4), 2003, 11. <https://bit.ly/2oB4Nyi>

²³⁶ Dana Gabriel, "Iraqis in Jordan: 11 years of renewed asylum", , 23 Aralık 2014, *HİBER*. <https://www.7iber.com/2014/12/iraqi-refugees-in-jordan-11-years> 16 Temmuz 2019'da alınmıştır.

²³⁷ UNHCR, Statistics for Registered Iraqi Refugees in Jordan (as of 31 July 2019) <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/7065> 22 Ağustos 2019'da alınmıştır.

Kaynak: UNHCR. Statistics for Registered Syrian Refugees in Jordan (as of 31 July 2019). <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/70650>

Şekil 14. Suriyeli Mültecilerin Ürdün'deki Dağılımı 2019

İsrail'in Filistin'i işgali en eski mülteci olayı olmasına rağmen, Suriye'deki kanlı savaş son yıllarda Ürdün'deki en büyük mülteci krizlerinden biri haline geldi. Ürdün, ilk mülteci olaylarından başlayarak çok sayıda Suriyeli mülteci alırken, birçok Arap ülkesi, sığınma kapısını Suriyelilere kapattı ve giriş ve yeniden yerleşime kısıtlamalar getirdi. Ürdün, bölgede yaşayan yüz binlerce kişinin geleceği için güvenli bir sığınaktı. Ürdün, komşu ülkelere kıyasla daha güvenli bölge olduğu için ve buna ek olarak ülke, sınır kapılarını mültecilere açtığından mültecilerin tercihi olmuştur.

BMMYK'nın 31-07-2019 tarihinde yayınlanan verilerine göre, Ürdün yaklaşık 660.260 Suriyeli mülteciyi kaydetti.²³⁸ Ürdün kategorik olarak, Haziran 2016'dan bu yana kapalı olan sınırı, güneybatıdaki savaştan kaçan sığınmacılara açmayı reddetti.²³⁹ Sonuç olarak, 2017 yılında yalnızca 2.842 mülteci, 2018'de ise sadece 2.372

²³⁸ UNHCR, Statistics for Registered Syrian Refugees in Jordan (as of 31 July 2019). <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/70650> 2 Ağustos 2019'da alınmıştır.

²³⁹ Human Rights Watch, Syria/Jordan: Open Borders to Daraa Residents. 4 July 2018. <https://bit.ly/2NsAFNh1> 2 Ağustos 2019'da alınmıştır.

mülteci ülkeye giriş yapabilmıştır. 2019'da ise 31 Haziran itibariyle sadece 639 mülteci ülkeye giriş yapabilmıştır.²⁴⁰

BMMYK'ya kayıtlı toplam mülteci sayısına bakıldığında en fazla mülteciye sahip şehir başkent Amman'dır ve burada toplam 194.529 (%29.5) mülteci bulunmaktadır. En fazla mülteci sayısına sahip ikinci şehir ise Irbid'tir ve burada 136.739 (%20.7) mülteci yaşamaktadır. Ürdün'de yaklaşık 537.022 (toplam Suriyeli mülteci sayısının %81.3'ü) Suriyeli mülteci kamp dışında yaşamaktadır. Kamplarda ise 123.234 (%18.7) Suriyeli mülteci yaşamaktadır ve bunlar üç kampa dağılmıştır: Azraq kampında 39.909, BAE-Ürdün kampında 6.534 ve Zaatarı mülteci kampında 76.795 mülteci yaşamaktadır. BMMYK kayıtlarına göre 60 yaşın üzerindeki Suriyelilerin sayısı, 25.166 (%3.8) kişidir. 18 ile 59 yaşları arasındaki insan sayısı ise yaklaşık 301.103'tür (% 45.6). Diğer taraftan Ürdün'e gelen yaklaşık 372,193 Suriyeli mülteci (% 56,6) Daraa ve Humus kentlerinden gelmiştir.²⁴¹

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisi tarafından yayınlanan en son istatistiklere göre, Ürdün'de, 2011'deki krizden bu yana, Birleşmiş Milletler'e kayıtlı 671,148 mülteci de dahil olmak üzere, yaklaşık 1.3 milyon Suriyeli mülteci olduğu tahmin edilmektedir.²⁴²

Yemenliler, Arap bölgesindeki savaş ve şiddetten kaçan sonuncu mülteci topluluğunu oluşturmaktadır, ama Yemenli mülteci sorunu diğer mülteci sorunları gibi önemsenmemiş ve Yemenli mülteciler için uluslararası kalıcı veya geçici bir çözüm üretilmemiştir. BMMYK'ye göre, Yemen'deki savaş, bölgedeki 264.369'dan fazla insanı yerinden etti.²⁴³ Birleşmiş Milletler'e göre, 14.689 Yemenli Ürdün'de mülteci olarak kaydedildi.²⁴⁴

Yemen'deki olaylar ve çatışmalar vedolayısıyla Mart 2015'te Yemen'e karşı yapılan askeri operasyon başlamadan önce de bazı Yemenliler Ürdün'de yaşamaktaydı. Yemenliler Ürdün'de eğitim-öğretim görmekte, çalışmakta ve tıbbi bakım almaktaydı.

²⁴⁰ UNHCR, Statistics for Registered Syrian Refugees in Jordan (as of 31 July 2019) <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/70650> 2 Ağustos 2019'da alınmıştır.

²⁴¹ UNHCR. Statistics for Registered Syrian Refugees in Jordan (as of 31 July 2019), <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/70650> 2 Ağustos 2019'da alınmıştır.

²⁴² Jordan Response Plan for the Syrian Crisis 2019. <http://www.jrpdc.org/>

²⁴³ UNHCR, Yemen. <https://www.unhcr.org/en/4be7cc27910.html> 29 Temmuz 2019'da alınmıştır

²⁴⁴ UNHCR, Statistics for Registered Persons of Concern in Jordan (as of 31 July 2019) <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/70649> 2 Ağustos 2019'da alınmıştır.

Ancak savaş başladıktan sonra birçok Yemenli Ürdün'e geldi ve Ürdün, sınırını Yemenli mültecilere açan dünyadaki az sayıdaki ülkeden biri oldu.²⁴⁵

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), Yemenli mültecilere ve çeşitli uluslardan gelen mültecilere uluslararası toplumun desteği ile maddi ve ayni yardım, sağlık bakımı ve koruma sağlamaktadır, ancak bu yardımlar bütün mülteci varlığı için yetersiz kalmaktadır. Ürdün'de, Suriyeli mülteciler sıralamaya dahil edilmediğinde Iraklı mültecilerden sonra rakamları yüksek olan mülteciler Yemenliler'dir.

Yemenliler Ürdün'de geçici olarak kalabilmek için ilk başta bir "iltica başvurusu kartı" almalıdır. Bu kart, herhangi bir mültecinin düzgün bir yaşam sürdürmeye devam etmesi için ilk aşamadır. Sonra bir "iltica kartı" almaları gerekir.

2016'nın başında, Ürdün hükümeti, Yemen vatandaşlarını Ürdün'de "sınırlı veya şartlı milletlerden" görmeye karar verdi. Bu, Yemenilerin Ürdünlü bir vatandaşın kefilliğinde vize alması gerektiği anlamına gelmektedir. Ayrıca, geçici ikamet süresinin dolmasından sonra daimi ikamet hakkı alması gerekir.²⁴⁶ Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi, Avrupa, Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya ve Kanada'dan en az altı aylık bir oturma iznine sahip olan Yemenliler, önceki karardan muaf tutulmaktadır.²⁴⁷

Yemen vatandaşlarının Ürdün'e girişi, yalnızca tedavi amaçlı olan özel durumlar dışında durduruldu. Hasta refakatçilerine de sadece özel durumlarda giriş izni verildi. 50 yaşın üzerindeki erkekler, 15 yaşın altındaki çocuklar ve her yaşta kadınlar vize başvurusundan muaf. Ürdün'e zaten yasal olarak giriş yapmış, tedavi hizmetleri almış ve yasal süre içinde Ürdün'den ayrılan ve tedaviye devam etmek veya yeni tedavi hizmetleri almak için geri dönmesi gereken hastalar da vize başvurusundan muaf tutulmaktadır.²⁴⁸

Yemenliler, devlet hastanelerinde ve sağlık merkezlerinde tıbbi yardım veya bakım ararken daha yüksek fiyatlar ödemek zorundadır. Yemenliler, Ürdün pazarında

²⁴⁵ Human Rights Watch. Bombing Businesses (Saudi Coalition Airstrikes on Yemen's Civilian Economic Structures), 11 July 2016 <https://bit.ly/2p6HERI> 22 Ağustos 2019'da alınmıştır.

²⁴⁶ Jordanian Ministry of Interior - Restricted and Unrestricted Nationalities. <http://www.moi.gov.jo/Pages/viewpage.aspx?pageID=16826> Temmuz 2019'da alınmıştır.

²⁴⁷ Jordanian Ministry of Interior. *Decision issued by the Jordanian Prime Minister's Council on 12-3-2018.* <https://bit.ly/33u4eVT> 14 Temmuz 2019'da alınmıştır.

²⁴⁸ Jordanian Ministry of Interior. *Decision issued by the Jordanian Prime Minister's Council on 12-3-2018.* <https://bit.ly/33u4eVT> 14 Temmuz 2019'da alınmıştır.

bulunmayan becerilere sahip olduklarını, Ürdünlü bir kefil ve yasal garantör olduğunu ve geçerli bir iş sözleşmesi olduğunu kanıtlamalıdır. Ürdün Çalışma Bakanlığı'nın istatistiklerine göre 2013'te Ürdün'de, 2244 kayıtlı Yemenli işçi varken, 2018 de bu sayı 4050'ye ulaşmıştır. 5 sene içerisinde toplamda 1806 kişi ile işçi sayısı artmıştır.²⁴⁹

Ürdün Çalışma Bakanlığı'nın medya sözcüsü Muhammed Al-Khatib yaptığı açıklamada "*Yemenli bir göçmen için çalışma izni almanın ücretinin yıllık 738 dolara eşit olduğunu vurguladı. Suriyeli bir mültecinin çalışma izni almasının maliyetinin ise 20 doları geçmediğini, bunun nedeninin ise, Uluslararası toplumun Suriyeliler için destekte bulunması ve Ürdün'ün bunu onaylayıp karar çıkarmasıydı.*" dedi.²⁵⁰

Ürdün'deki Mısırlıların sayısı, Mısır dışında yaşayan Mısır nüfusunun büyük bir bölümünü temsil etmektedir. Ürdün'e göçmen işçiler olarak yıllarca giriş yapmışlar ve kısa bir süre sonra Ürdün'de neredeyse kalıcı olarak ikamet eden büyük bir insan topluluğu haline gelmişlerdir. 2018 Ürdün Çalışma Bakanlığı'nın istatistiklerine göre Ürdün'de kayıtlı Mısırlı sayısı yaklaşık 188.962 bin kişidir.²⁵¹

2016'da Mısır İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan istatistikler Ürdün'de çalışan Mısırlıların yaklaşık 1.15 milyon olduğunu gösterirken, Ürdün, Suudi Arabistan'dan sonra Mısır işçiliğinin en büyük ikinci ülkesi oldu.²⁵²

Çalışma Bakanlığı'nın 2011 yılındaki yıllık raporuna göre, Suriye krizi başlamadan önce Mısırlılar, 280.263 olarak tahmin edilen toplam yabancı işgücünün %68.9'unu (yaklaşık 193.101) oluşturuyordu. Bunların çoğu Amman, Akabe ve Amman yakınlarındaki diğer şehirlerde yaşamaktadır.²⁵³

3.3. MÜLTECİLERİN YERLEŞTİRİLMESİ İLE İLGİLİ POLİTİKALAR

Sorunlu bir bölgede bulunan Ürdün, zulme uğramış insanlara sığınma sağlama konusunda uzun bir geçmişe sahiptir. Nitekim, Suriye'deki mülteci krizinin büyüklüğü Ürdün için zorlu bir mesele teşkil ederken, mültecileri kabul etme ve bakımını tarihi bir

²⁴⁹ Jordanian Ministry of Labor. *The Jordanian Labor Market Report in Figures (2013-2017 and 2014-2018)*, 2019. <https://bit.ly/32bskEt>

²⁵⁰ Yemenis in Jordan (deferred asylum applications), *Al Jazeera*, 18 Ağustos 2019. <https://bit.ly/2Z6S9Dq24> Ağustos 2019'da alınmıştır.

²⁵¹ Jordanian Ministry of Labor. *The Jordanian Labor Market Report in Figures (2014-2018)*, 2019. <https://bit.ly/32bskEt>

²⁵² Central Agency for Public Mobilization and Statistics - Egypt 2016. <https://www.capmas.gov.eg/>

²⁵³ Jordanian Ministry of Labor - *Annual Report 2011*. <https://bit.ly/32cCtB0>

şekilde sürdürmektedir. Ürdün sürekli olarak karmaşık bir mülteci durumuyla karşı karşıya kalmaya devam etmektedir.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği bu yıl 20 Haziran'da, vatandaş sayısıyla mülteci sayısı karşılaştırıldığında Ürdün'ün, dünyanın en büyük ikinci mülteci nüfusuna sahip olduğunu, üç Ürdünlü'den birinin mülteci olarak yaşadığını ve mülteci barındırma sayısı bakımından beşinci ülke konumunda olduğunu belirtti.²⁵⁴ (Lübnan şu anda kendi nüfusuyla kıyaslandığında en yüksek oranda mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır. Ürdün, toplam mülteci sayısı açısından değerlendirildiğinde de Pakistan, Lübnan, İran ve Türkiye'den sonra beşinci büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapmaktadır.)

Ürdün, dünyanın en büyük mülteci topluluklarından birine ev sahipliği yapmasına rağmen, Ürdün hükümetinin mültecilere yönelik politikası yeterince açık değildir. Ürdün, Mültecilerin Statüsü ile ilgili 1951 tarihli BM Sözleşmesi ve 1967 tarihli Ek Protokol dahil olmak üzere mültecilere yönelik herhangi bir uluslararası sözleşme veya protokol imzalamamıştır. Bu nedenle, Ürdün'ün bu anlaşmalara ilişkin uluslararası yükümlülüklerinin bulunmamasıyla, hükümetin, mültecilerin kabul edilmesine yönelik kararları belirleyici hale gelmektedir. Ancak Ürdün'ün protokol ve sözleşmeleri imzalamaması, uluslararası hukukta, genel uluslararası hukukun bir parçası olan temel koruma standartlarına uymaktan muaf tutmaz.

Sığınma anlaşmasının imzalanmaması sorununu çözmek için Ürdün, 1998'de Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ile 5. maddede öngörülen bir mutabakat anlaşması imzaladı: "İltica hakkı verilmesi insani ve barışçıl bir eylemdir. Bu nedenle, sığınmacı ve mültecilerin tanınmış uluslararası standartlara uygun olarak muamele görmeleri ve mültecilere yasal statü kazandırılmaları konusunda karar verildi".²⁵⁵

Ürdün'ün BMMYK ile Mutabakat Muhtırası, BM Sözleşmesine imza atan ülkelerdeki mültecilerin sahip olduğu çeşitli yasal hakları (barınma, çalışma, halk eğitimi, serbest dolaşım ve yardım alma hakkı) içermiyordu. Buna ilave olarak Ürdün,

²⁵⁴ Jordan has the second largest refugee population in the world., 20 Haziran 2019, *Kingdom Channel*. <https://bit.ly/2mX0nAN> 25 Haziran 2019'da alınmıştır.

²⁵⁵ Memorandum of Understanding between Jordan and UNHCR in 1998. (1998) Published in the Official Gazette No. 4277. 3.5.1998 <https://bit.ly/2VAW9ff>

mültecilerin sınırını kapatarak Suriye Mülteci Koruma Sistemine yönelik politikasını değiştirmeye başladı. 2014 yılına kadar devam ettikten sonra Suriyeli mültecilere ücretsiz ya da sübvansiyonlu sağlık hizmeti sunulmasını iptal etti. Birleşmiş Milletler Sözleşmesi için yasal bir çerçevenin olmaması, Ürdün toplumunda ve Ürdün'deki insani yardım sektöründe Suriyelilerin hakları konusunda tartışmalara yol açtı. En tartışmalı olan mesele de geçim hakkı meselesiydi.

Sonuç olarak, 2014 yılında, Ürdün İçişleri Bakanlığı ve BMMYK, 1998 yılında iki taraf arasında imzalanan Mutabakat Muhtırasını, bazı hükümlerde değişiklik yaptıktan sonra yenilemiştir. Krallıkta iltica başvurusunda bulunan herhangi bir mültecinin geri gönderilmemesi ilkesine uyulması gerektiği ve mültecilerin de kamu düzenini korumak için çıkarılan yasalara, düzenlemelere ve önlemlere uymaları gerektiğine karar verdiler.²⁵⁶

Ürdün'de sürgünler İçişleri Bakanlığının sorumluluğundadır ve yasalar Valilik aracılığıyla uygulanır. 1973 tarih ve 2473 sayılı İkamet ve Dış İşler Kanununun 32 ve 37. maddelerine göre, Ürdün'de "yasadışı mevcudiyet" nedeniyle tutuklanan tüm kişiler sınır dışı edilmeden önce idari makamda sorgulanır.²⁵⁷

Ancak, Arap İnsan Hakları Pakti'nin 14. maddesi herkesin hakkını güvence altına almaktadır. Kimse yasal dayanak olmadan tutuklanamaz veya gözaltına alınamaz. Tutuklananlar gecikmeden adalete teslim edilmelidir. Arap İnsan Hakları Pakti'nin 26. maddesi, Yetkili makamlara itiraz etme haklarını güvence altına almaktadır. Ürdün'de yasalara uygun olarak karara bağlanan bir durum yoksa, yasal olarak yabancıların sınır dışı edilmesini yasaklamaktadır. Bununla birlikte, Arap İnsan Hakları Pakti, bireyin devletin ulusal güvenliği ile ilgili sebeplere binaen tutuklanması halinde, alınan kararlara itiraz etme hakkını bunun dışında tutmaktadır. Ancak, tüm kararlar yasaya uygun olarak alınmalıdır.²⁵⁸

Ürdün'de Filistinli mültecilerin kabulüne ilişkin politikalara bakıldığında, Ürdün ve Filistin arasındaki ilişkiler, Ürdün'ün 1921'deki başlangıcından, 1948'deki Ürdün'ün bağımsızlığına ve son olarak 1948 savaşına kadar karmaşık ve değişik aşamalardan geçmiştir. 1948 savaşı, "Batı Şeria"dan "Doğu Şeria" ya gelen ve geri dönemeyen

²⁵⁶ Memorandum of Understanding between Jordan and UNHCR in 1998, Amended in 2014.

²⁵⁷ Residence and Refugees. (1973) Law No. 24. 16.6.197. <https://bit.ly/2MzWyKO>

²⁵⁸ Arab Charter on Human Rights. 23/5/2004. <https://bit.ly/2vfr9VO>Articles 14 and 26

Filistinli mültecilerin vatandaşlığa geçmesiyle sonuçlandı. Filistinli mültecilere böylece 1950 Ürdün-Filistin Birlik Kararının uygulanmasıyla Ürdün vatandaşlığı verildi. Ürdün-Filistin Birliği Kararının bir sonucu olarak, 1948'de işgal edilmemiş olan Filistin toprakları Ürdün bölgesi oldu. 1952 Birlik Anayasası, bu toprakların Ürdün Krallığı'nın bir parçası olduğunu belirtir. Sakinleri Ürdün vatandaşı olmuştur.²⁵⁹

1967'deki Altı Gün Savaşı'nın yenilgisinden sonra işler daha da karmaşıklaştı ve Ürdün Batı Şeria'yı İsrail'e kaybetti. Filistinliler, Ürdün vatandaşı olarak kaldı. Ürdün 1988'de Batı Şeria'daki bölgelerle idari ilişkileri koparmaya karar verdi ve böylece Batı Şeria'daki her bir sakini Ürdün değil, Filistin vatandaşı yaptı.

Kral Hüseyin bin Talal, 31 Temmuz 1988'de Amman'da "Ayrılma Çözümü" hakkındaki konuşmasında şöyle demiştir: *Ürdün Haşimi Krallığı'ndaki Filistin kökenli Ürdün vatandaşları, vatandaşlık haklarına sahipler ve kökenine bakılmaksızın diğer vatandaşlar gibi tüm sorumluluklarını yerine getirmektedirler.*²⁶⁰

Ürdün'deki Filistinli mültecilerin durumu, dünyadaki mültecilerin durumlarıyla karşılaştırıldığında benzersizdir. Bireylerin hem vatandaş hem de mülteci olarak bir ülkede yaşamasına dualizm vatandaşlığı denir ve bu sadece Ürdün'de var olan bir durumdur. Bu, 1948 savaşıdan sonra alınan 1950 Birleşme Kararından kaynaklanmaktadır, bu nedenle Ürdün'deki durum dünyadaki benzer iltica durumlarından farklıdır. Yurttaş olan Filistinli mültecinin oy kullanma, en yüksek siyasi pozisyonlara gelme ve yönetme hakkı vardır. Mesela Filistin Nablus menşeli olan Sayın Taher el-Masri, Amman'ın üçüncü ilçesine milletvekili seçildi, Temsilciler Meclisi başkanlığına seçildi, ayrıca Senato Başkanı (Ürdün senatosu) olarak seçildi ve Ürdün Başbakanı olarak atandı.²⁶¹

ABD ve müttefikleri 2003'ün başlarında Irak'ın işgaline yönelik hazırlıklara başlayınca Ürdün'deki Irak ilticası başladı. Ürdün başlangıçta sınırlarını Iraklı mültecilere kapatacağını belirtti. Ancak Iraklılar Irak'ta artan şiddetten kaçarak gelmeye başladığında Ürdün, sınırda verilen 30 günlük vizelerle giriş yapmalarına izin verdi. Fakat 2003 yılının Nisan ayından itibaren, Ürdünlü yetkililer Iraklıların ikamet

²⁵⁹ For more details: Additional Law on Nationality (1949). Law No. (56). <https://bit.ly/2Myf5at> and The 1952 Constitution. <https://bit.ly/2IKBHn7>

²⁶⁰ Human Rights Watch. *Stateless Again (Palestinian-Origin Jordanians Deprived of their Nationality)*, 1 February 2010. <https://bit.ly/2THO4Uv>

²⁶¹ Jordanian Senate. Taher Al Masri. <https://bit.ly/2kQXcK1> 21 Eylül 2019'da alınmıştır.

sürelerinin bitmiş olmasını gözardı etmişlerdir. Ürdün, Göç yasalarının uygulanmasında büyük esneklik göstermiştir.²⁶²

2003 yılında, BMMYK Ürdün ve bölgedeki Geçici Koruma Yönetmeliğini (GKY-TPR) başlattı. Bu sistemin amacı, BMMYK'ya kayıtlı Iraklıların sınır dışı edilmesini ve Irak'a geri gönderilmelerini engellemektir. GKY uyarınca, BMMYK iltica kartlarını hızlı teslim edebilmek için, başvuruları detaylı olarak incelemeyen, yalnızca başvuru sahiplerine "İltica" kartı sunar. "İltica kartının" amacı, mültecilerin ülkeye girebilmelerini sağlamak ve mültecileri geçici sınır dışı edilmekten korumaktır. Bu, onlara mülteci olarak yasal statü kazandırmak veya Ürdün'de daimi ikamet hakkı vermek anlamına gelmemektedir.²⁶³

Kasım 2005'te üç Irak vatandaşı Amman'daki üç büyük oteldeki 60 kişiyi bombalayarak öldürünce, Ürdün hükümetinin Iraklılara karşı tutumu değişti.²⁶⁴ Bombalamalardan sonra Ürdün yetkilileri göçmenlik yasalarını sıkılaştırmaya başlamış, çok sayıda Iraklı'nın sınıra giriş yapmasını reddetmiş, Ürdün'deki Iraklıların vize ve yasal statüsünü yenilemelerini zorlaştırmıştır.

Suriye mülteci sorunu, son yıllarda Filistin mülteci sorunundan sonra Ürdün'deki en büyük iltica sorunudur. Binlerce Suriyeli, güvenlik, tedavi, yiyecek ve barınma arayışı içinde Ürdün'ün kuzey sınırına sığındı. Sonuç olarak, Ürdün hükümeti acil kamp kurmaya ve topraklarına mülteci almaya başlamıştır. Uluslararası örgütler ayrıca kamp içindeki mültecilere yardım ve barınak sağlamıştır. Bununla birlikte, Suriyeli mültecilerin çoğu belirlenen kamplarını terk etmiş ve şu anda Ürdün'ün belli başlı şehirlerinde, köylerinde ve kırsalında yaşamaktadırlar. Mültecilerin kamptan çıkıp Ürdün'ün iç bölgelerinde yaşama durumu, Suriye'nin güney bölgelerinden gelen Suriyeli mülteciler ile Ürdün'ün özellikle kuzey şehirlerinin sakinleri arasındaki aşiret ilişkileri, akrabalık ve yakınlık vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bu, mültecilerin yerel topluluklarla hızlı adaptasyonda önemli bir rol oynamıştır.

²⁶² Human Rights Watch. "The Silent Treatment" *Fleeing Iraq, Surviving in Jordan*. 27 November 2006. <https://bit.ly/2IHKYvY>.

²⁶³ Human Rights Watch. "The Silent Treatment" *Fleeing Iraq, Surviving in Jordan*. 27 November 2006. <https://bit.ly/2IHKYvY>

²⁶⁴ Emirates Center for Strategic Studies and Research. *Al-Qaeda Strikes in Jordan: Dimensions and Implications*. 13 November 2005. <https://bit.ly/2mRpHrC> 14 Ağustos 2019'da alınmıştır.

Suriyeli mültecilerin akınında Ürdün, çok sayıda insan aldığından ağır bir bedel ödemiştir. 2011'de krizin başlamasından bu yana Ürdün, kendisini doğrudan etkileyen yeni siyasi, ekonomik, sosyal ve güvenlik yüklerini taşımaktadır. Ürdün mülteciler gelmeden önce kaynak kıtlığı ve kaynak sıkıntısı çekmekteydi ve mülteciler ile beraber kaynak sıkıntısı daha da artmıştır. Ürdün, 1951 Uluslararası Mülteciler Sözleşmesi'ni, sözleşmede belirtilen "mültecilerin yeniden yerleştirilme hakkı" ilkesi nedeniyle imzalamamıştır. Ancak Ürdün, mültecilerin ülkeye girmelerini, korunmalarını ve onlara hizmet edilmesini engellememiştir. Ürdün, insani bakımdan bölgedeki mültecilerin sorumluluğunu taşımaktadır.²⁶⁵

2012'den itibaren resmi yollardan Ürdün'ün mülteci kamplarına giren Suriyeli mülteciler BMMYK'ya kayıt yaptırabildi ve iltica belgesi alabildiler. Bununla birlikte, İnsan Hakları İzleme Örgütü'ne göre, geri göndermeme ilkesiyle dört insan grubunun düzenli olarak girişi engellendi: Suriye'de yaşayan Filistinli ve Iraklı mülteciler, evlenmemiş savaş çağındaki erkekler ve kimlik belgeleri olmayan insanlar.²⁶⁶

Ürdün'ün doğu sınır bölgelerinde Rukban ve Hadalat kampları kuruldu ve bu kamplarda bulunanlara ülkenin içine girme izni sadece acil durumlar için verildi. BMMYK istatistiklerine göre bu kamplarda yaşayan kişi sayısı yaklaşık 40.000 civarındadır.²⁶⁷ Ürdün'deki Suriyeli mülteciler üç kampta bulunmaktadır. Bu üç kampın isim ve kuruluş tarihleri şu şekildedir; Zaatari Kampı (2012), BAE-Ürdün Suriyeli Mülteci Kampı (2013) ve Azrak Suriyeli Mülteci Kampı (2014).

Ürdün'deki Suriyeli mültecilerin kabulüne Haziran 2016'ya kadar devam edildi. Fakat Haziran 2016'da Ürdün kuzey ve kuzeydoğusunu kapalı bir askeri bölge sınırı ilan ettiğini açıkladı. Bunun nedeni Rukban kampı yakınlarında Ürdün sınır muhafızlarına yönelik gerçekleşen saldırıydı. Saldırıda altı Ürdün sınır muhafızı öldürülmüş ve geriye kalanlar ise yaralanmıştı.²⁶⁸

²⁶⁵ Neil Daghami, "The Implications of Syrian Asylum on Jordan"[Suriyeli İlticacı'nın Ürdün Üzerindeki Etkileri], *Journal of Political Trends(Arab Democratic Center)*, 5, 2018.

²⁶⁶ Bill Frelick. Human Rights Watch. Blocking Syrian Refugees Isn't the Way, 23 April 2013. <https://bit.ly/2peLACr> 5 Ağustos 2019'da alınmıştır

²⁶⁷ UNHCR. Critical needs for Syrian civilians in Rukban, solutions urgently needed. 15 February 2019 <https://bit.ly/2ttmPBi6> Ağustos 2019'da alınmıştır

²⁶⁸ Jordan considers its northern and northeastern border areas as closed military zones. BBC News Network. 22, June 2016. <https://bbc.in/2MzjLNk> 2 Ağustos 2019 alınmıştır

2017'de, Zaatari'deki Suriyeliler, Suriye'ye dönmek istedi. BMMYK koruma görevlisi Suriye'deki durum, mevcut riskler ve oraya geri dönmenin sonuçları hakkında kendilerine bilgi verdi. Eğer dönerlerse tekrar Ürdün'e girmelerine izin verilmeyecekti. İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün bir raporunda, "*Zaatari'deki Suriyeli mültecilerin Suriye'ye dönmeleri konusunda genel bir hükümet baskısı bulunmadığını, aksine Ürdün hükümeti yetkilileri ve BMMYK'nın, mültecilere Suriye'ye dönmemelerini tavsiye ettiği açıkça belirtildi*".²⁶⁹

Temmuz 2017'nin sonlarında, BMMYK, Ürdün'deki mültecilere broşür dağıtmaya başladı ve broşürlerde ;"*Şu anda şartlar Suriye'ye güvenli ve rahat bir dönüş için elverişli değildir. Bu şartlar altında BMMYK, Suriye'ye dönüşü teşvik etmemekte, kolaylaştırmamakta veya desteklememektedir. Suriyeli mültecilerin ülkelerine geri dönmesi, Suriye'de güvenlik ve insani durumun iyileştirilmesi, oradaki insan haklarının korunması ve sosyal ve ekonomik koşulların iyileştirilmesine bağlıdır... BMMYK, mültecilerin gönüllü olarak ve güvenli bir şekilde ülkelerine geri dönmeye karar verinceye kadar Ürdün'de kalmalarına izin vermektedir. Geri dönüş kararı mültecinin takdirine bağlıdır ve BMMYK'nın Koruma Bölümünce verilen yeterli bilgilere dayanarak yapılmalıdır.*"²⁷⁰

Ürdün, ‘‘Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’’ ve ‘‘Birleşmiş Milletler İşkenceye Karşı Sözleşme’’yi onaylayarak taahhüt ettiği "Geri göndermeme" ilkesine bağlı kalmaktadır. Ürdün ayrıca uluslararası hukuka veya diğer temel haklara da uymaktadır. Ancak uluslararası hukuk uyarınca Ürdün, ulusal güvenliğe tehdit oluşturan bir kişiyi sınır dışı edebilir. Ayrıca, kamuya açık acil durumlarda, hükümetler, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinde yer alan yükümlülüklerinden bazılarının uygulamalarını sınırlandırabilir. Ancak, bu esneklik kişiye işkence yapma, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele yapma hakkını içermez.²⁷¹

²⁶⁹ Human Rights Watch, “ *I Have No Idea Why They Sent Us Back*” (Jordanian Deportations and Expulsions of Syrian Refugees). 2 October 2017 <https://bit.ly/2zsipPs>

²⁷⁰ UNHCR Publication - Protection Section for Refugees. Entitled: Return to Syria. July 23, 2017.

²⁷¹ Human Rights Watch, “ *I Have No Idea Why They Sent Us Back*” (Jordanian Deportations and Expulsions of Syrian Refugees). 2 October 2017 <https://bit.ly/2zsipPs>.

3.4. MÜLTECİLERE YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR

3.4.1. Sosyal Yardımlar

Ürdün'deki, ani ve büyük mülteci akışı, Ürdün'deki devlet kurumlarının kapasitesi üzerinde büyük bir baskı oluşturdu. Son mülteci krizleri artmadan önce de mevcut olan ekonomik ve mali sorunlar ve altyapı sorunları daha da artmıştır.

Filistinli, Iraklı ve Yemenli mültecilerin yanı sıra Suriyeli mültecilere de ev sahipliği yapan Ürdün'ün özellikle "Doğu Ürdünlülerin" iç demografik kompozisyonu ile ilgili endişeleri bulunmaktadır. "Doğu Ürdünlüler", Ürdün'ün 1921'de kurulmasından bu yana Ürdün'ün "Doğu Şeria" bölgesinde bulunan Ürdün vatandaşları anlamına gelir.

Bu korku, geçmişte Filistinli mülteci krizi sonucu meydana gelen önemli demografik değişikliklere dayanmaktadır. Mevcut Suriyeli mülteci dalgasında, geçmiş deneyimlere dayalı olarak demografik değişikliğin tekrar etmesi ve bunun Ürdün nüfusu ve kimliği üzerindeki potansiyel etkisinin geri döneceği korkusu hakimdir. Bu nedenle Doğu Ürdünlüler, yakın zamana kadar hakim oldukları bir ülkede azınlık olacaklarından korkmaktadırlar.

Ürdün 2011'den bu yana bir Suriyeli mülteci dalgasını almakta zorlandı ve kabul politikası zaman içinde daha kısıtlayıcı hale geldi. Buna rağmen, güvenlik endişeleri, demografik endişeler ve yapısal zorluklar artmış, Ürdün politikaları, mültecilerin hareket özgürlüğü, ikamet, çalışma, barınma, eğitim ve sağlık hizmetleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur.²⁷²

Ürdün Sınır Muhafızları Komutanı Tuğgeneral Sabre El Mahaira, bir basın açıklamasında şunları söylemiştir: "2011 ve 2012'de, Ürdün-Suriye sınırındaki 378 km'lik mesafede Suriyeli mültecilere açık 45 geçiş noktası bulunmaktaydı. 2015'te, Doğu Ürdün'de sadece üç geçiş noktası kalmıştır. Suriye krizinin patlak vermesinden aşırı terörist grupların ortaya çıkmasına kadarki sürede Ürdün ordusunun odak noktası, insani boyutu güvenlik boyutundan üstün tutmaktı. Ancak, aşırılık yanlısı terörist

²⁷² Amnesty International, "Syrian-Jordanian border: 75,000 refugees stranded in the no man's land of the desert in dire conditions", Amnesty International, 15 September 2016. <https://bit.ly/2IJPydc22> Ağustos 2019'da alınmıştır.

grupların, bazı bölgeleri kontrol altına alıp genişletmesinden ve çeşitli ülkelerde terörist saldırılar gerçekleştirmesinden sonra, insani boyutu tamamen unutmadan güvenlik boyutuna daha çok önem verilmiştir.”²⁷³

Ürdün'ün 2011-2014 arasındaki açık sınır politikası, Suriyeliler için güvenli bir sığınak sağlama taahhüdünü göstermiştir. Bununla birlikte, bu noktada güvenlik kaygıları, Suriyeli mültecilerin hareketi üzerindeki kısıtlamalar ile sınır erişiminin kademeli olarak kapanmasına neden olmuştur. Caber geçişi, Suriye tarafındaki militan hareketlenmenin ardından 2015'ten beri kapalıdır. IŞİD tarafından gerçekleştirilen ve Haziran 2016'da Rukban'daki ordu kontrol noktasına yapılan intihar saldırısının, Rukban ve Hadlat geçitlerinin kapanmasına yol açtığı kaydedilmektedir. O zamandan beri, nadir durumlar dışında hiçbir sınır mültecilere açılmamıştır.²⁷⁴

Bu arada, mültecilere kamptan dışarı çıkabilmeleri için ‘‘Kefalet sistemi’’ adı altında bir fırsat doğdu. Belirli bir vergi ile mülteciyi kamp dışına çıkarıp kendisine kefil olma durumuna ‘‘Kefalet Sistemi’’ denilir. Bu sisteme göre Ürdün kamplarından bir mülteciyi çıkarmak için 35 yaşın üzerinde (vatandaş olan) bir kefil bulunması ve kefilin 15 dinar (yaklaşık 21 dolar) ödemesi gerekir. Aslında, kefalet sistemi başlangıçta esnekti. Kamplardan dışarı çıkmak isteyen mülteciler bir Ürdünlü kefil olmadan sadece İçişleri Bakanlığı’ndan bir kart alarak çıkabiliyordu. Bu kart, sağlık ve eğitim de dahil olmak üzere çeşitli kamu hizmetlerine erişim olanağı sağlamaktaydı. Bu durum 2015 yılına kadar devam etti. 2015’ten itibaren Ürdün makamları önce kefalet sistemini sıkı ve ciddi bir şekilde uyguladı, daha sonra da Suriyeli mültecilerin İçişleri Bakanlığında yeni bir biyometrik karta yeniden kaydolmalarını ve başvuru yapmalarını gerektiren kapsamlı bir sivil doğrulama prosedürü başlattı.²⁷⁵

Irak savaşı ve işgali, Iraklı mültecilerin ve farklı uluslardan gelen mültecilerin Ürdün'e girmesine neden oldu. O zamanlar, biri Ürdün'de ‘‘El-Ruwaishid kampı’’, diğeri

²⁷³ Jordan: Security before the humanitarian side by dealing with the Syrians". 12 September 2015. *Arab News Network*. <https://bit.ly/2mqI6eH20> Ağustos 2019’da alınmıştır.

²⁷⁴ Syrian Refugees in Jordan: Rights and Security and Demographic Concerns", 28 April 2018, *Al Hayat Newspaper*. <https://bit.ly/2V32aiO> 23 Ağustos 2019’da alınmıştır.

²⁷⁵ Human Rights Watch. *Education barriers for Syrian refugee children in Jordan*. 16 August 2016, p. 13 - 34. <https://bit.ly/2MBwqzj>

Ürdün-İrak sınırları arasındaki tampon bölgede El-Karama kampı'' adında iki kamp kuruldu ve yönetildi. Bu kamplar, BMMYK ile işbirliği içinde kuruldu.²⁷⁶

2006 İnsan Hakları İzleme Raporuna göre, büyük akınlarına rağmen Ürdün'de evsiz olarak yaşayan Iraklılara dair herhangi bir kanıt yok. Ürdün'deki Iraklılar toplama merkezlerinde veya mülteci kamplarında yaşamamaktadırlar. Iraklılar ev satın aldılar veya kiraladılar, bu yüzden Ürdün'deki kira fiyatları da bu durumdan etkilenmiştir.²⁷⁷

Suriye iltica olayında Ürdün, Suriyeli mülteci kampları kurmayı seçmiştir, ancak Ürdün'deki kayıtlı mültecilerin yalnızca% 18,7'si kamplarda yaşamaktadır. Yaklaşık 80.000 mültecinin yaşadığı ve dünyanın en büyük mülteci kamplarından biri Ürdün'deki Za'atari kampıdır.²⁷⁸

Ürdün'deki yüksek kira fiyatları, bilhassa kalabalık aileleri olan Suriyeli mülteciler, için büyük bir konut sorunudur. Suriyeli mülteci ailelerin çoğu, kirayı paylaşmak için en azından başka bir aile ile birlikte konaklamaktadır.²⁷⁹

Suriyeli mülteci dalgası, yıllık konut talebinin de 32.000'den 86.000'e yükselmesine sebep olmuştur. Mevcut arz büyüklüğü, özellikle düşük gelirli gruplar için talebe uygun değildi. Ayrıca artan talep, kira fiyatlarındaki enflasyonu kriz öncesi değerlere kıyasla %200 ila %300'e çıkarmıştır.²⁸⁰

Sorun, artan kira fiyatları ile daha da kötüleşti. Ürdün'ün kuzeyinde, Suriyeliler ve Ürdünlüler arasındaki gerilimi daha da şiddetlendiren Suriyeli mültecilerin akınına takiben kira bedelinin ikiye katlanmasıydı. Diğer taraftan 2011'den bu yana Ürdün'deki su kaynakları ciddi şekilde azalmıştır.²⁸¹

²⁷⁶ Jordan Hashemite Charity Organization. Iraq. <https://bit.ly/2B2G2hb4> Ağustos 2019'da alınmıştır.

²⁷⁷ Human Rights Watch. "The Silent Treatment" Fleeing Iraq, Surviving in Jordan. 27 November 2006. <https://bit.ly/2IHKYvY>

²⁷⁸ "Life in Za'atari Refugee Camp, Jordan's Fourth Biggest City", *Oxfam International*. <https://bit.ly/32kQSLz2> 9 Ağustos 2019'da alınmıştır

²⁷⁹ Norwegian Refugee Council, "In Search of a Home: Access to Adequate Housing in Jordan", *Norwegian Refugee Council*, June 2015, <https://bit.ly/32f1PxR>

²⁸⁰ Jordanian Ministry of Planning and International Cooperation. *Review the needs assessment for the impact of the Syrian crisis on Jordan*. 2013. <https://bit.ly/1JYeAk1> 1 Eylül 2019'da alınmıştır

²⁸¹ REACH Initiative, "Social Cohesion in Host Communities in Northern Jordan", *REACH Initiative*, May 2015, P.3-38. <https://bit.ly/35v3gu8>

3.4.2. Eğitim Faaliyetleri ve Mesleki Eğitim

Ürdün'deki eğitim sistemi, yirminci yüzyılın ortasından beri sürekli gelişmiştir. Eğitim sistemi, Ürdün'ü ağırlıklı olarak tarımsal bir ülkeden sanayileşmiş bir ülkeye dönüştürmede önemli bir rol oynadı. Bununla birlikte, UNDP Bölge Ofisi tarafından başlatılan 2017 ve 2018 Küresel Bilgi Endeksi sonuçları karşılaştırıldığında, zaman içerisinde Ürdün'ün eğitim sıralamasında bir düşüş yaşandığı görülmektedir. 2017 yılında 131 ülke içerisinde 62.olan Ürdün, 2018 raporunda 134 ülke içerisinde 93.sıraya düşmüştür. Ürdün üniversite eğitiminde ise 2017 raporuna göre 131 ülke içerisinde 34. sırada iken, 2018 raporuna göre 134 ülke içerisinde 44.sıraya düşmüştür.²⁸²

2017/2018 akademik yılı istatistiki raporuna göre Ürdün'de 171 UNRWA okulu, 3211 özel okul ve 3880 devlet okulu olmak üzere, toplam 2051841 öğrencinin okuduğu 7262 okul bulunmaktadır.²⁸³

Ürdün yükseköğretim sektörünün 2017/18 dönemine ait göstergelerine göre, Ürdün'de 10 devlet üniversitesi, 2 bölgesel üniversite ve 20 özel üniversite olmak üzere toplam 32 üniversite bulunmaktadır. Ürdün üniversitelerindeki öğrenci sayısı 239.931'i Ürdünlü öğrenci ve 39.440'ı Ürdünlü olmayan öğrenci olmak üzere toplam 278,571'e ulaşmıştır. Ürdün'de öğrenim gören yabancı öğrenci sayısı% 16'dır. Bu öğrencilerin 8.673'ü Filistinli,7.100'ü Iraklı ve 6.614'ü Suriyeli'dir.²⁸⁴

Ürdün hükümetine göre, Filistinli mülteci sayısı yaklaşık 650 bin kişidir. Ürdünlü yetkililer Gazze'den gelen Filistinli mültecilere bir kimlik kartı ve işlerini kolaylaştırmak için ulusal numarası olmayan ve her iki yılda bir yenilenen bir pasaport vermiştir. Fakat mültecilerin geri kalanı – ki bunlar 1948 ve 1967 savaşlarından sonra Ürdüne gelen, fakat Gazze Şeridi'nden olmayanlardır- tüm vatandaşlık haklarından yararlanabilmektedir. Bunlar, devlet okullarında ve üniversitelerde okuyabilen ve tüm devlet hizmetlerinden yararlanabilen Ürdün vatandaşlarıdır.

Ürdün Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2017 yılında yayınlanan Ürdünlü olan ve olmayan öğrencilerin kabul edilmesine ilişkin en son talimatlara göre, Ürdün'de yaşayan

²⁸² Global Knowledge Index. United Nations Development Program and Mohammed bin Rashid Al Maktoum Knowledge Foundation.<https://bit.ly/33i5AD01> Eylül 2019'da alınmıştır.

²⁸³ Jordanian Ministry of Education. *Statistical report for the academic year 2018/2017*. <http://www.moe.gov.jo/en/node/601451> Eylül 2019'da alınmıştır.

²⁸⁴ Ministry of Higher Education *.Indicators of the Higher Education Sector in Jordan 2017/2017*. <https://bit.ly/2VAhLbL1> Eylül 2019'da alınmıştır.

Gazzeli mültecilerden, yalnızca Filistin Büyükelçiliği tarafından verilen vatandaşlık belgesine sahip olanların, bu belgelerin Filistin İşleri Dairesi tarafından onaylanmasının ardından Ürdün'deki okullarda eğitim-öğretim görmelerine izin verildi. Filistin pasaportuna sahip olan mültecilerin, İzleme ve Teftiş Dairesi onayı ile özel okullarda okuyabilmeleri için talimat verildi. 1967'den beri Ürdün'de ikamet eden ve iki yıl veya yılda bir yenilenebilen geçici Ürdün pasaportuna sahip olan Filistinli mültecilerin, geçici pasaportlara sahip olmaları şartıyla, onaya gerek kalmaksızın Ürdün okullarında eğitim-öğretim görmelerine izin verilmektedir. Ürdün Eğitim Bakanlığı Ürdünlü olmayan öğrenciler için okul bağışlarını da açıklamıştır: ilkokul harcı 40 dinar, ortaokul harcı 60 dinar, lise ve mesleki eğitim harçları ise 80 dinar olarak belirlenmiştir. Buna ek olarak Ürdünlü olmayan öğrenciler ders kitabı ücretini de kendileri ödemektedir.²⁸⁵

2018-2019 eğitim-öğretim yılında Ürdün'de, UNRWA 169 okulda 1 ila 10. sınıflarda okuyan 121.000'in üzerinde öğrenciye temel eğitim sağlamıştır. UNRWA, ayrıca Amman Eğitim Merkezi'nde ve Wadi Seer Eğitim Merkezi'nde teknik ve mesleki eğitim sunmaktadır. 2018-2019 öğretim yılında, her iki merkeze de yaklaşık 2.800 öğrenci kaydoldu. Her iki mesleki eğitim merkezi, en savunmasız Filistinli mülteci öğrencilerini hedeflemekte ve bölgesel ve yerel işgücü piyasasının ihtiyaçlarına uygun farklı seviyelerde eğitim kursları sunmaktadır.²⁸⁶

14/12/2011 tarihinde Yükseköğretim Kurumu, "Filistinli öğrencilerin ücretlerin ödenmesi konusunda Ürdünlü öğrencilerle aynı şartlara tabi olması" başlıklı bir karar almıştır. Kararın metni şöyledir: "*Ürdün üniversitelerinde lisans seviyesinde okuyan yeni Filistinli öğrenciler Ürdün'den veya Filistin'den bir lise diplomasına sahip olmaları halinde ücret ödeme konusunda Ürdünlü öğrencilerle aynı şartlara tabi olacaktır*".²⁸⁷

²⁸⁵ Jordan Ministry of Education. *The basis for admission of Jordanian and non-Jordanian students and their transition to the academic year 2017/2018*. 8 Temmuz 2017. <https://bit.ly/2Mbgncv>

²⁸⁶ UNRWA. Education in Jordan. <https://www.unrwa.org/activity/education-jordan8> Eylül 2019'da alınmıştır.

²⁸⁷ Jordan Ministry of Education. *The basis for admission of Jordanian and non-Jordanian students and their transition to the academic year 2017/2018*. 8 Temmuz 2017. <https://bit.ly/2Mbgncv29> Ağustos 2019'da alınmıştır.

UNRWA aynı zamanda, Eğitim Bilimleri ve Edebiyat Fakültelerinin Arapça, İngilizce, Coğrafya ve sınıf öğretmenliği bölümlerinde okuyan yaklaşık 1.400 öğrenciye öğretmenlik eğitimi vermektedir.²⁸⁸

Irak savaşının ilk yıllarında Ürdün hükümeti, Iraklı çocukların okula gitmesini engellememiş ve ikamet izni olmayanların bile Ürdün devlet okullarına gitmesine izin vermiştir.²⁸⁹ Ancak İçişleri Bakanlığı Ağustos 2005'te Iraklı çocukların daimi oturma izni olmadan devlet okullarına ve özel okullara gitmesini yasaklayacağını açıkladı. Bu karar, kalıcı ikamet izni olmayan tüm Araplara uygulandı, ancak yakın zamanda FilistinGazzeliler, Suriyeliler, Mısırlılar ve Yemenliler hariç tutulmak üzere değiştirildi.²⁹⁰

Ürdün Milli Eğitim Bakanlığı Halk Eğitimi Bölümü Müdürü Mohammed Al Akour, "Iraklıların gerekli talimatlara uyulması ve gerekli belgelerin temin edilmesi şartıyla ikamet izni olmadan kabul edileceğini söyledi. Ayrıca, 2006-2007 eğitim-öğretim yılında Iraklı öğrenci sayısının 14 bine ulaştığını ve "gelecek yıl (2007-2008 öğretim yılı) ikamet koşulundan muaf tutulduktan sonra öğrenci sayısının yaklaşık 50.000'e ulaşacağını" belirtti.²⁹¹Hükümet, bu açıklamasının hemen ardından önceki kararını iptal ederek Iraklıların Ürdün'de eğitim almaya devam etmesine izin verdi.²⁹²

Eğitim Bakanlığı yetkilileri, birçok okulun daha çok sayıda öğrenciyi ağırlamak için çift vardiya sistemine başvurduğunu, diğerlerinin ise yeni sınıflar açtığını ve ek personel aldığını belirtti. Iraklı öğrencilerin çoğu Amman ve Zarka'da yoğunlaşmaktadır. Diğer taraftan Ürdün Eğitim Bakanlığı, ebeveynlerinin ülke

²⁸⁸ UNRWA. Education in Jordan. <https://www.unrwa.org/activity/education-jordan> 8 Eylül 2019'da alınmıştır.

²⁸⁹ Human Rights Watch. "The Silent Treatment" *Fleeing Iraq, Surviving in Jordan*. 27 November 2006. <https://bit.ly/2IHKYvY>

²⁹⁰"Iraq Praises Jordan's Decision to Admit its Students to Public Schools Without Residency Requirement", 8August 2007, *Al-Sharq Al-Awsat Newspaper*. <https://bit.ly/2B87M3M16> Ağustos 2019'da alınmıştır.

²⁹¹"Iraq Praises Jordan's Decision to Admit its Students to Public Schools Without Residency Requirement",. August 8, 2007.*Al-Sharq Al-Awsat Newspaper*. <https://bit.ly/2B87M3M16> 6 Ağustos 2019'da alınmıştır.

²⁹² Human Rights Watch. "The Silent Treatment" *Fleeing Iraq, Surviving in Jordan*. 27 November 2006. <https://bit.ly/2IHKYvY>

içerisinde artan geçim masraflarıyla başa çıkmalarına yardımcı olmak üzere devlet okullarındaki Iraklı öğrencileri okul harçları ödemekten muaf tutmaktadır.²⁹³

Ürdün'deki Suriyeli mülteciler bir iltica başvuru belgesine ve İçişleri Bakanlığı hizmet kartına sahip olmak şartıyla devlet okullarına devam edebilmekte ve eğitim hizmetlerine ücretsiz erişebilmektedir. 2013 yılında Eğitim Bakanlığı bazı okulların daha fazla Suriyeli mülteci çocuğu alabilmesi için ikili eğitime geçilmesine izin vermiştir. Ancak öğleden sonraki vardiyalarda genellikle öğretmenlerin daha az eğitilmiş olması nedeniyle eğitim kalitesi düşüktür.²⁹⁴

Devlet okullarına gidebilmek için gerekli belgeleri bulunmayan Suriyeli mülteciler, genellikle sivil toplum kuruluşları veya dini yardım kuruluşları tarafından yürütülen gayri resmi programlar aracılığıyla eğitime erişebilmektedir. Ancak bu tesislerde öğrencilerin aldığı sertifikalar tanınmamaktadır veya akredite edilmemiştir. Bu durum, onların gelecekte devlet okullarına kaydolmalarını da engelleyebilir.

Kampların dışında kalan Suriyeliler bazı durumlarda okuldaki ikinci vardiya ayrılmakta, ancak bunların çoğunluğu Ürdünlülerin sınıflarına dahil edilmektedir. 2017'de örgün eğitimdeki yaklaşık 50.000 Suriyeli çocuğa okuma imkanı sağlamak için 98 okul ikili öğretime geçmiş ve bu şekilde toplam 196 okul iki öğretim uygulamaya başlamıştır. Ancak böyle durumlarda, okullara kayıt yaptırmada öncelik Ürdün vatandaşı olan öğrencilerindir ve bütün Ürdün vatandaşı olan öğrenciler kayıt yaptırdıktan sonra Suriyeli çocuklar kayıt yaptırabilmektedir. Yükseköğretime ihtiyaç duyan yaklaşık 2,000 Suriyeli uzaktan eğitime veya resmi ve özel eğitim kurumları tarafından verilen örgün eğitime kayıtlıdır.²⁹⁵

Hükümet örgün eğitimde, öğretmenlerin çoğunluğunu Ürdün vatandaşı öğretmenlerden istihdam etmektedir. Ürdün'de Suriyelilerin öğretmen olarak işe alınmasına izin verilmemekte, Suriye'deki kamp okullarında ve yerel okullarda asistan öğretmen olarak çalışmasına izin verilmektedir. Suriyeli asistan öğretmenler, Suriyeli çocuklar ile Suriyeli okullarında işe yeni başlayan Ürdünlü öğretmenler arasında aracı

²⁹³"Jordan: Exempting Iraqi students from school fees". 27 August 2008. *The New Humanitarian* (formerly IRIN News). <https://bit.ly/2kVv6NU14> Ağustos 2019'da alınmıştır.

²⁹⁴Human Rights Watch. *Education barriers for Syrian refugee children in Jordan*. 16 August 2016, 13. <https://bit.ly/2MBwqzj>

²⁹⁵Delegation of the European Union to Jordan. Output Paper - Brussels Conference: Jordan, 06/04/2017 <https://bit.ly/2leMNIu14> Ağustos 2019'da alınmıştır.

rolü üstlenmektedir. Diğer bir ifadeyle asistan öğretmenlerin görevlendirilmesinin sebebi, Suriyeli okullarında çalışan yeni mezun Ürdünlü öğretmenlerin genellikle eğitim konusunda deneyimli olmamaları ve Suriyeli çocukların yaşadığı zorluklara aşina olmamalarıdır.²⁹⁶

2014-2015 öğretim yılında okul çağındaki 226.486 Suriyeli erkek ve kız mülteci olarak kaydedilmiştir. Bunlardan 129,354'ü kamp içindeki ve dışındaki okullara kaydoldu. 2015-2016 öğretim yılında, devlet okullarına kayıtlı olan yaklaşık 143.000 Suriyeli öğrenci, 2011-2012 sezonundan bu yana önemli bir artış göstererek, eğitim ve altyapı kaynaklarına ciddi bir yük getirdi. Bu nedenle, Ürdün kamp dışındaki okulların geliştirilmesi için uluslararası topluma baskı yaptı. Hükümet, resmi kamp içindeki okulları geliştirmek için UNICEF ile çalıştı. Eğitim Bakanlığı, Ürdün öğretmenlerine Ürdün müfredatını ve ders kitaplarını kullanarak eğitim vermeyi zorunlu tuttu. İlk, orta öğretim ve lise öğretimi hem kamplarda hem de kamp dışında ücretsizdir. Diğer taraftan 2016 yılında 97.132 Suriyeli mülteci çocuk örgün eğitime katılmamıştır.²⁹⁷

2017'de yayınlanan bilgilere göre, Ürdün'e kayıtlı 330.000'den fazla Suriyeli mültecinin yaklaşık %62'si devlet okuluna gitmektedir.²⁹⁸ Okullardaki sınıflarda yer olmaması önemli bir engel oluşturmuş, Suriyelilerin varlığı Ürdün nüfusunun% 10-20 oranında artmasına neden olmuş, Suriye sınırına komşu bölgelerde asimetrik oranlarda yoğunlaşarak bu bölgeler ve mahallelerdeki okullar üzerinde baskı yapmıştır.

Üniversiteye devam etmenin önündeki engeller arasında resmi lise sınavlarını geçmekteki zorluklar, üniversite eğitiminin yüksek maliyeti, İngilizce dil yeterlilik gereksinimleri ve örgün eğitim programları tarafından verilen üniversite öncesi veya ortaöğretim sertifikalarının alınması gerekliliği sayılabilir. Üniversite diploması olmadan, Suriyeli mülteciler işe girişlerde rekabet etmede ek engellerle karşılaşmaktadır.

Ürdün'de, yeni işe alınan Ürdünlü öğretmenlerin sınıf yönetimi konusunda eğitilmesi ve travmatize olmuş öğrencilerle çalışmanın pedagojik boyutu üzerinde

²⁹⁶Shelly Culbertson, Louay Constant, Education of Syrian refugee children (crisis management in Turkey, Lebanon and Jordan), *RAND Corporation, California*, 2015, 13

²⁹⁷ The Hashemite Kingdom of Jordan. *The Ministry of Planning and International Cooperation. Jordan's response plan for the Syrian crisis 2016-2018*. <https://bit.ly/2KFWjLK>

²⁹⁸ Government of Jordan, Ministry of Planning and International Cooperation, «*The Jordan Response Plan for the Syria Crisis 2017 2019*,» February 2017

yeterince durulamamıştır. Uzun vadede okullarda sosyal ve psikolojik programlar esas olmakla beraber, mültecilerin acil eğitim ihtiyacından dolayı okul sistemlerinin bu şartlara uyum sağlamak için yeterli zamanı yoktu.

Ürdün hükümeti, mültecilerin katılımı nedeniyle aynı dönemdeki okullarda birinci vardiyaya alınan 2.500 yeni öğretmene ek olarak, ikinci vardiyaya 3.200'den fazla yeni öğretmen aldı.²⁹⁹

Ürdün okulları genellikle sabah 08.00'den öğleden sonra 14.00'e kadar (yani altı saat) açıktır. Ek vardiya olan okullarda Ürdünlülere sabah dersleri ve Suriyelilere öğleden sonra dersleri verilmektedir. Her vardiya 4,5 ile 5 saat arasında sürmektedir.³⁰⁰ Bu, bazı okullarda OECD yıllık ortalaması olan 800 saatlik eğitimden önemli ölçüde daha az ders verildiği anlamına gelmektedir.³⁰¹

Suriyeli çocuklar diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Ürdün'deki eğitimin niteliği konusundafazla sorun yaşamıyorlardı, çünkü Ürdün okullarındaki eğitim sistemi, dil ve müfredatla ilgili birçok konuya aşinalardı. Kuzey Ürdünlüler ve Suriye vatandaşları arasındaki aile ve aşiret ilişkileri de Suriye'den gelen mültecilerin Ürdün toplumuna daha kolay entegre olma şansını arttırmaktadır. Bununla birlikte, sorunlar ekonomik açıdan kendini göstermektedir, çünkü ortalama beş yıla tekabül eden bir süre içerisinde ülke nüfusunun beşte birine eşit sayıda mültecinin ülkeye gelmesi, Ürdün'ün kaynakları kısıtlı bir ülke olması nedeniyle devletin kaynakları üzerinde ve dolayısıyla ulusal bütçe üzerinde büyük bir baskıyasebep olarak ekonomik kapasiteyi zayıflatmıştır.

Ürdün Hükümeti, mesleki eğitimin gelişmesini sağlamak ve çeşitli eğitim alanlarını tanıtmak için çalışmalar yapmaktadır. Buna ek olarak, Hükümet Ürdün gençliğinin uygulamalı lise eğitimine ve mesleki eğitime katılmalarına teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bunun nedeni son yıllarda Ürdün'de genç nüfusun işsizlik oranlarındaki önemli artıştır.³⁰²

²⁹⁹ Delegation of the European Union to Jordan. *Output Paper - Brussels Conference: Jordan*, 06/04/2017 <https://bit.ly/2leMNIu14> Ağustos 2019'da alınmıştır.

³⁰⁰ Shelly Culbertson, Louay Constant, Education of Syrian refugee children (crisis management in Turkey, Lebanon and Jordan), *RAND Corporation, California*, 2015, 66-77.

³⁰¹ OECD. Publishing. *Education at a glance 2014: OECD indicators*. OECD Publishing. 2014. <http://www.oecd.org/education/Education-at-a-Glance-2014.pdf>

³⁰² For more details: Economic and Social Council. Evaluation Report on the Reality of Vocational and Technical Education and Training in Jordan (Executive Summary). 2017 <https://bit.ly/2mWx01n>

Birleşmiş Milletler'in Ürdün'deki Suriyeli mülteci krizini ele alma planının bir parçası olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), hem mülteciler hem de ev sahibi topluluklar için bölgedeki ekonomik fırsatları artırma ve iş yaratma çabalarını desteklemek için ev sahibi ülkeler ve kalkınma ortaklarıyla birlikte çalışmaktadır. 2013-2015 yılları arasında ILO, mültecilerin ve ev sahibi topluluk üyelerinin istihdam ve geçim fırsatlarına erişimin desteklenmesi için Ürdün ve Suriye'nin becerilere ve mesleki eğitime erişiminin yanı sıra iş eşleştirme hizmetlerini geliştirerek Ürdün'de bir dizi proje başlattı.³⁰³

Özellikle 2015'ten sonra, bazı uluslararası ve yerli kurumlar, kamp içindeki ve dışındaki Suriyeli mülteciler için bir mesleki ve teknik eğitim ve öğretim programı başlatarak, tüm alanlardaki üniversite bursları ve eğitim kursları aracılığıyla Suriyeli mültecilerin desteklenmesine odaklanmaya başlamıştır. Bu programlar Ürdün'de faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlar ve yerel sivil toplum kuruluşları tarafından uygulanmaktadır. Örneğin, Uluslararası Mülteciler Yardım Komitesi ve Ürdün'deki Mesleki Eğitim Kurumu arasında çok sayıda farklı eğitim kursları düzenlenmesi için bir anlaşma imzalanmıştır.³⁰⁴

Londra Konferansı'nın sonuçlarına dayanarak 2017'de temel mesleki beceri programlarında ihtiyaç sahibi gruplardan 2.600 Ürdün ve Suriyeli eğitildi ve akredite edildi. Özel ve kamu eğitim kurumları aracılığıyla ilave 5.000 kişinin daha yetiştirilmesi gerektiği belirtildi.³⁰⁵

Suriye-Ürdün eğitim programı Alman-Ürdün Üniversitesi'nde gerçekleşti. Alman-Ürdün Üniversitesi toplam 1.000 Suriyeli mülteci ve Ürdünlü tam burslu öğrenciye mesleki eğitim ve yüksek öğrenim sağlamaktadır. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) Ürdün Müdahale Planı ile de aynı çizgide, gençlere teknik ve mesleki eğitim ve öğretim'e erişim sağlamış ve okul dışı alternatif öğrenme yolları

³⁰³ International Labour Organization. *The ILO is addressing the Syrian refugee crisis in Jordan*.<https://bit.ly/2MbkLbm8> Ağustos 2019'da alınmıştır.

³⁰⁴"Mafraq: Implementation of professional courses for Syrian refugees". 14 Nisan 2019. *Ammon News Agency*.<https://www.ammonnews.net/article/45248829> Ağustos 2019'da alınmıştır.

³⁰⁵ European Union External Action . To support and strengthen host countries and refugees in the context of the Syrian crisis Jordan. One year after the London conference - fulfilling commitments. <https://bit.ly/31f4WF3>

getirmiştir. 2017 yılında bu programlardan 450'den fazla kişi yararlanmış ve mezun olmuştur.³⁰⁶

3.4.3. Sosyal Güvenlik ve Sağlık Yardımları

Ürdün'de, Ürdünlü olan ve olmayan hastalara hizmet veren 117 hastane bulunmaktadır. Özel hastane sayısı 69, devlet hastanesi sayısı 31, askeri hastane sayısı 15 ve üniversite hastanesi sayısı 2'dir. Bu hastaneler çeşitli tıbbi uzmanlıklar sunmaktadır.³⁰⁷

Ürdün Sağlık Bakanlığına göre Ürdün'ün ulusal sağlık sigortası sistemi, 2018 yılı itibariyle nüfusun yaklaşık %74'üne tekabül edecek biçimde birçok Ürdün vatandaşını kapsamaktadır. Buna devlet çalışanları ve askeri emekliler de dahildir. Bu sigorta programı, sağlık harcamalarını karşılama açısından yabancılara kapalıdır. Yabancıların özel sigorta almaları gerekmektedir.³⁰⁸

Belirli şartlara dayanarak Ürdün'deki yaklaşık iki milyon Filistinli mültecinin çoğunluğuna vatandaşlık verilmiştir. Bu gruba dahil olan kişiler artık Ürdün vatandaşları olarak sağlık hizmetlerine erişebilmektedirler. Bununla birlikte, 1967'de Gazze Şeridi'nden gelen Filistinli mülteciler gibi vatandaşlık verilmemiş olan mültecilerin, sağlık hizmetlerine erişimde kısıtlamaları bulunmaktadır.³⁰⁹

Ancak, Gazneli Filistinli mültecilerin hastanelerde ve Sağlık Bakanlığı merkezlerinde tedavisi ile ilgili Resmi Gazete'de yayımlanan 2007 tarih ve 11 sayılı talimata göre, bu kişilerin Sağlık Bakanlığı hastanelerinde yapılan tedavilerden yararlanmalarına izin verilmiştir. Ancak bunun için bazı şartlar bulunmaktadır: Ürdün'de daimi ikamet ediyor olmak ve geçici bir Ürdün pasaportuna sahip olmak. Mültecilerin Sağlık Sigortası bulunmayan Ürdün vatandaşlarının ödediği tedavi ücretinin aynısını ödemeleri gerekmektedir.³¹⁰

³⁰⁶ UNESCO Office in Amman. *Technical and vocational education and training and higher education*. <https://bit.ly/35sPwQL24> Ağustos 2019'da alınmıştır.

³⁰⁷ Association of Private Hospitals in Jordan. *A look at the Jordanian health sector*. <https://phajordan.org/EN-article-3809-30> Ağustos 2019'da alınmıştır.

³⁰⁸ "74% of Jordanians are healthy". 6.8.2018, *Al Rai Newspaper*. <https://bit.ly/2vEXzsC18> Ağustos 2019'da alınmıştır.

³⁰⁹ UNRWA. *Health in Jordan*. <https://bit.ly/2JU5YT18> Ağustos 2019'da alınmıştır.

³¹⁰ Prime Minister of Jordan. (2007) *Instructions for the treatment of "Sons of the Gaza Strip" in hospitals and centers of the Ministry of Health*. Instructions No. 11. 2007. <https://bit.ly/33kyPVE>

UNRWA, Ürdün'deki tıbbi kliniğiyle, Ürdün'deki kayıtlı mültecilerin yaklaşık% 56'sı olan 1.175.000'den fazla kişiye sağlık hizmeti sunmaktadır. Bu kuruluşun genel tıbbi konsültasyonlar sunan 24 sağlık tesisi vardır.³¹¹

Iraklı mültecilere yönelik sağlık hizmetleriyle ilgili olarak, 3 Ağustos 2007'de Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Ürdün'ün Iraklı mültecilere zaten devlet destekli sağlık bakımı yaptığını, bununla birlikte, bazı Iraklı mültecilerin devlet sağlık hizmetlerinin düşük ücretlerini ödeyemediğini, Ürdün'le olan yeni taahhüdü uyarınca Ürdün'ün, yerlerinden edilmiş muhtaç durumdaki Iraklıların temel sağlık hizmetlerine erişebilmelerini sağlamaya öncelik vereceğini açıkladı.³¹²

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği yüz binlerce Iraklı mültecinin tıbbi hizmetlerini takviye etmek için Ürdün'e 11 milyon dolar vaadinde bulundu. BMMYK Temsilcisi Omran Rida, "*Uzun süredir Ürdün'ün yükü üstlenilmedi ve onu hafifletmeye çalışacağız*" dedi.³¹³

Suriyeli mültecilere gelince, Ürdün'deki mülteci kamplarındaki Suriyeli mülteciler, uluslararası STK'lar ve devlet kurumları tarafından yürütülen sağlık tesislerine erişebilmektedir. Kamp dışındaki durum mülteci politikası açısından sürekli değişmektedir.

Ürdün Hükümeti, 2011'den bu yana, Ürdün vatandaşları ve Ürdün sakinleri için sağlık hizmet sunumunu iyileştirmek için önemli çaba sarf etmiştir. Suriyeli mülteciler önemli zorluklarla karşılaşmaya devam etmektedir. 2014'teki Ürdün hükümeti, Suriyeli mültecilerin sağlık politikalarını değiştirdi. Şu anda İçişleri Bakanlığı kartı olan bir mülteci daha önce Ürdün Sağlık Bakanlığının sağlık merkezlerinde (hastaneler) ücretsiz olan sağlık hizmetleri için para ödemektedir. Bu nedenle, Suriyeliler tarafından ödenen miktarlar, sağlık sigortası olmayan Ürdünlüler tarafından ödenenlere eşittir.³¹⁴

Suriyeli mülteciler, Ürdün İçişleri Bakanlığı tarafından verilen bir servis kartını taşıyarak, kamp içinde ve dışında sağlık ve eğitim gibi çeşitli hizmetlere

³¹¹UNRWA. Health in Jordan. <https://bit.ly/2JU5YTs18> Ağustos 2019'da alınmıştır.

³¹²Human Rights Watch. *Jordan: Government Pledges to Grant Iraqis Education, Health Rights*, 15 August 2007. <https://www.hrw.org/news/2007/08/15/2327112> 9 Ağustos 2019'da alınmıştır.

³¹³United Nations. *UN pledges \$ 11 million to boost health services for Iraqi refugees in Jordan*. 20 November 2007. <http://news.un.org/en/story/2007/11/766422> 9 Ağustos 2019'da alınmıştır.

³¹⁴Amnesty International, «Living on the Margins: Syrian Refugees Struggle to Access Healthcare in Jordan,» *Amnesty International*, March 2016. <https://bit.ly/2ILeroM>

erişebilmektedirler. Bu kartla mülteciler, WFP gıda destek programından kupon şeklinde yiyecek veya malzeme yardımı almaktadırlar. Bazı hizmetler için mültecilerin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ofisine kayıtlı olması ve buradan kart alması gerekir. Mültecilerin kendilerine sunulan tüm hizmetlere erişebilmeleri için her iki karta sahip olması çok önemlidir.³¹⁵

Ancak 2018'in başında Suriyeli mültecilere verilen ücretsiz tedaviyi durdurma kararı verildi. Buna göre, Suriyeli mülteciler, tedavi gördüklerinde yabancılar için uygulanan tarifinin yaklaşık %80'ini ödemelidir. Hükümet mültecilere yönelik sağlık politikasındaki bu değişikliğinin iki sebebi vardır: Birincisi Ürdün'ün yaşadığı zor ekonomik koşullar, ikincisi de bağış yapan ülkelerin Ürdün'e yönelik taahhütlerini yerine getirememeleridir.³¹⁶

Zarqa Devlet Hastanesi Baş Mali Sorumlusu Sanaa el-Bilbisi, *Acil durum muayenesinin maliyetinin Ürdün dinarının yarısından az (0,7 ABD Doları) iken 6,40 Ürdün dinarı (9 ABD Doları) seviyesine yükseldiğini ve X ışınlarının maliyeti ile kan testlerinin bu maliyeti daha da artırabildiğini belirtti.*³¹⁷

Uluslararası Af Örgütü Mülteci ve Göçmen Hakları Programı Direktörü Sherif el-Sayed şu açıklamayı yapmıştır: “Ürdün'deki Suriyeli mültecilerin ezici çoğunluğu, şehir dışında yoksulluk sınırının altındaki kamplarda yaşıyor. Uzun bürokratik prosedürler ve ek tedavi ücretleri, erişim ihtiyacı olanlara büyük engeller yaratıyor. Mülteciler ailelerini beslemek için uğraşırken, birçoğu ihtiyaç duydukları bakımı alamıyor.”³¹⁸

3.5. MÜLTECİLERE YÖNELİK İŞ VE İSTİHDAM POLİTİKALARI

Ürdün ekonomisi, dış dünyaya açık olan Orta Doğu ekonomilerinden biridir ve uluslararası, bölgesel ve yerel krizlerin etkilerinden açık ve net bir şekilde etkilenmektedir. Ürdün ekonomisinin karşılaştığı en önemli sorun, yüksek iç ve dış kamu borcuna ek olarak verimsiz bir ekonomisi olmasıdır. Ürdün Maliye Bakanlığı'na

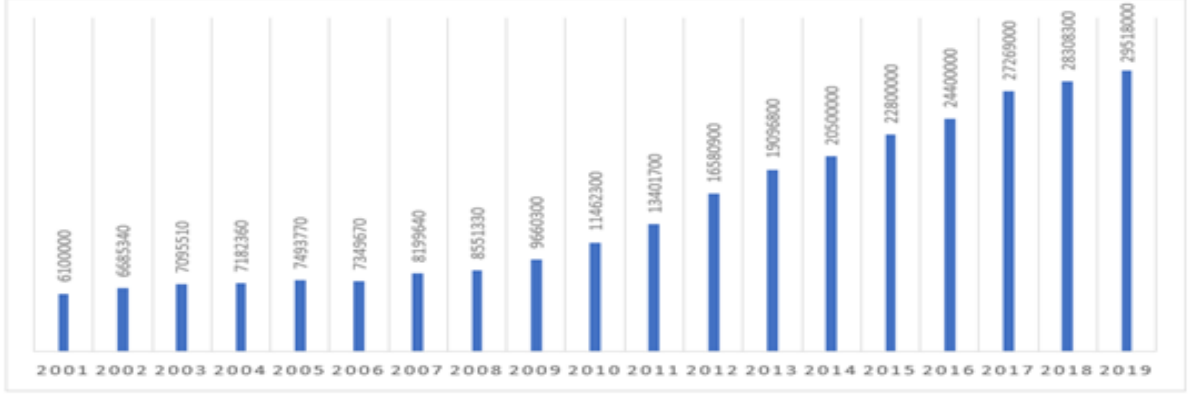
³¹⁵Jordanian Ministry of Interior. *Syrians service card*. <https://bit.ly/316U3oE22> Ağustos 2019'da alınmıştır.

³¹⁶UNHCR. *Jordan health cost hikes leave Syrians in dire need*. 24 April 2018 .<https://bit.ly/2OISBGg18> Ağustos 2019'da alınmıştır.

³¹⁷UNHCR. *As medical costs rise, Syrian refugees put health at risk*. 07 December 2018. <https://bit.ly/2ROyq8z> 20 Ağustos 2019'da alınmıştır.

³¹⁸Amnesty International. *Jordan: Syrian refugees denied access to essential health services*. 23 March 2016. <https://bit.ly/2M7PqpX24> Ağustos 2019'da alınmıştır.

göre, Ocak 2019’da kamu borcu 29.518 milyar dinardır (41.622 milyar \$) ve GSYİH’nın %94,9’unu bulmuştur.³¹⁹

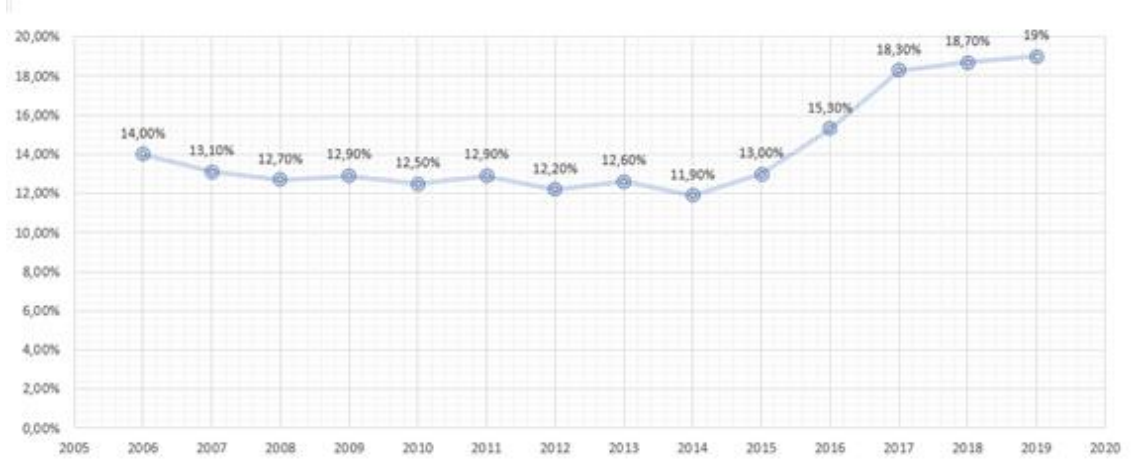

Kaynak: Jordanian Ministry of Finance. *Public Debt Bulletins from 2001 to 2019*. <https://bit.ly/2OJIHEq>

Şekil 15. 2001 - 2019 Döneminde Ürdün'deki Borçluluğun Artışı

Ürdün'de 2001-2019 döneminde borçluluğun artmasıyla ilgili rakamlar incelendiğinde, borçluluğun yükselmesiyle bölgesel durum arasında güçlü bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. 2003 yılında, Irak savaşı sonrası Irak'ın ABD güçleri tarafından işgalinden sonra Ürdün ekonomisi, petrol hibesini de sağlayan en büyük ticaret ortağını kaybetti. Daha sonra Ürdün bir alternatif aramak için uluslararası pazarlara yönelmiştir. Ürdün'ün borcunun bugün GSYİH'nın% 94,6'sına ulaşmasının önemli sebeplerinden biri, Mısır'ın Ürdün'e verdiği doğalgaz arzının kesintiye uğramasına neden olan "Arap Baharı" diye bilinen bölgesel protesto olaylarıdır. Sonuç olarak, Ürdün dizel ve akaryakıt satın almaya ve bunlardan elektrik üretmeye başlamıştır. Bir başka neden ise Suriye'deki olayların başlaması ve bunun sonucunda Ürdün ve Irak arasındaki sınır bölgelerinde terörizmin yayılmasıdır.

³¹⁹Jordanian Ministry of Finance. *General Government Finance Bulletin for July 2019*. 21(6). July 2019. <https://bit.ly/2kUbJ7V>.

Kaynak: Jordanian Ministry of Labor. *Annual Reports 2006 - 2019*. <https://bit.ly/32cCtB0>

Şekil 16. 2006'dan 2019'a Kadar Ürdün'deki İşsizlik Oranı Kayıtları

Bu nedenle Ürdün'ün yurtdışına yaptığı ihracat durdu ve gayri safi yurtiçi hasıla düştü. Bir diğer sebep de çok sayıda Suriyeli mültecinin Ürdün'e giriş yapmasıydı. Geçtiğimiz yıllarda Ürdün'de işsizlik oranı, ekonominin kalitesi, gelişimi ve yeni iş yaratma kabiliyeti ile ilgili çeşitli faktörlerin bir sonucu olarak ve bölgede yaşanan sığınma dalgaları, düşük güvenlik seviyeleri, iç ve dış yatırımların boyutundaki düşüş ve diğer dış sebeplerden ötürü artmıştır. Örneğin, 2017'deki dış yatırım miktarı 1.436 milyar Ürdün dinarı (2.024 milyar dolar) idi. 2018'de ise Ürdün'e yapılan doğrudan yabancı yatırımlar bir önceki yıla göre % 52.6 düşüşle 679.8 milyon Ürdün dinarı (958.5 milyon dolar) seviyesine geriledi. Ürdün işsizlik oranında önemli bir artışa tanık olmuş, 2006 yılında % 14 olan işsizlik oranı, 2019 yılında yayınlanan son resmi rakamlara göre % 19'a yükselmiştir.³²⁰

³²⁰Jordanian Ministry of Finance. *General Government Finance Bulletin for July 2019*, 21(6), July 2019. <https://bit.ly/2kUbJ7V>.

Kaynak : Jordanian Ministry of Labor. *Annual Reports 2006 - 2018*. <https://bit.ly/32cCtB0>

Şekil 17. 2006-2017 Yılları Arasında Ürdün'deki Kayıtlı Göçmen İşçi Sayısı

Mevcut en son verilere göre, çalışma iznine sahip göçmen işçi sayısı son yıllarda değişmiştir. 2013 verilerine göre 320.126 olan işçi sayısının 2016 yılında 353.344'e ulaştığı, daha sonra bu sayının 2018 yılında 407.050'ye yükseldiği görülmektedir. 2018 yılında, çalışma iznine sahip olan göçmen işçi sayısı, son beş yılda %21.3 oranında artmıştır (86.924 kişi).³²¹ Ürdün Çalışma Bakanı Samir Murad, 2019 yılının başlarında yayınlanan basın açıklamasında, "Ürdün'deki toplam göçmen işçi sayısının 950 bin olduğunu ve bunlardan 450 bininin çalışma izninin olmadığını" belirtti.³²²

Ürdün İş Kanunu, Ürdünlü olmayan bir işçinin her yıl yenilenmesi gereken çalışma izni almasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle Ürdün'deki Gazze menşeli Filistinli mülteci sakinlerin yerel yasa ve yönetmeliklere uygun çalışma izinleri almaları gerekmektedir. Bu durum, Ürdün'de ikamet eden tüm yabancılar için geçerlidir.³²³

2019 yılının başında, Ürdün'deki milletvekillerinin birçoğu, hükümetten Gazzeli Filistinli mültecilere sağlık sigortası, istihdam ve eğitim gibi alanlarda iyi bir yaşam sürmeleri için medeni haklar tanınmasını talep etti. Temsilciler Meclisi üyeleri, hükümetten, Ürdün'de kalıcı olarak ikamet eden Filistinli mülteciler (Gazeliler) için vatandaş olmayanlara kapalı olan meslekleri açmasını talep etti. Ürdün Temsilciler Meclisi'nin 2019'un başlarında Ürdün'de ikamet eden Filistinli mültecilerin

³²¹Jordanian Ministry of Labor, *The Jordanian Labor Market Report in Figures (2013-2017 and 2014-2018)*. Temmuz 2019. <https://bit.ly/32bskEt>

³²²"The Minister of Labor reveals shocking figures for the illegal migrant workers in Jordan". *Saraya News Agency*. 13-03-2019: <https://www.sarayanews.com/article/5369743> Eylül 2019'da alınmıştır.

³²³Jordanian Ministry of Labor (The Labor Law and its amendments). (1996) No. 8. 1996. <https://bit.ly/2P1oYBS>

(Gazzeliler) çalışma izinleri almadan çalışabilmesi için de bir önerisi vardı. Ancak bu teklif Senato tarafından reddedildi.³²⁴

Çalışma Bakanı Nidal Batayneh, hükümetin bu yıl (2019) bitmeden ülkede ikamet eden Filistinli mültecilerin (Gazzeliler) çalışmaları konusunda bir düzenleme yapacağını söyledi. *Çalışma Bakanlığı'nın Filistinli mültecilerin (Gazzelilerin) işleriyle ilgilenilen ve özel bir muamele görecekları özel bir bölüm kuracağını açıkladı. Kapalı meslekler söz konusu olduğunda, hiçbir şekilde Ürdün vatandaşı olmayanların Ürdün vatandaşlarıyla bir olamayacağını ve işgücü piyasasında her zaman vatandaşın önceliğinin olacağını belirtti.*³²⁵

2006 yılında Ürdün'de resmi işsizlik oranında bir artış gözlenmiştir. Başta Iraklılar olmak üzere Ürdün vatandaşı olmayan yabancılar çalışma izni için Çalışma Bakanlığı'na başvurmak zorunda kaldılar. Çalışma izni, oturma izni başvurusuna ek olarak gerekli olan bir izindir. Ürdün Çalışma Bakanlığı bünyesinde yabancılara açık olan işlerin bir listesi vardır. Yabancı iş bulur ve iş sözleşmesini imzalarsa, Bakanlık ona çalışma izni verir. 2005 yılında Bakanlık, yabancı işçilere 26.000 çalışma izni vermiştir. Bir yabancı uygun bir işe sahip olduğunda, kendisine bir yıllık oturma izni verilir ve bu izin yenilenebilir.³²⁶

2015'ten bu yana, Suriyelilerin ve Ürdünlerin istihdamı konusunda bir dizi siyasi ve hukuki reform yapıldı. 4 Şubat 2016'da İngiltere, Almanya, Kuveyt, Norveç ve Birleşmiş Milletler, Londra'da Suriye için Bağış Konferansı (Londra Bağış Konferansı) düzenledi. Uluslararası toplumun üyeleri bir araya geldi ve Suriye ve bölgeye destek sözü verdi. Londra Bağış Konferansı sayesinde Ürdün, Suriyeli Krizi için Müdahale Platformunu desteklemek üzere 2.55 milyar dolarlık hibe almaya hak kazandı ve destek veren ülkelerle ticaret mekanizmalarını geliştirdi.³²⁷ Ürdün ayrıca Avrupa pazarına

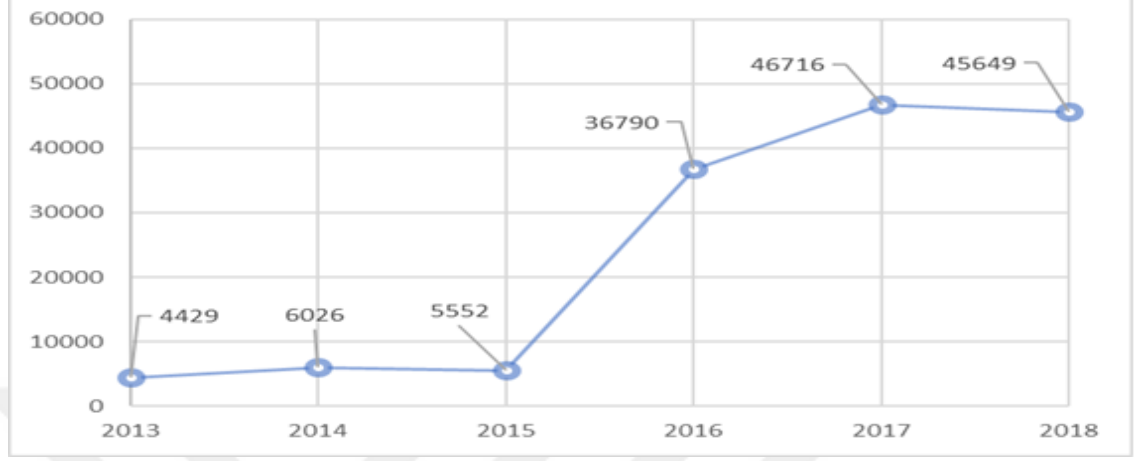
³²⁴"The Jordanian Senate refuses to exempt Gazans from work permits and exempts Jordanian women". 21.3.2019. *Al Rai newspaper*. <https://bit.ly/2kR7EkJ> 1 Eylül 2019'da alınmıştır.

³²⁵"A working system for refugees from Gaza before the end of the year". 31 July 2019. *Al-Dustour Newspaper*. <https://bit.ly/334OXvo1> Eylül 2019'da alınmıştır.

³²⁶Human Rights Watch. *The Silent Treatment" Fleeing Iraq, Surviving in Jordan*. 27 November 2006. <https://bit.ly/2IHKYvY>

³²⁷To support and strengthen host countries and refugees in the context of the Syrian crisis Jordan. One year after the London conference - fulfilling commitments. <https://bit.ly/31f4WF3>

ihracat fırsatı kazandı. Buna ilaveten Ürdün, yumuşak kredi almış ve ülkedeki yabancı yatırımı artmıştır.³²⁸

Kaynak: Jordanian Ministry of Labor. *The Jordanian Labor Market Report in Figures (2013-2017 and 2014-2018)*. Temmuz 2019. <https://bit.ly/32bskEt>

Şekil 18. Ürdün'de Suriyeli Mülteciler Tarafından Alınan Çalışma İzni Sayısı

Suriyeli mülteciler için çalışma izni verilmesi Çalışma Bakanlığı ve Ürdün Genel Sendikalar Federasyonunun Haziran 2016'da bir mutabakat zaptı imzalamasından sonra başlatıldı. Ürdün çalışma izni prosedürlerini basitleştirdi ve Suriyeli mültecilere belirli bir süre için ücretsiz izin vermeyi kabul etti. Hükümet istatistikleri, çalışma iznine sahip Suriyelilerin sayısının Aralık 2015'te 4.000'den Aralık 2016'da 40.000'e yükseldiğini göstermektedir.³²⁹

Londra Bağışçılar Konferansında yapılan taahhütler doğrultusunda Ürdün ile Avrupa Birliği arasında ihracat menşe kurallarının basitleştirilmesine olanak tanıyan yeni bir ticaret anlaşması imzalandı. Bu plan, on yıllık yenilenebilir süre boyunca 52 grup Ürdün ürününe uygulanmıştır. Planda, sadece 18 özel ekonomik bölgede üretilen geniş bir ürün yelpazesi yer alıyor.³³⁰ Ancak AB, 2016 yılında Ürdün ile AB arasında imzalanan anlaşmanın şartlarını 17.12.2018 tarihinde daha da hafiflettiğini açıkladı. Anlaşma şu anda Ürdün'deki 18 sanayi bölgesinde bulunan tüm fabrikaları kapsamaktadır ve Ürdün şirketlerinin işçilerinin en az %15'inin Suriyeli olmasını

³²⁸Jordanian Ministry of Industry and Trade. Industrial Development Directorate. <https://bit.ly/2S2ksjv>

³²⁹International Labour Organization (ILO). *Jordan issues first-of-its-kind work permits to Syria refugees in the Arab region*. 09 October 2017. <https://bit.ly/2nFzpy6> 12 Eylül 2019'da alınmıştır.

³³⁰"Jordan and the European Union amending the decision to simplify rules of origin". 18 December 2019, *Al Rai Newspaper*. <https://bit.ly/2lqAkRN> 30 Temmuz 2019'da alınmıştır.

gerektirmektedir. Bu oran, ticaret anlaşmasının birinci ve ikinci yılında uygulanacaktır. Suriyeli işçilerin istihdam kotaları üçüncü yılda %25'e yükselecektir. Yani anlaşmaya göre belirlenen oranlarda Suriyeli işçi çalıştıran şirket ve fabrikaların ürünlerinin ihracatı tahhütte bulunan ülkeler tarafından kolaylaştırılacaktır.³³¹

Ürdün'de verilen çalışma izni sayısındaki önemli artışın sebeplerinden biri, Suriyeli mültecilerin çalışma izni alabilmeleri için ek ve özel bir tıbbi muayene kağıdı çıkarırken ücret ödemekten muaf tutulmasını içeren Eylül 2016 tarihli karar ve alternatif olarak Sağlık Bakanlığı'ndan hastalık olmadığına dair bir sağlık raporu ile çalışma izni alabiliyor olmalarıdır.³³²

Aralık 2014'te Ürdün hükümeti, mülteci olarak kayıtlı olsun veya olmasın, Ürdün'deki tüm Suriyelileri tanımlamak ve kayıtlarını tutmak için özel bir kart çıkardı. Çalışma iznine kaydolmak için bir mültecinin BMMYK belgelerinin yanı sıra İçişleri Bakanlığı tarafından sağlanan karta sahip olması gerekiyordu.³³³

2016'dan önce Ürdün'deki Suriyeli mültecilerin ezici çoğunluğu çalışma izni alamadı dolayısıyla özel sektörde izinsiz çalıştı. Bu faaliyetlerde bulunmak bazı riskler doğurdu. İzinsiz çalışan bir mülteci yakalanırsa, ev sahibi topluluktan resmi bir kampa gönderilebilir ve hatta Suriye'ye geri gönderilebilirdi.³³⁴

Ocak 2017 itibariyle resmi rakamlara bakıldığında Ürdün'de çalışma izni ile çalışan toplam Suriyeli sayısının 44.900, çalışma izni almayan veya çalışmayan Suriyeli sayısının ise yaklaşık 282.871 olduğu görülmektedir.³³⁵

Yeni yasalar, çalışma izinli mültecilerin bir seferde bir aya kadar kamptan ayrılmalarına izin vermektedir.³³⁶ Tarım sektöründeki çalışma izinleri bir işçinin sosyal güvenceye alınmasını gerektirmez. Bu muafiyetin tarım sektöründeki çalışma koşulları

³³¹"Jordan and the European Union amending the decision to simplify rules of origin". 18 December 2019, *Al Rai Newspaper*. <https://bit.ly/2lqAkRN> 30 Temmuz 2019'da alınmıştır.

³³² International Labor Organization (Regional Bureau for Arab States). *Work permits for Syrian refugees and their employment in Jordan to regulate the work of Syrian refugees*. 2017, 8. <https://bit.ly/2pkXcDO>

³³³Jordanian Ministry of Labor. Syrian labor. <https://bit.ly/2GXmikR> 12 Eylül 2019'da alınmıştır

³³⁴Amnesty International, «Living on the Margins: Syrian Refugees Struggle to Access Healthcare in Jordan,» *Amnesty International*, March 2016. <https://bit.ly/2ILeroM>

³³⁵ International Labor Organization (Regional Bureau for Arab States). *Work permits for Syrian refugees and their employment in Jordan to regulate the work of Syrian refugees*. 2017, 7. <https://bit.ly/2pkXcDO>

³³⁶UNHCR. *New deal on work permits helps Syrian refugees in Jordan*. 13 October 2017 <https://bit.ly/2oCJxpb> 17 Eylül 2019'da alınmıştır.

üzerinde belirgin etkileri oldu. Ayrıca, bu durum binlerce işçinin katkıda bulunduğu Ürdün'deki sosyal güvenlik sistemini de etkilemektedir

Ürdün'de sosyal güvenliğe katılım, tarım ve ev işçileri dışında, prensip olarak zorunludur. Sosyal güvenlik primi hem işverenin hem de çalışanın ortak sorumluluğudur ve aylık olarak ödenmesi gerekir ve toplam gelirin yaklaşık %21'idir. İş sözleşmesinin sona ermesi ve çalışma izninin iptali üzerine Ürdünlü olmayan işçi, kesilen tutarları doğrudan sosyal güvenlik primi olarak geri alabilir: Çalışma Bakanlığı, kamplarda yaşayan mülteciler için Ürdün'e dağılmış olan çalışma ofisleri aracılığıyla çalışma izinlerinin verilmesini onayladı. BMMYK Suriyeli mültecilerin kampa giriş ve çıkışlarını kolaylaştırma konusunda yardım sağlamıştır.³³⁷

Çalışma Bakanlığı, Ürdün'ün istihdam talebineve şartlarına bağlı olarak yabancı işçilere açık meslekler belirlemiştir. Ocak 2017 itibariyle Ürdün'de yabancı işçilere kapalı olan 17 meslek vardı; idari işler, muhasebe, büro ve diğer meslekler.³³⁸

Hükümet, işyeri sahiplerinin yabancı işçileri yasadışı olarak yabancı işçilere kapalı olan mesleklerde çalıştırması durumunda her bir işçi için, işverene 200 ila 500 Ürdün Dinarı (yaklaşık 280-700 ABD Doları) arasında değişen bir ceza uygulamaktadır. Yabancı işçi ise ülkesine geri gönderilebilir. Bir işçinin, tekrarlanan suçlarda yakalanması halinde Ürdün'de çalışması üç yıl boyunca yasaklanabilir. Bu ceza, Suriyeli işçiler için, Suriye'deki çatışma varolduğu sürece geçerli değildir, bunun yerine Suriyeli mülteci ceza olarak kampına geri gönderilir.³³⁹

Çalışma Bakanı Nidal Batayneh yaptığı açıklamada: "*Hükümet, yabancı işçiler yerine Ürdünlüleri istihdam etmek için özel sektörle görüşüyor. Bu şekilde Ürdünlü işçilerin asgari ücretini yükseltmeyi amaçlıyoruz.*" dedi. Bakan "*Gelecek dönemde yabancılara kapalı meslekleri arttırmayı düşündüklerini ve bunun yapılabilmesi için yabancılardan çalışma iznini yenileyememesi gerektiğini*" belirtti.³⁴⁰

³³⁷ Jordanian Ministry of Labor - Work Permits for Syrians. <https://bit.ly/32fiUYw> 3 Eylül 2019'da alınmıştır.

³³⁸ Jordanian Ministry of Labor. Professions closed to foreign workers. <https://bit.ly/2otsaKf4> Eylül 2019'da alınmıştır.

³³⁹ International Labor Organization (Regional Bureau for Arab States). *Work permits for Syrian refugees and their employment in Jordan to regulate the work of Syrian refugees*. 2017. 18. <https://bit.ly/2pkXcDO>

³⁴⁰ "Minister of Labor: Goes to raise the minimum wage", 5September 2019, *Al Ghad Newspaper*. <https://bit.ly/2lXXChT> 19 Eylül 2019'da alınmıştır.

Çalışma izni alındığında BMMYK'ya kayıtlı Suriyelilerin mülteci statüsünde herhangi bir değişiklik olmamaktadır. BMMYK ve diğer kuruluş ortakları, mültecilere ihtiyaç duyduklarında yardım sağlamaya devam etmektedir. İşveren, çalışma izni almak isteyen Suriyeli bir işçinin, çalışma izni başvurusu için verdiği 10 dolarlık ücret dışındaki tüm masrafları üstlenmektedir.³⁴¹

2018 Ürdün Yıllık İstatistiklerine göre, Suriyelilere 40.519 çalışma izni verildi; o yıl Suriyelilerin en fazla çalışma izni alabildiği alan tarım sektörüydü ve yaklaşık 16.605 kişiydi. İnşaat sektöründe 11.281 kişi, ticaret, restoran ve otel sektörlerinde ise 6.141 kişi çalışma izni alabildi. Çalışma izni bulunan ve Ürdün'de çalışan Suriyelilerin %95'inden fazlası erkekti.³⁴²

Ürdün Çalışma Bakanlığı tarafından yayınlanan bir raporda, Nisan 2016 ile Haziran 2019 arasındaki üç yıl içerisinde Suriyeli mültecilere 152.540 adet çalışma izni verildi. Bunlardan 54.459'sı tarım sektöründe ve 24.724'ü inşaat sektöründeydi. Verilen izinlerin 32.589'u kamplardaki mülteciler içindi.³⁴³

2008'den bu yana Ürdün'deki yabancı işçiler için asgari ücret 150 Ürdün Dinarıdır (211 \$) ve asgari ücret bütün bu dönem boyunca arttırılmamıştır.³⁴⁴ Ürdünlü işçiler için son on yılda asgari ücret konusunda gelişmeler yaşanmıştır: Asgari ücret 2008 yılına kadar ayda 110 Ürdün dinarı (155 ABD doları) idi. 2009'da asgari ücret artmaya başlayarak 150 Ürdün dinarı (212 ABD doları) , 2012'de 190 Ürdün dinarı(269 ABD doları) ve 2016'da yeni bir artış ile de 220 Ürdün dinarı (310 ABD doları) olmuştur.³⁴⁵

Ürdün hükümeti, Şubat 2018'de Ürdün vatandaşlığının verilme şartlarında bazı değişiklikler yapmaya karar verdi ki bu değişiklikler Ürdün'ün ekonomi ve yatırım politikalarında önemli bir gelişme ve dönüşüm olduğunu göstermektedir.

Yeni vatandaşlık kanunu, güvenlik denetimleri yapıldıktan ve mali yardımların doğrulanmasından sonra yıllık 500 yatırımcıya uygulanacaktır. Koşullardan herhangi

³⁴¹Jordanian Ministry of Labor - Work Permits for Syrians. <https://bit.ly/32fiUYw> 3 Eylül 2019'da alınmıştır.

³⁴²Department of Statistics Jordan. 2018 Jordan Department. <https://bit.ly/2kZGDvp>

³⁴³"Issuance of 152 thousand Syrian refugees for 3 years". 15 September 2019, *Al Ghad Newspaper*.<https://bit.ly/35zetds> 16 Eylül 2019'da alınmıştır.

³⁴⁴Ministry of Labor, Decision of the Minimum Wage Fixing Committee according to Article (52) of the Labor Law No. (8) of 1996. 1.1.2009. <https://bit.ly/2OFUfZn>

³⁴⁵ Jordanian Ministry of Labor. *Annual Reports 2006 - 2019*. <https://bit.ly/32cCtB0>

birinin ihlali durumunda, Ürdün vatandaşlığı geri alınır ya da oturma izni beş yıl süreyle iptal edilir.³⁴⁶

Ürdün Şirketleri Kontrol Departmanına kayıtlı Suriyeli şirket sayısı 2018 yılında yaklaşık 4100'dür. Şirketler, başta sanayi, ticaret ve emlak olmak üzere çeşitli sektörlerde dağılmaktadır. Toplam sermaye 220 milyon Ürdün dinarının (310 milyon dolar) üzerindedir.³⁴⁷

Iraklılardan ve Suudi Arabistan'dan sonra Ürdün'de emlak alanına yatırım yapan yabancı uyruklular arasında üçüncü sırada yer alan Suriyeliler, 2018 yılına ait Ürdün Yıllık Raporu'na göre Ürdün'de 297 mülk satın almıştır. Ürdünlü olmayanlara yapılan gayrimenkul satışlarının genel sıralamasında Iraklılar, yaklaşık 112 milyon Ürdün dinarı yatırımla ve toplam 843 mülkle ilk sırada yer aldı.³⁴⁸

Ürdün vatandaşlık yasasındaki değişiklik ve Ürdün'de kayıtlı şirket sayısındaki artış, Ürdün Yatırım Otoritesinin temel amaçlarından biridir. Ürdün Yatırım Otoritesi, 2014 yılında, özellikle Suriyeliler olmak üzere, yabancı iş sahipleri için yurtdışına seyahat etmelerini ve ürünlerini pazarlamalarını sağlamak amacıyla Ürdünlü geçici seyahat belgelerini almalarını kolaylaştırmak amacıyla kurulmuştur.³⁴⁹

Iraklı işgücü Ürdün ekonomisi ve işgücü üzerinde önemli ve doğrudan bir değişiklik meydana getirmemiştir. Çünkü bunların sayıları Suriyelilere göre azdır ve fakir Ürdünlülerle rekabet edecekleri sektörlerde çalışmamaktadırlar. Suriyeliler ise, Iraklıların aksine Ürdün ekonomisine ve işgücü piyasasına açık bir şekilde olumsuz etki etmiştir, Suriyeli işçiler düşük ve orta becerilerle vasıflı işçi olarak sınıflandırılıyor ve bu da özellikle inşaat, toptan ve perakende sektörlerinde düşük vasıflı Ürdünlü işçilerle doğrudan rekabet halinde olmalarını sağlıyor. Suriyeli mültecilerin, diğerlerinden daha düşük ücret ve daha kötü çalışma koşullarını kabul etmelerini bu rekabeti artırmaktadır.³⁵⁰

Amman Ticaret Odası tarafından 2013 yılı için yayınlanan beş yıllık rapora göre; Ürdün ve Suriye arasındaki ticaret hacmi yaklaşık 450 milyon Ürdün dinarıdır (630

³⁴⁶ Council of Ministers of Jordan. *The Cabinet agrees to amend the basis of granting citizenship to investors*. 13.11.2018 <https://bit.ly/2leXMBI>

³⁴⁷ Jordan companies control department : <http://www.ccd.gov.jo/bylink17.aspx>

³⁴⁸ Annual report of the Department of Lands and Survey of Jordan for 2018. <https://www.dls.gov.jo/en/Pages/AnnualReports.aspx>

³⁴⁹ Jordan companies control department : <http://www.ccd.gov.jo/bylink17.aspx>

³⁵⁰ The European Training Foundation (ETF). *Procedures to support migrants from the perspective of employment and skills Jordan*. July 2017. 18. <https://bit.ly/2MdKTSM>

milyon ABD Doları). Suriye'den Ürdün'e yapılan ihracat miktarı, Ürdün'ün Suriye'ye yaptığı ihracattan daha fazladır. Suriye'de yaşanan savaştan sonra ticaret seviyesi yaklaşık bir yılda% 37 düşüş gösterip 280 milyon Ürdün dinarı seviyesine düştü. Ürdün % 60'ı Suriye topraklarında geçen kara yolundan Türkiye ve Avrupa'ya yaptığı ihracatı durdurdu. Bunun Ürdün ekonomisine ve özellikle gıda sektörü, tarımsal üretim ve giyim üzerinde olumsuz etkileri oldu.³⁵¹

Ürdün'de fiyat enflasyonu, talebin artması ve Ürdün'de yaşayan kişi sayısındaki ani artışın bir sonucu olarak malzeme ve mallar üzerindeki baskı ile ilgili birçok nedenden kaynaklanmaktadır. Ev ve apartman dairelerinin kiralardaki artış, Ürdün'ün daha önce Irak mülteci krizi sırasında yaşadığı bir olaydı. Iraklılar ev kiralamak ve satın almak için akın ettiklerinde, bu durum fiyatlarda önemli bir artışa yol açarak, Ürdün vatandaşlarını doğrudan etkiledi.

Ürdün ekonomisindeki ortalama sığınma maliyetinin mülteci başına ortalama 3 bin dolar olduğu Washington Post'ta geniş bir şekilde yayınlandı, Ürdün medyası ve basın bunu geniş bir kitleye duyurdu.³⁵²

3.6. MÜLTECİLERE YÖNELİK GÜVENLİK POLİTİKALARI

Ürdün'de, mülteci işlerinin koordinasyonu siyasi liderlik, bakanlıklar ve belediyeler dahil olmak üzere çeşitli devlet kurumları tarafından yürütülmektedir. Ürdün her zaman sınırlarını mültecilere açmış ve onlara kamu hizmeti sağlama konusunda istekliken sınırları içinde güvenliği sağlama konusundaki endişelerini de dile getirmeye devam etmektedir. Kamu hizmetleri sektörü, Ürdün'deki çok sayıda mülteci nedeniyle ağır baskı altındadır. Bu, Ürdün vatandaşlarının mültecilerin kabulü konusundaki tepkisini etkilemiştir. Ürdün hükümeti, yerel kalkınmayı sağlamak, mültecilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve mültecilerin kendi ülkelerindeki krizlerisone erdirerek geri dönmelerini sağlamak için "uluslararası destek" istemektedir.

³⁵¹ İsmail, Al – Shaarawi, *Barq Center for Research and Studies*. The general situation of Jordan in light of the Syrian refugee crisis 31.5.2016. <https://barq-rs.com/1768-2/>

³⁵² Taylor Luck, In Jordan, tensions rise between Syrian refugees and host community, 21 April 2013, *The Washington Post*. <https://wapo.st/2qacNXv> 17 Eylül 2019'da alınmıştır.

Ülkedeki yetkililer, mülteci durumunun uzun vadeli etkilerinin, tıpkı 1948 ve 1967'deki Filistinli mülteci dalgalarının sebep olduğu gibi, Ürdün'ün demografik özelliklerini kalıcı olarak değiştireceğinden endişe duymaktadırlar.

İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından yayınlanan bir rapora göre, 2014'ten beri ve özellikle 2016 ve 2017'de, “Ürdün, Suriyeli mültecileri hızlı prosedürlerle ülkeden kovmaktadır.” Aynı rapora göre, “2017 yılının ilk beş ayında, Ürdün hükümeti ayda 400 kayıtlı Suriyeli mülteciyi sınır dışı etti. Ayrıca, kayıtlı mülteciler arasında yaklaşık 300 kişi gönüllü olarak Suriye'ye geri döndü”.³⁵³

Ürdün hükümeti, rapordaki tüm iddaaları Bilgi İşleri Bakanı, Dr. Mohammed al-Momeni'nin yaptığı bir basın açıklamasıyla reddetti: “Ürdün, bu konuyla ilgili uluslararası hukuk hükümlerini uyguladığını ve benzer raporların yayınlanmaması hususunda dikkatli olmaları için çağrıda bulundu.”³⁵⁴

Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı bünyesindeki İnsani Yardım Koordinasyon Birimi Müdürü Fida Gharaibeh şunu söyledi: “Ürdün'ün 2011'deki krizden başlayıp Eylül 2017'ye kadar Suriye iltica yükünün üstesinden gelmeye yönelik aldığı uluslararası destek 5.367 milyar dolardı. Ürdün, Suriyeli mültecileri ağırlamanın ve ev sahibi toplulukları desteklemenin yükünü azaltmak için alması gereken 14.11 milyar dolarlık maddi desteğin sadece % 40'ını alabilmiştir”.³⁵⁵

Suriyeli mülteciler ve ev sahibi topluluklar arasındaki ilişkilerin azalmasına çeşitli faktörler etki etmiştir. Kriz, Ürdün vatandaşları için zorlukları daha da artırmış ve eğitim, sağlık bakımı, su arzı ve istihdam rekabet alanlarındaki baskı daha da artmıştır. Bu, mültecilerin yerel yaşam standartları üzerindeki etkisinin olumsuz algılanmasını artırmıştır.

Ocak 2014'te Ürdün Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı, Suriye ilticalarının Ürdün'ün genel durumuna getirdiği zorlukların nasıl ele alınacağını öngören bir rapor yayınladı. Ulusal Direnç Planı, mülteci sayısındaki artışın ülkedeki ekonomik

³⁵³ Human Rights Watch, “ I Have No Idea Why They Sent Us Back” (Jordanian Deportations and Expulsions of Syrian Refugees). 2 October 2017 <https://bit.ly/2zsipPs>

³⁵⁴ Jordanian Government: Rejects Accusations of Human Rights Watch ", 2 October 2017, *Ammon News Agency*. <https://www.ammonnews.net/article/334172> 13 Ağustos 2019'da alınmıştır.

³⁵⁵ Jordan: 69,000 work permits granted to Syrians Jordan received 40% of total support to host Syrians. Yousef Abu Rumman". 24 October 2017, *Al Ghad Newspaper*. <https://bit.ly/2lfbfti> 18 Eylül 2019'da alınmıştır.

yüklere, gıda fiyatlarındaki yüksek enflasyona, yakıt ve kira ücretlerindeki artışa, GSYİH'da % 2'lik bir düşüşe, doğrudan yabancı yatırımlarında azalmaya, ticaret açığında artışa, bütçe açıklarına, kamu borcuna, yoksulluk sınırının altındaki insan sayısında artışa ve özellikle okullar, hastaneler, sıhhi tesisler ve su sistemleri gibi hizmetlerin altyapısının zorlamasına neden olabileceğini göstermektedir.³⁵⁶

Ürdün Haşimi Krallığı Planlama ve Uluslararası İşbirliği Bakanlığı, Ürdün'deki Suriye ilticalarının yol açtığı zorlukları ele almak için kapsamlı bir ekonomik ve sosyal politika geliştirmeyi amaçlayan ayrıntılı bir plan hazırladı. Bu plan, uluslararası destekle Ürdün'ün “mülteci kriziyle mücadelede acil durumdan” “mülteci krizinin Ürdün üzerindeki etkilerini azaltmaya” ve uzun vadede de “sürdürülebilir kalkınma” sağlama aşamasına geçmesine yardım etmeyi amaçlamaktadır.

Raporda, bu üç aşama arasındaki geçiş, ülkenin yerel kalkınma süreçlerinin ve planlarının hiçbir düzeyde engellenmemesi gerektiği belirtiliyor. Amaç, geçici koşullarla başa çıkmakta bir acil durum planı uygulamak için ülkenin devam eden gelişimini durdurmak değildir. Aksine, yerel planlar devam etmeli ve kalkınma planları her iki tarafta da, yerel tarafta ve mülteci destek tarafında gelişmeyi hedefleyecek şekilde ilerlemelidir.³⁵⁷

Yerel devletlerin politikaları ve yasaları mülteci alma sürecinden etkilenmektedir ve hükümet, mülteci sayısının artması durumunda mültecilerin haklarını ve fırsatlarını sınırlayan veya ortadan kaldıran yasal kısıtlamalar getirebilecektir. Çoğu durumda, mülteciler yeniden yerleştirilemez ve vatandaşlık kazanamaz. Mülteci hayatı genellikle kamplarla sınırlıdır. Kamp dışında yaşayanların hukuk, eğitim ve istihdam hizmetlerine erişimi kısıtlıdır.

Bu, Ürdün hükümetinin ulusal ekonomiyi mülteci meselesinden ayrı tutarak korumaya odaklandığına dair hipotezi yansıtmakta ve doğrulamaktadır. Ürdün hükümeti, mülteci meselesini Ürdün'deki iç durumun şekillenmesinde önemli bir sorun olarak görmektedir. Bu nedenle, son yıllarda Ürdün hükümeti, özellikle hizmetler ve ülke ekonomisi üzerindeki baskılar açısından mülteci krizini devam eden ve geçici olmayan bir sorun olarak görmeye başlamıştır.

³⁵⁶Ismail, Al – Shaarawi. *Barq Center for Research and Studies*. The general situation of Jordan in light of the Syrian refugee crisis, 31 May 2016. <https://barq-rs.com/1768-2/>

³⁵⁷Jordan Response Plan 2018-2020. [http://www.jrpsc.org/-](http://www.jrpsc.org/)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE VE ÜRDÜN'DEKİ MÜLTECİ POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Bu çalışma, 2000'den 2019 ortasına kadar Ürdün ve Türkiye'nin yaşadığı yaklaşık 20 yıl süren üç iltica deneyimi için mültecilere yönelik uygulanan hükümet politikaları içermektedir. Bu çalışmada, her iki ülkede de yaşanan üç mülteci krizi gösterilmiş ve analiz edilmiştir. Ürdün ve Türkiye'nin yaşadığı iki ortak ve birde farklı olmak üzere üç iltica deneyimi vardır. Ortak olan mülteci tecrübeleri 2003'te Irak mülteci krizi ve 2011'de başlayan Suriye mülteci krizidir. Farklı olan iltica sorunları ise Ürdün'de Filistinli mülteci krizi ve Türkiye'de Afgan mülteci krizi dir. Bu çalışmada her iki ülkede ortak olan mülteci meselelerinden, daha yakın zamanlı, geniş çaplı ve uzun süreli olan Suriye mülteci sorununa odaklanılmıştır.

Çalışmada, mülteci kabul ve barınma politikaları, mültecilerin okula ve yüksek öğrenime erişim politikaları, mülteciler için sağlık hizmetlerine erişim politikaları, mülteci istihdamı ve istihdam olanakları ve ev sahibi devletlerin ülkenin ve toplumun güvenliğini korumak için uyguladığı devlet politikalarının analizi yapılmıştır. Ek olarak bu çalışmada, mültecilere yönelik kabul edilen politikaların, mültecilerin durumuna göre nasıl değiştiğine dair analiz yapılmıştır. Çalışma süresince her iki ülkenin mülteci alma konusundaki deneyimlerinin gelişimi anlatılmış ve her iki ülkenin mültecilerle yaşadıkları geçmiş ve uzun deneyimlerden ne ölçüde yararlandıklarına dikkat çekilmiştir.

Bu çalışmada, Ürdün mülteci sorunları 2000'den 2019'a kadar üç aşamada oluşmuştur. Ürdün'deki ilk iltica sorunu Filistinli mülteci sorunudur ve yaklaşık 71 yıldır devam etmektedir. Filistinli mültecilere yönelik hükümet politikaları, Filistinli mültecilerin sayısındaki sürekli değişim ve iç ve bölgesel koşullar nedeniyle değişmektedir. İkinci iltica sorunu ise 2003 Irak savaşının ardından gerçekleşen Iraklı mülteci sorunudur ve bu sorun, Ürdün'e yıllar boyunca büyük bir etki yapmıştır. Irak'taki krizin gelişmesiyle, Irak'tan Ürdün'e sığınan mülteciler, Ürdün'de sürekli bir değişime yol açmıştır. Son mülteci meselesi ise, 2011'den sonra başlayan ve bölgede yıllardır etkisini sürdüren en büyük kriz olarak, Suriyeli mülteci krizidir.

Türkiye Cumhuriyeti, tarihin kadim devlet geleneğine dayanan ve imparatorluk tecrübesine sahip devletlerinden biridir. Türkiye, son yüzyılda tarihindeki en yoğun ve uzun süreli mülteci alımı deneyimlerini yaşamıştır. Bunun nedeni, bu imparatorluğun oluşturduğu tarihsel etki ve coğrafi yayılmadır. Osmanlı Devletinin son dönemindeki ve bilhassa I. Dünya Savaşı sonrasındaki coğrafi bölünmeler, diğer ülkelerdeki Türk asıllı kişilerin, Türkiye'ye geri dönüşüne sebep oldu. Bu dönemlerde Türkiye'ye gelen çok sayıda kişi mülteci olarak değil, tam hakları olan Türk vatandaşları olarak muamele gördüler.

Ancak bu çalışma, son 20 yılda Türkiye Cumhuriyeti'ndeki üç mülteci meselesinikapsamaktadır. Bunlardan ilki, geçen yüzyılın sonlarından bugüne kadar uzanan ve Türkiye'ye sürekli bir mülteci akışına yol açan, Afgan mültecilerin yaşadığı krizdir. İkincisi, Iraklı mülteciler sorunudur. Bu sorun 2003 yılından önce de bulunmaktaydı, ancak çalışmanın odak noktası 2003'ten sonraki Iraklı mülteci sorununa yöneliktir. Son mülteci meselesi ise, Türkiye'deki Suriyeli mülteci krizidir. Bölgedeki mülteci sorunlarının en büyüğüdür ve bu mülteci krizinde 4 milyon mülteci Türkiye'ye yerleşmek zorunda kalmıştır.

Ürdün ve Türkiye'deki geçmiş mülteci krizi yönetimi deneyimleri karşılaştırıldığında Suriyeli mülteci krizinin diğer mülteci gruplarına kıyasla farklı bir politika ve yasama sürecineşahit olduğu belirtildi. Ürdün ve Türkiye'ye akın eden çok sayıda Suriyeli mülteciye ve bu krizin Ürdün ve Türkiye'de yarattığı karmaşaya rağmen, Suriyeli mültecilere yönelik politika ve imkanlar açısından daha önceki mülteci gruplarından farklı davranıldı. Elbette Suriyeli mültecilere uygulanan politikalar ve sunulan hizmetlerin kusursuz olduğu iddia edilemez. Ancak her iki ülkeninmülteci krizleriyle yaşadığı farklı deneyimler karşılaştırıldığında, Suriyelilere yönelik politika ve imkanların, diğer mülteci politika ve uygulamalarından göre daha iyi olduğu söylenebilir.

4.1. MÜLTECİ KABUL POLİTİKALARI

Türkiye'deki mültecileri alma deneyiminde, göç ve iltica dosyalarının yönetimi ile ilgili olarak yıllar içinde sürekli gelişen net bir metodoloji olmuştur. Mültecilere yönelik düzenlemeler ve yasalar yıllar içinde gelişti, ancak ani Suriyeli mülteci krizi ve

Türkiye'ye gelen çok sayıda mülteci sayısı krizin yönetilmesinde bir karışıklık durumuna sebep oldu. Mülteci politikalarının gelişimi değerlendirildiğinde, yıllar boyunca Suriyeli mültecilerin yararlandığı imkan ve avantajların daha önceki mülteci gruplarından daha iyi olduğu söylenebilir. Suriyeli mülteciler örneğinde her krizin başlangıcında mültecilerin kamplara girmeleri sağlandı ve daha sonra yasal durumları belirlendikten sonra kamplardan ayrılıp Türkiye'nin çeşitli illerine yerleşmelerine izin verildi.

Afgan ve Iraklı mülteciler kabul edilirken, kendilerine geçici koruma sağlanmadı, ancak insani oturma izni verildi. Suriyeli mültecilerise kabul edilmiş, kendilerine yerleşme ve yılda bir yenilenen oturma izni verilmeye devam edilmiştir.

Bu çalışmada, Ürdün'ün üç iltica deneyimi boyunca, mülteci kriz yönetimi için net bir politika veya metodolojisinin olmadığı görülmüştür. Ürdün'ün geçmiş deneyimlerinden ve benzer mülteci krizlerinin yönetim ve kabulünün doğurduğu sonuçları azaltmayı başaran diğer ülkelerin deneyimlerinden faydalanmadığı belirtilmiştir. Mültecilerin varlığını kalkınma için fırsatlara dönüştürmeye çalışmak gerekiyordu. Ürdün'deki mülteci politikalarında yaşanan karışıklık ve değişkenlik, Ürdün'ün Mülteci Sözleşmesi'ni imzalamaması nedeniyle mültecilere yönelik tutumunun net olmayışı, Ürdün'deki sıkıntılı ekonomik duruma ek olarak Ürdün'ün gördüğü uluslararası baskı, bölgede süregelen kargaşa, Ürdün'deki siyasi istikrarsızlık (Ülkede 2000 yılından 2019'a kadar 13 hükümet kuruldu.) gibi çeşitli nedenlerden kaynaklanmaktadır.

Ürdün'de incelenen üç iltica deneyimi, Ürdün hükümetinin mülteci krizlerini yönetme politikalarında bazı benzerlikler göstermektedir. Bu politika, Ürdün'ün Sığınma Sözleşmesini onaylamamasına rağmen, çok sayıda mülteciyi kabul etmesiyle başlatılmıştır. Daha sonra kamplar kurulmuş, ardından kamplar kapatılmaya başlanmıştır. Yıllar süren bu krizlerden sonra kampların az bir kısmı açık kalmıştır. Bu deneyimlerde, mülteciler gerçek ve etkili bir kayıt sisteminden yoksundu. Daha sonra, mülteci kabul süresi boyunca, yeni kayıtlara başlamak veya mülteci durumunu yeniden düzenlemek için politika ve kararlarda bir değişiklik oldu. Bu gecikmiş değişiklikler, zayıf kriz yönetiminde bir karışıklık durumu oluşturmuştur. Şimdiye kadar Ürdün'deki mültecilerin sayısı konusunda tahminlerin ötesinde hiçbir resmi istatistik

bulunmamaktadır. Ürdün'de her dönemde mülteci sayısı ile ilgili rakamlar verilse de, bu rakamlar tahminlere dayanmaktadır. Uluslararası kuruluşların (BMMYK, UNRWA, Dünya Bankası vb.) sağladığı araştırmaları takip ederek mülteci sayısı öğrenilebilir. Bu da devlete ait olanlarla farklı veriler sağlamaktadır.

Ürdün'de mülteci kabulü konusunda uygulanan politikalarda; Ürdün'ün Iraklı ve Suriyeli mültecileri alma süreci, sınırların tamamen açılması ve mültecilerin çok sayıda kabul noktası üzerinden kabul edilmesi ile başladı ve birkaç yıl boyunca devam etti. Ancak, Ürdün sınırı, Ürdün halkına yönelik terör saldırıları sonucunda tamamen kapatıldı; Irak deneyiminde gerçekleşen Amman'ın 2005'teki bombalanma olayları ve Suriye deneyiminde 2016'da Rukban kampındaki olaylar) vebu çalışmanın zaman sınırlarının dışında kalan yukarıdakilere benzer tarihi olaylar, mesela Filistinlilerin 1970'lerde Ürdün'de sebebiyet verdiği Kara Eylül olayları Ürdün'ün mültecilere yönelik politikasında bir değişiklik meydana getirmiştir. Ürdün sınırının mültecilerin kabulüne kapatılmasının ardından Ürdün'de kampların içinde veya dışında yaşayan mültecilere uygulanan politikalar da değişmiştir. Bu durum, mültecilere yönelik daha sıkı bir güvenlik uygulamasıyla desteklendi ve ilginçtir ki, bu politika değişimi, mültecilerin Ürdün'de yerel topluluk arasında yıllarca bulunmasından sonra gerçekleşti. Bu olay, Ürdün hükümetinin mülteci krizlerini yönetmede önceki dönemlerde yaşadığı deneyimlerden faydalanmadığını göstermektedir.

4.2. MÜLTECİLERE YÖNELİK SAĞLIK POLİTİKALARI

Türkiye'de mültecilere sağlık hizmeti sağlama ile ilgili hükümet politikaları mültecilerin yasal statüsüyle bağlantılıdır. Geçici Koruma Yasası uyarınca, hasta bir mülteci, temel sağlık ve acil servislerle ilgili tedavi ve ilaçlar için bir ücret ödmeden sağlık hizmeti alır. Bir devlet hastanesine sevk edilirse mülteciye ileri sağlık hizmeti verilir. Geçici korumaya sahip olmayan herhangi bir mültecinin ücretsiz sağlık hizmetlerine erişimi yoktur.

Ürdün'de, mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimine ilişkin politikalar, özellikle kamp dışındaki mülteciler için değişmeye devam etmiştir. Uluslararası veya yerel kuruluşlar ve bazı devlet kurumları, kamplarda yaşayan mültecilere sağlık hizmeti

vermeye devam etmiştir. Ürdün'deki Filistinli mülteciler için UNRWA sağlık hizmeti vermeye devam etmektedir.

Ürdün Sağlık Bakanlığı tesislerinde Suriyeli mültecilerin çeşitli aşamalarda temel ve ileri sağlık hizmetlerine erişimine ilişkin politikalar ile ilgili olarak, politika aşamaları Suriyeli mültecilerin sağlık hizmetlerine ücretsiz erişimi ile başladı. İkinci aşamada, bu politikalar Suriyeli mültecilerin sağlık sigortası olmayan Ürdünlü vatandaşların ödedikleri kadar düşük ücret ödemeleri ile değiştirildi. Son aşamada, tüm bu ayrıcalıklar iptal edildi ve Suriyeli mülteciler, Ürdün'de yaşayan herhangi bir yabancının ödediği yüksek miktarlar kadar ödemeye başladı.

Önemli ve farklı imtiyazlardan yararlanan Filistinli mülteciler Ürdün'deki diğer mültecilerin dışında kalmaktadır. Bir grup tam olarak Ürdün vatandaşlığı kazanmıştır ve tüm hizmetlere ve sağlık hizmetlerine erişim anlamında tam Ürdün vatandaşlığı ayrıcalıklarından yararlanmaktadır. Vatandaşlık alamamış diğer Filistinli mülteci grubu, Sağlık Bakanlığı'ndaki sağlık hizmetlerine ve sağlık tesislerine sağlık sigortası olmadan Ürdün vatandaşlarının ödediği ile aynı ücretleri ödemektedir ve bu da Filistinli mültecileri diğer mültecilerden ayıran bir istisnadır. Filistinli mülteciler, Ürdün'deki bazı yerel kurum ve yetkililerden tıbbi muafiyet şeklinde hükümet desteği alabilmektedirler.

Geçtiğimiz birkaç yıl boyunca Ürdün'e yapılan mülteci akınlarının çoğalmasıyla, sağlık hizmetlerine açık ve planlı bir şekilde erişim konusunda net bir politika olmadığı belirtildi. Mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimine ilişkin devlet politikaları, mültecilerin sağlık hizmetlerine erişimini desteklemek için her zaman uluslararası desteklerle ilişkilendirilmiştir. Ürdün'deki çok sayıda mülteci sağlık altyapısını büyük ölçüde zorladı. Ayrıca, mültecilere ücretsiz sağlık hizmeti sağlanması nedeniyle sağlık sigortası olmayan Ürdün vatandaşlarının sağlık bakımı için ödeme yapmak zorunda kalmaları nedeniyle hükümet iç baskılarla karşılaşmıştır.

4.3. MÜLTECİLERE YÖNELİK İSTİHDAM POLİTİKALARI

Türkiye'de mültecilerin istihdamı ve çalışmaları ile ilgili devlet politikaları mültecilerin yasal statüsü ile bağlantılıdır. Geçici Koruma Kanunu'na göre, bir mültecinin çalışma hakkı vardır. Busebeple Suriyeli mülteciler çalışma izni alabilmiştir.

Ancak geri kalan mülteciler (Iraklılar ve Afganlar) için istihdam durumu daha zor ve karmaşıktır. Türkiye’de yabancılara ve mültecilere kapalı bazı mesleklerin bu durumu devam etmiş ve bu meslekler Türk vatandaşlarına tahsis edilmiştir.

Ürdün’ün iltica deneyimleri boyunca, mültecilerin işe erişebilmelerini veya çalışma izinlerinden ve ücretlerinden muaf olmalarını sağlayacak imkanlar sağlanamamıştır. Mültecilere ve yabancılara kapalı meslekler devam etmiştir ve sadece Ürdün vatandaşları kapalı mesleklerde çalışabilmektedir. Bununla birlikte, Ürdün yıllarca göçmen işçilerin Ürdün’de çalışma izni başvurusunu almaya devam etmiştir. Ancak Ürdün’deki mülteciler için çalışma politikaları, Suriye mülteci krizinin bir sonucu olarak değişime uğramıştır. 2016 yılında yeni politikalar, Suriyeli mültecilerin çalışma izni almalarını sağlamada imkanlar ve istisnalar sağladı. 2016’dan beri Ürdün, dışardan gelen göçmen işçi alımını neredeyse tamamen iptal etmiştir. Suriyeli mültecilere sunulan bu ayrıcalık ve imtiyazlar hiçbir zaman Iraklı mülteciler ve Filistinli mültecilere sağlanmamıştır. Yerel makamların ve Ürdün parlamentosunun yıllarca süren ısrarlı taleplerine rağmen Filistinli mültecilere bu imtiyazlar sağlanmamıştır.

Ürdün’ün yıllar boyunca karşılaştığı mülteci krizleri sonucu yaşadığı ekonomik koşullar nedeniyle, Ürdün’e ve Ürdün’deki mültecilere sağlanan uluslararası yardım, bir dizi uluslararası şartlarla ilişkilendirilmiştir. Örneğin, Ürdün hükümeti Avrupa Birliği ile arasında yapılan bir anlaşmayla, Ürdün’ün uluslararası toplumdan ve Avrupa Birliğinden ekonomik imtiyazlar, hibe ve krediler alması karşılığında, Suriyeli mültecilerin çalışmasına izin verecek yasa ve politikaları uygulamayı kabul etmiştir. Uluslararası şartları belirleyici kılan en önemli faktör de Ürdün ekonomisinin zayıf noktalarıdır. Nitekim mülteciler döneminde uygulanan genel politikalar neticesinde Ürdün’de işsizlik oranının rekor seviyelere yükseldiği, durgunluk ve enflasyon durumunun yaşandığı, vergi ve fiyatlarda ve dış borçlarda yüksek bir artış olduğu kaydedilmiştir.

4.4. MÜLTECİLERE YÖNELİK EĞİTİM POLİTİKALARI

Türkiye’deki düzenlemeler, Türkiye’de 6 ila 14 yaş arasındaki tüm çocukların devlete bağlı ilköğretim okullarına ücretsiz olarak gitmelerini öngörmekte, dolayısıyla çoğu mülteci çocuğunun devlet okullarında ve Türkiye müfredatına göre ücretsiz eğitim

almalarının sağlanmasını şart koşmaktadır. Bu da Milli Eğitim Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı arasında koordineli olarak yapılmaktadır. Yüksek öğrenime gelince, Türk hükümeti, Suriyeli mültecilerin yüksek öğrenime erişebilmeleri için üniversite ücretleri için bir tür muafiyetle özel ayrıcalıklar sağlamaya çalışmaktadır. Türkiye'de ücretsiz okul eğitimi verilen bir mülteciye, üniversite eğitimine erişim sağlayabilmesi ve üniversite öğrenimine devam edebilmesi için destek veya burs imkanları sağlanmaktadır.

Ürdün'de, mültecilerin eğitimi ile ilgili politikalar şu şekilde özetlenebilir: Filistinli mültecilerin çoğu vatandaşlık kazandıktan sonra Ürdün vatandaşı olarak eğitime erişebilmiştir. UNRWA, sadece kamplardaki mültecilere eğitim vermiştir. Son yıllarda, Filistinli mülteciler önceki yasağın dışında bırakılmış ve böylece Filistinli mültecilerin belli şartlar altında Ürdün devlet okullarına girmesine izin verilmiştir.

Irak mülteci krizinde, Iraklı mültecilerin başlangıçta resmi oturma izni almak koşuluyla okula erişmelerine izin verilmiş, mülteci sayısındaki artış ile birlikte eğitime erişimlerini engelleme yönünde bir hükümet eğilimi oluşmuştur. Ancak uluslararası baskı nedeniyle bu eğilim değişmiştir. Iraklı mülteciler eğitime erişimlerini sürdürebilmişler ve kendilerine okullar temin edilmiştir. Büyük sayılardaki mültecileri barındırmak için okullarda iki vardiya sistemi oluşturulmuştur.

Suriye mülteci krizinde, ilk dönemde Suriyeli mülteciler, Ürdün devlet okullarındaki eğitime doğrudan erişebilmekteydi. Ancak bir süre sonra eğitime erişimleri mülteci servis kartı alma şartına bağlandı. Ürdün okulları, tarihlerinde en büyük baskıyı yaşamakta ve çoğu ikili öğretim halinde çalışmaktadır. Eğitim programlarına katılan Suriyeli mülteci kayıt sayısında yıllık artışlar bulunmaktadır.

Üniversite eğitimine erişim ile ilgili politikalara gelince, Filistinli mülteciler, devlet üniversitelerinde Ürdünlü öğrencilerle aynı ücretlerle üniversite eğitimine devam edebilmektedir. Bu imkan, Ürdün'deki Iraklı ve Suriyeli mültecilere sağlanmamakla birlikte, uluslararası kuruluşlar, Suriyeli mültecilere Ürdün içinden ve dışından sağladıkları burslarla üniversite eğitimine erişimlerini desteklemeye çalışmaktadır.

4.5. MÜLTECİLERE YÖNELİK GÜVENLİK POLİTİKALARI

Son mülteci dalgalarına, bölgeye yayılmış olan terörist gruplar ve bölgede terör seviyesinin yükselmesi eşlik etmiştir. Bunlar, mültecilerin yerinden edilmesinde önemli rol oynamıştır. Geçtiğimiz yıllarda her iki ülkenin sınırında veya içindeki sivilleri veya güvenlik güçlerini hedef alan bir dizi terör saldırısı olduğu belirtilmelidir. Ürdün ve Türkiye bu durumlardan endişe duymuştur. Benzer nedenlerle Ürdün, binlerce kişiyi aldıktan sonra Suriyeli ve Iraklı mültecilere açık olan sınırlarını kapatmıştır. Günümüzde Ürdün ve Türkiye'de art arda terör olaylarının meydana gelmesinden dolayı güvenlik tedbirleri sıkılaştırılmıştır. Kamplarda olmasa da yerel halk arasında yaşayan çok sayıda mültecinin, Ürdün ve Türkiye'ye sığınmadan önce bölgedeki bu terörist gruplarla temas halinde oldukları endişesi bulunmaktadır.

Nüfus demografisindeki büyük değişiklik ve mülteci sayısındaki büyük artış nedeniyle her iki ülkedeki gerginlik artmıştır. Örneğin, Doğu Ürdün'de mülteci sayısı orijinal Ürdün vatandaşlarının sayısını aşmıştır. Türkiye'de ise vatandaşlarda memnuniyetsizlik gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Her iki ülke de şu anda ekonomik krizden ve işsizlik oranlarındaki artıştan muzdariptir. Ürdün'de ekonomik krizin yanı sıra yüksek işsizlik oranları iç gerginlik hali yaratmıştır. Bundan dolayı hükümet, Ürdünlü gençlere istihdam olanakları sağlamayı ve ekonomik durumu canlandırmayı hedeflemektedir. Bu nedenle, son dönemlerde Ürdün'e yatırım çekmek için politika ve yasalarda önemli değişikliklere tanık olunmuştur. Yatırımları teşvik eden bu politikalarda Ürdün vatandaşlığı ve ikamet izninden yararlanmak isteyenler için ekonomik krizin çözümüne katkıda bulunmak adına birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Türkiye'nin Ürdün'e kıyasla gelişmiş ekonomisi, artan sayıda mülteci nedeniyle fazla etkilenmemiştir, ancak bu durum ile ilgili endişeler bulunmaktadır.

Mültecilere yönelik Ürdün hükümeti politikası her zaman dünya ülkeleri veya uluslararası kuruluşlar tarafından yönlendirilen mali desteklerdeki değişikliklerle ilişkilendirilmiştir. Ürdün hükümeti, her zaman uluslararası topluluğa kriz süresince kendileri ile birlikte durmalarını ve Ürdün'ü yalnız bırakmamaları için yardım sağlamasını talep etmiştir.

Türkiye'deki durum Ürdün'den çok farklı değildir. Türkiye, mülteci krizi süresince her zaman uluslararası toplum üzerinde yardım sağlama ve mültecilere karşı

sorumluluğun bir kısmına katkıda bulunmaları yönünde baskı uygulamaya çalışmıştır. Ancak bu konuda Türkiye'nin, Ürdün'den daha başarılı olduğu söylenebilir

SONUÇ

Bu çalışmada geçen bulgular neticesinde, Ürdün ve Türkiye'nin mültecilere yönelik politikaları ile ilgili şu sonuçlar çıkarılabilir;

- Bölgedeki istikrarsızlık ve birçok ülkedeki güvensizlik dikkate alındığında, mülteciler Ürdün ve Türkiye'ye gelmeye devam ederse, orta vadede ulusal bir tehdit oluşturabilir.

- Türk hükümeti, mülteciler ve ev sahibi topluluklar arasında sosyal entegrasyon sağlamada eğitimin önemli rolünden dolayı mültecilerin okul ve üniversite eğitimine erişebilmelerini sağlayacak politikalara ilgi göstermiş ve bunlara odaklanmışken, Ürdün hükümeti mültecilerin üniversite eğitimini tamamlamaları için fırsatlar sağlamada gerekli ciddiyet göstermemiştir.

- Türk makamlarının Suriye krizi sırasında sınırı yönetme konusundaki esnekliği, daha fazla Afganlı mültecinin Türkiye'ye gelmesine sebep olmuş ve bu sebeple son yıllarda Türkiye'deki Afgan mülteci sayısında önemli bir artış görülmüştür.

- Türk devletinin iltica krizleriyle başa çıkma konusundaki uzun geçmişinden faydalanma derecesi ortaya çıkmıştır. Son mülteci krizlerini iyi organize edilmiş ve yasal altyapıya dayandırılmış politikalar göre yöneterek, mültecilere belli bir düzeyde hizmet sağlayabilmiştir. Ürdün'de, devam eden değişim ve mülteci yönetimine ilişkin politikaların net olmaması ve yasal bir altyapıya dayanmaması, mülteciler ve topluluklar arasında sürekli karışıklığa ve Ürdün hükümetinin krizi doğru ve düzenli bir şekilde yönetmesinde baskıya sebep olmuştur.

- Ürdün'de göçmen işçiler, mülteci istihdamı politikalarından Ürdün vatandaşlarından daha fazla etkilenmiştir. Bunun nedeni, mülteciler tarafından arananlara benzer mesleklerde çalışan büyük göçmen işgücüdür ve yeni iş arayan göçmen işçilerin önü mültecilerden dolayı kapanmaya başlamıştır. Bu arada, Ürdün vatandaşları ekonomik kriz, durgunluk, enflasyon ve artan kamu borcundan fazlasıyla etkilenmişlerdir. Ancak Türkiye'de Ürdün'de yaşananların aksine, yalnızca Türkiye vatandaşları, mülteci istihdam politikalarından doğrudan etkilenmiştir.

- Türkiye, Mülteci Sözleşmesini onaylarken sadece Avrupa'dan gelenlerin mülteci olabileceğini kabul etmiştir, ancak Suriye, bu bölgenin dışında olmasına rağmen,

Suriyeli mültecilerin geçici olarak korunmasına ilişkin özel bir yasa çıkarılmış ve geçici koruma için herhangi bir zaman sınırı belirlenmemiştir. Böylece Suriyeli mülteciler eğitim, sağlık ve istihdam gibi konularda temel haklara yararlanmışlardır. Bu ayrıcalık diğer mültecilere, özellikle Afganlar ve Iraklılar'a tanınmamıştır.

- Ürdün'ün bugüne kadar binlerce mülteciyi barındıran mülteciler konusundaki uzun deneyimlerine rağmen, geçmişin deneyimlerinden yararlanarak mültecilerin statüsünü düzenleyen gerçek bir sistem kurulamamıştır. Türkiye'deki kriz yönetimi geçen yıllar boyunca bir anlamda planlama, organizasyon ve gelişme göstermiştir. Ancak Suriyeli mültecilere verilen geçici koruma süresinin belirtilmemesi, gelecekte ülkede uzun süre barınmalara ve çok sayıda yerleşmeye neden olabilir.

- Ürdün hükümeti, dış politika hamleleriyle, Ürdün'ün çok sayıda mülteciyi kabul etmesinin sonuçlarına yönelik uluslararası desteği çekmeyi başaramadı. Bu, Ürdün'e verilen uluslararası desteğin değerindeki düşüş ile gösterilmiştir. Buna karşılık Türkiye, dış politikası sayesinde özellikle Suriyeli mülteci krizinin yönetimi sürecinde destek almayı Ürdün'den biraz daha iyi bir derecede başarmıştır.

- Ürdün'ün yürüttüğü mültecilere yönelik hükümet politikası her zaman değişmektedir. Filistinli mülteci sorunu, Ürdün'deki mültecilere yönelik politikalara daima etki etmiştir. Türk hükümeti tarafından kabul edilen politika daha açık ve mültecilerin yasal statülerine dayanmaktadır. Dolayısıyla mültecilere yönelik politikalar, Ürdün'de olduğu gibi sürekli değişmek yerine zaman içerisinde gelişti ve genişledi.

- Ürdün'deki Filistinli mülteciler, dünyadaki bir mültecinin sahip olabileceği en büyük imtiyazları almıştır. Çok sayıda Filistinli mülteci tam statüde Ürdün vatandaşlığına sahip oldu. Geriye kalanlar (vatandaşlık alamayan Filistinliler) ise diğer mültecilerden farklı özel ayrıcalıklara ve imkanlara sahip olmuştur.

- Ürdün'deki Iraklı mülteciler ve Türkiye'deki Afgan mülteciler, her iki hükümetin mültecilere sağladığı ayrıcalık veya hizmetlerden en az yararlanan mültecilerdir.

- Ürdün ve Türkiye'deki Suriyeli mülteciler, şu anda her iki ülkede bulunan diğer mültecilere veya her iki ülkede geçen önceki deneyimlere kıyasla, zaman içinde özel muamele ve iyileştirilmiş imkânlarla ulaşmıştır.

- 10 yıllık bir süre boyunca Ürdün'de yaşayanların sayısında toplam nüfusun neredeyse üçte birine tekabül eden önemli artış, yerel altyapının değişimi, gelişimi, büyümesine yönelik baskı oluşturmuş, tüm sektörlerde altyapıyı zorlamıştır. Türkiye'de de özellikle, İstanbul, Gaziantep ve Hatay başta olmak üzere, bazı illerde altyapı üzerinde bir miktar baskı yapan benzer bir artış yaşanmıştır. Bu aşırı kalabalık, ev sahibi topluluklar üzerinde baskı oluşmasına ve mültecilere yönelik olumsuz bir algının gelişmesine sebep olmuştur.

- Uluslararası toplumun UNRWA'ya olan desteğini ve finansmanını azaltmasıyla, bu kurumun Filistinli mültecilere hizmet sağlamadaki önemli rolüyle mütenasip olarak, Ürdün ve bölgede muhtemel bir krizin başlangıcına işaret edebilir.

- Ürdün'de, Ürdün ulusal kimliğinin kaybolma veya bozulma ihtimalinden dolayı sürekli bir endişe bulunmaktadır. Bu endişe özellikle Ürdün kurulmadan önce içerisinde bulunan Ürdünlülerde (Doğu Ürdün vatandaşlarında) bulunmaktadır. En büyük korku, vatanlarındaki varlıklarını kaybetmeleri ve azınlık olmaları korkusudur. Bu, farklı ülkelerden çok sayıda mülteci alınarak Ürdün'deki sosyal yapıda gerçekleşen değişikliğin sonucudur. Geçmişten bugüne birçoğu vatandaşlık kazanmış olan binlerce mülteci Ürdün'e yerleşmiştir.

- Ürdün birçok faktör nedeniyle büyük ekonomik baskı altında olduğundan, ekonomisini canlandırmak, iş fırsatları oluşturmak ve Ürdün'deki kamu borcunun ulaştığı rekor seviyelerini azaltmak için güçlü bir ekonomik sıçramaya ihtiyaç duymaktadır.

- Ürdün ve Türkiye'nin, Suriye'de ve sınır bölgelerinde ikamet eden kişilerin IŞİD'in ya da eski destekçilerinin kontrolünde olmaları tehlikesi konusunda hala endişeleri vardır. Endişeler, bu terörist fikir ve inançların Ürdün ve Türkiye'deki topluluklara sızması ihtimaline yöneliktir.

- Ürdün iltica krizinin sonuçları, Ürdün'deki iç sosyal yapıda (ekonomik kriz, artan işsizlik ve borçluluk) değişmelere sebep oldu. İç sosyal yapıdaki değişim, hükümetin son yıllarda Ürdün halkından aldığı kalıcı ve önemli destek hacmindeki düşüşle bağlantılıydı. Değişim, halkın hükümet yaklaşımında değişikliğe gidilmesi ve sürekli hükümetlerin ayrılması talepleriyle ortaya çıkmıştır. Bu değişen iç sosyal yapı,

2018'in sonunda, Ürdün'deki halk protestoları ve halkın katılımıyla “başbakan”ın devrilmesiyle gerçekleşmiştir.

- Ürdün'de eğitim sektöründeki sıralama ve verilen eğitimin kalitesi bakımından önemli bir düşüş görülmektedir. Türkiye, çok sayıda mültecinin okullara ve üniversitelere baskı uygulamasından zorluk çekmiştir, ancak Türk devletinin potansiyeli, bu meselenin sonuçlarına katlanabilmesini mümkün kılmış ve Türkiye'deki eğitimin kalitesi bu süreçten fazla etkilenmemiştir.

- Ürdün'ün yaşadığı zorlu ekonomik koşullar, mültecilerin yatırımlar karşılığında vatandaşlık alma imkânlarının geliştirilmesine yönelik bir değişiklikle sonuçlandı. Türkiye'de ise az sayıda da olsa Suriyeli mültecinin vatandaşlık kazanmış olması veya yatırım karşılığında vatandaşlık kazanma imkanını elde etmesi, Türk vatandaşlarının devlet üzerinde baskı yaratmasına sebep oldu. Türkiye'deki iktidar partisine halk desteğinin azalmasına sebep olan bu durum, 2014'teki belediye seçimlerine kıyasla, 2019'daki seçimlerin sonuçlarında belirginleşmiştir.

- Geçtiğimiz yıllarda Ürdün'deki yabancı işçi sayısındaki artış ve yabancı işçilerin yerli işçilerle ikame edilmesini sağlayacak bir politikanın bulunmayışı, mevcut ekonomik gerilemeye neden olan büyük ekonomik baskılar oluşturmuştur. Göçmen işçilerin çok sayıda olması ve özellikle mültecilerin genellikle istihdam aradığı sektörlerde yoğunlaşması, mültecilerin yerel toplulukla entegrasyonuna engel teşkil etmektedir.

Bu çalışmada geçen bulgular neticesinde, Ürdün ve Türkiye'nin mültecilere yönelik politikaları için öneriler;

- Ürdün, Mülteci Sözleşmesi'ni, uluslararası teminatlar ve imtiyazlar karşılığında onaylayarak ya da komşu ülkelere beklenen diğer iltica dalgalarına sınırlarını kapatarak kendi pozisyonunu netleştirmelidir.

- Türkiye'nin etrafındaki ülkelere gelen mültecilerin yerleştirilmesinde BMMYK'nin katkısı çok az olmuştur. Türk hükümeti, mültecilerin ülkeye yerleşmesine ve yıllarca bir dizi hizmet almasına izin vermiştir. Türkiye, yıllar boyunca Türkiye'ye gelen binlerce mülteciyi (özellikle Iraklılar ve Afganlar) yerleştirme konusunda uluslararası topluma ve BMMYK'ya baskı uygulamalıdır.

- Ürdün hükümeti, Ürdün'ün istikrarsız bir bölgedeki bulunmasından ve herhangi bir zamanda yeni bir iltica krizinin gerçekleşme ihtimalinden dolayı, geçmiş ve mevcut mülteci deneyimlerine dayanarak mülteci politikalarını formüle etmek için açık ve belirli bir kurumsal sistem kurmalı ve benzer krizlerin üstesinden gelmeyi başaran diğer ülkelerin deneyimlerinden yararlanmalıdır.

- Ürdün ve Türkiye, ülkelerindeki mülteci ve ev sahibi topluluklara destek ve yardım sağlamadaki rollerini etkinleştirmek için uluslararası topluma baskı yapmalıdır. Bu destek, mültecilere daha iyi bir yaşamın sağlanmasına ve Ürdün ve Türkiye'ye son yıllarda gelen yüklerin azaltılmasına katkıda bulunacaktır.

- Türkiye'de mültecilerin ev sahibi toplulukla entegrasyonuna katkıda bulunmak ve okullara ve üniversitelere giren kişilerin sayısını artırmak için, Suriyelilere yönelik ücretsiz dil kurslarının sayısı artırılmalıdır.

- Ürdün hükümeti, Suriyeli mültecilerin üniversite eğitime erişimine katkıda bulunacak politikalar geliştirmelidir. Ürdün, yetenekli ve gelecekte Ürdün'ün gelişimine fayda sağlayabilecek seçkin öğrencileri belirlemeli ve bunları değerlendirmelidir.

- Ürdün, gerekli desteği sağlamaları için Arap Birliği'ne baskı uygulamalıdır, çünkü Ürdün'ün kabul ettiği tüm iltica dalgaları Arap vatandaşlardan oluşmaktadır. Bu federasyon, Arap milliyetçiliği kimliği üzerine kurulmuştur. Bu nedenle, başta Körfez ülkeleri olmak üzere diğer Arap ülkeleri, Ürdün'de yaşayan mültecilere destek sağlanmasında bu ülke hükümetine katkıda bulunmalıdır. Diğer taraftan Ürdün'ün, mültecilerin bölgenin kuzey kesimlerinden Körfez ülkelerine açılmasının ve erişmesinin önündeki son engel olduğu da vurgulanmalıdır.

- Ürdün borçluluğun boyutunu azaltmak ve işsizlik ve yoksulluk sorunu nedeniyle oluşan gerilimleri hafifletmek için yeni yatırım fırsatları aramalı ve Ürdünlülere iş imkanları sağlamaya çalışmalıdır.

- Ürdün hükümeti, mevcut eğitim ve sağlık sistemini ve Ürdün'de yaşayan mülteci sayısındaki artışın bir sonucu olarak karşılaştığı baskıyı yeniden gözden geçirmeli ve ev sahibi topluluklar ve mülteciler arasında bir sosyal güvenlik durumu oluşturmaya katkıda bulunmak için yeni fırsatlar ve alternatifler aramalıdır.

- Ürdün ve Türk hükümetleri krizleri fırsata dönüştürme prensibi üzerinde çalışmalılar. Mültecilerin sanayi ve tarımdaki deneyim ve potansiyellerinden yararlanılmalıdır.

- Su ve enerji kıtlığı, son mülteci krizlerinden önce bile Ürdün'ün çektiği büyük sorunlardır. Bu nedenle Ürdün, istikrarını sağlamak için alternatif su ve enerji kaynakları aramalıdır.

- Son yıllarda Ürdün ve Türkiye'deki terörist saldırılar, terörist gruplarının fikirlerinden etkilenebilen vatandaşları yanınlarına çekmeyi veya sivil ve güvenlik görevlilerine zarar vermeyi hedef almaktadır. Bu nedenle, her iki hükümet de bazı mültecilerin taşıdığı bu terörist gruplardan kaynaklı fikirlerin ne ölçüde yayılabileceğine dikkat etmelidir. Bazı mülteciler, yıllarca bu grupların yönetimi altında olan ya da bu terörist gruplar arasında önceden bulunmuş kişiler olabilir. Bu durumlara dikkat edilmeli ve gerekli araştırmalar yapılmalıdır.

- Suriye krizinin yakın zamanda çözüleceğine dair bir işaret veya gösterge bulunmadığına göre, Ürdün ve Türkiye, mülteciler ve vatandaşlar için mesleki eğitim programlarını daha uygun hale getirmek için daha etkili planlar oluşturmalıdır. Öte yandan, her iki ülkedeki (mülteci olmayan) göçmen işçilerin çalışma iznini yenileyememesi gerekir. Bu durum mülteciler ile ev sahibi topluluk arasındaki entegrasyona katkıda bulunacaktır.

- Ürdün ve Türkiye, Suriye krizinin çözümünü hızlandırmak için büyük devletler ve ilgili uluslararası kuruluşlarla birlikte çalışmalı ve sonuç olarak Ürdün ile Türkiye'nin yaşadığı mültecilerden kaynaklı yükü azaltmak için mültecilerin geri dönüşü için şartlar ve imkanlar geliştirilmelidir.

Önümüzdeki dönemde, Ürdün ve Türkiye'deki hükümetlerin mültecilere ve ev sahibi topluluklara yönelik olarak yapılacak güvenlik politikaları çalışmasına odaklanmak çok önemlidir. Orta Doğu uzun yıllardır doğrudan nüfuz altındadır ve dini söylemleri benimseyen terörist hareketlerin geliştiği bölgelere yakın bir yerde bulunmaktadır. Bu terörist gruplar her zaman yerel toplulukları etkilemeye çalışmakta, gençleri, onlara iş sağlama bahanesiyle kendi amaçlarını gerçekleştirmek için bir araç olarak kullanmaktadırlar. Hem Ürdün'de hem de Türkiye'de yerleşmiş olan bazı

mültecilerin, bu terör örgütleri tarafından yıllarca yönetilmiş olabileceği unutulmamalıdır. Şu anda Ürdün ve Türkiye'de bulunan bazı mülteciler, bu grupların bir parçası ve üyesi olabilir. Son on yılda her iki ülkede gerçekleşen terör olayları göz önüne alındığında, sivilleri ve güvenlik hizmetlerini hedef alan terörist saldırılarının arttığı görülmektedir. Bu tür terörist fikirlerin kolayca ortadan kaldırılamayacağı vurgulanmalıdır. Bu fikirleri benimseyen insanlar, kolaylıkla ikna edilemeyebilir ve yerel topluluklara entegre edilemeyebilir. Etkin ve kapsamlı program ve planların uygulanmasıyla başarı sağlanabilir. Bu nedenle, yerel yönetimler, farklı bir eğitim ve öğretim politikası benimsemeli ve mültecilerde bu terörist fikirlerin kaybolmasını sağlamak ve yayılmasına engel olmak için koşullar yaratmalıdır.

Mülteciler için iyi ve yeterli bir barınma sağlanmalıdır, çünkü yetersiz koşullar altında kurulan mülteci topluluklarının bulunduğu ortamlar, terörist kaynaklı düşüncere yönlendirici olabilir. Bu terörist düşüncelerin, gelecekte devletlere ve vatandaşlara yönelik büyümesi ve yayılmasına engel olmak için bunlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Taliban ve El Kaide terörist hareketlerinin sonuçları bölgeyi ve dünyayı etkilemeye devam etmektedir. Bu nedenle, bu durum terörist gruplardan en çok etkilenen bireyler ve topluluklar üzerinden incelenmelidir. Gelecekteki senaryoları tahmin edilmeli ve yerel yönetimlere önerilerde bulunulmalıdır.

Diğer taraftan hükümetler güvenlikle ilgili politikaları proaktif bilimsel ve pratik çalışmalara göre almalıdır. Mültecilere ve topluluklara yönelik katı ve baskıcı politikalardan da uzak durulmalıdır. Çünkü gelecekte bu durum daha tehlikeli hale gelebilir. Yerel toplumlarda terörist düşüncelerin önüne geçmek için ülkenin ekonomik durumuna odaklanılmalıdır. Bunun nedeni ise, ekonominin kötü olmasının (işsizlik, yoksulluk) bireyleri yanlış düşüncelere yönlendirme ihtimalidir.

KAYNAKLAR

- Akkayan, Taylan. *Göç ve Değişme*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay, İstanbul 1979.
- Akpınar, Teoman. "Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların ve kadınların sosyal politika bağlamında yaşadıkları sorunlar." *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 3(3), 2017, 20-21.
- Al-Bazm, Nidal. *The Atlas of Jordan's Cities*, Culture World for Publishing and Distribution, 2011, 67.
- Amnesty International, "Syrian-Jordanian border: 75,000 refugees stranded in the no man's land of the desert in dire conditions", Amnesty International, 15 September 2016. <https://bit.ly/2IJPydc> 22 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Amnesty International, «Living on the Margins: Syrian Refugees Struggle to Access Healthcare in Jordan,» *Amnesty International*, March 2016. <https://bit.ly/2ILeroM>
- Amnesty International. *Jordan: Syrian refugees denied access to essential health services*. 23 March 2016. <https://bit.ly/2M7PqpX2> 4 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Amnesty International. *Refugees Asylum-Seekers and Migrants*. <https://bit.ly/2CvfXcV1> 5 Mart 2019'da alınmıştır.
- Arap Mülteciler Sözleşmesi, 1994. <https://bit.ly/2IyTZaO>
- Atac, İlker, "Human Rights Discourses in the Context of the Regionalisation of Border Regimes. Comparing Mexico and Turkey". *Journal Für Entwicklungspolitik*, 32(1), 2016, 195.
- Belmedionı, Mohamed, "The Status of Refugees in International Humanitarian Law" [Uluslararası İnsancıl Hukukta Mültecilerin Durumu], *Journal of the Academy of Social and Human Studies Dergisi*, 17, 2017.
- Bill Frelick. Human Rights Watch. *Blocking Syrian Refugees Isn't the Way*, 23 April 2013. <https://bit.ly/2peLACr> 5 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Bundy, Colin. "Migrants, refugees, history and precedents" [Göçmenler, mülteciler, tarih ve emsaller], *Forced Migration Review*, 2006, 5. <https://bit.ly/30SOXfq>

- Coşkun, İpek ve Nur Emin, Müberra, "Türkiye'deki Suriyelilerin eğitiminde yol haritası fırsatlar ve zorluklar." *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 2016, 3-38.
- Council of Ministers of Jordan. *The Cabinet agrees to amend the basis of granting citizenship to investors*. 13.11.2018 <https://bit.ly/2leXMBI>
- Daghmi, Neil, "The Implications of Syrian Asylum on Jordan"[Suriyeli İlticası'nın Ürdün Üzerindeki Etkileri], *Journal of Political Trends(Arab Democratic Center)*, 5, 2018.
- Economic and Social Council, Evaluation Report on the Reality of Vocational and Technical Education and Training in Jordan (Executive Summary). 2017 <https://bit.ly/2mWx01n>
- Ermumcu, Senem. "Sığınmacıların ve mültecilerin sosyal güvenlik hakkı.", *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 4(2), 2013, 59-73.
- European Union External Action, To support and strengthen host countries and refugees in the context of the Syrian crisis Jordan. One year after the London conference - fulfilling commitments. <https://bit.ly/31f4WF3>
- Fourth Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949, Principle of Non-refoulement, Article 45.
- Getik, Selda, "Göç ve Afganlar: İstikrarlı Mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 139-152.
- Global Knowledge Index, United Nations Development Program and Mohammed bin Rashid Al Maktoum Knowledge Foundation. <https://bit.ly/33i5AD0> 1 Eylül 2019'da alınmıştır.
- Government of Jordan, Ministry of Planning and International Cooperation, «*The Jordan Response Plan for the Syria Crisis 2017 2019*,» February 2017
- Güler, Arzu, "Ortadoğu ve Mülteci Sorunu", *Yeni Türkiye Dergisi*, 87, 2016, 695-698.
- Hermon Center for Contemporary Studies, Syrian refugees in Turkey. (Report No. 248), January 2018, 13-33. <https://bit.ly/2MrXHnK>
- Human Rights Watch, " *I Have No Idea Why They Sent Us Back*" (*Jordanian Deportations and Expulsions of Syrian Refugees*). 2 October 2017 <https://bit.ly/2zzipPs>

- Human Rights Watch, "The Silent Treatment" Fleeing Iraq, Surviving in Jordan. 27 November 2006. <https://bit.ly/2IHKYvY>
- Human Rights Watch. *Stateless Again (Palestinian-Origin Jordanians Deprived of their Nationality)*, 1 February 2010. <https://bit.ly/2THO4Uv>
- Human Rights Watch, Syria/Jordan: Open Borders to Daraa Residents. 4 July 2018. <https://bit.ly/2NsAFNh1> 2 Ağustos 2019 alınmıştır.
- Human Rights Watch, *The Silent Treatment" Fleeing Iraq, Surviving in Jordan*. 27 November 2006. <https://bit.ly/2IHKYvY>
- Husseini, Jalal ve Ababsa, Maryam, *Jordan and the Palestinians*, 2015, 237-238.
- Ihlamur, Öner, Suna Gülfer. "Turkey's refugee regime stretched to the limit? The case of Iraqi and Syrian refugee flows." *Perception*, 8(3), 2013, 21-44
- International Center for Research and Studies (MADAD). *Palestinians of Iraq and the plight of asylum among countries*. 6.5.2010. <http://www.medadcenter.com/investigations/235>
- International Labor Organization (Regional Bureau for Arab States). *Work permits for Syrian refugees and their employment in Jordan to regulate the work of Syrian refugees*. 2017. 7-18. <https://bit.ly/2pkXcDO>
- International Labour Organization (ILO). *Jordan issues first-of-their-kind work permits to Syria refugees in the Arab region*. 09 August 2017. <https://bit.ly/2nFzpy6> 12 Eylül 2019'da alınmıştır.
- International Labour Organization, *The ILO is addressing the Syrian refugee crisis in Jordan*. <https://bit.ly/2MbkLbm8> Ağustos 2019'da alınmıştır.
- International Organization for Migration, *International Migration in Numbers*. <https://egypt.iom.int/en/international-migration-numbers> 3 Nisan 2019'da alınmıştır.
- Ismail, Al – Shaarawi, *Barq Center for Research and Studies*. The general situation of Jordan in light of the Syrian refugee crisis 31.5.2016. <https://barq-rs.com/1768-2/>
- İçduygu, Ahmet, Damla B. Aksel, "Irregular migration in Turkey"[Türkiye'de düzensiz göç], *International Organization for Migration*, 12, Ankara 2012, 21-64.

- İçduygu, Ahmet, Damla B. Aksel, "Turkish migration policies: A critical historical retrospective." *Perceptions*, 18(3), 2013, 179.
- İçduygu, Ahmet ve Sibel Karadağ, "Afghan migration through Turkey to Europe: seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens." [Türkiye'den Avrupa'ya Afganistan'a göç: sığınmak, diaspora oluşturmak ve vatandaş olmak], *Turkish Studies*, 19(3), 2018, 488-493.
- İçduygu, Ahmet, "Syrian refugees in Turkey: The long road ahead." [Türkiye'deki Suriyeli mülteciler: Önümüzdeki uzun yol], *Washington, DC: Migration Policy Institute*, 2015, 5-6.
- İnan, Canan Emek, "Türkiye'de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme", *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3, 2016, 19-20.
- İnter Parliamentary Union, *Migration, Human Rights and Governance*, Geneva, 2015. 17-18. <https://bit.ly/33fUiPH>
- Jordan considers its northern and northeastern border areas as closed military zones. 22 June 2016, *BBC News Network*. <https://bbc.in/2MzjLNk> 2 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Jordan Ministry of Education, *The basis for admission of Jordanian and non-Jordanian students and their transition to the academic year 2017/2018*. 8 Temmuz 2017. <https://bit.ly/2Mbgncv29> 9 Ağustos 2019'da alınmıştır
- Jordan Response Plan 2018-2020. <http://www.jrpsc.org/>
- Jordanian Ministry of Education, *Statistical report for the academic year 2018/2017*. <http://www.moe.gov.jo/en/node/601451> Eylül 2019'da alınmıştır
- Jordanian Ministry of Finance, *General Government Finance Bulletin for July 2019*. 21(6). July 2019. <https://bit.ly/2kUbj7V>
- Jordanian Ministry of Industry and Trade. Industrial Development Directorate. <https://bit.ly/2S2ksjv>
- Jordanian Ministry of Interior - Restricted and Unrestricted Nationalities. <http://www.moi.gov.jo/Pages/viewpage.aspx?pageID=168> 26 Temmuz 2019'da alınmıştır.

- Jordanian Ministry of Interior, *Decision issued by the Jordanian Prime Minister's Council on 12-3-2018*. <https://bit.ly/33u4eVT> 14 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- Jordanian Ministry of Interior, *Syrians service card*. <https://bit.ly/316U3oE> 22 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Jordanian Ministry of Labor - *Annual Report 2011*. <https://bit.ly/32cCtB0>
- Jordanian Ministry of Labor - Work Permits for Syrians, <https://bit.ly/32fiUYw> 3 Eylül 2019'da alınmıştır.
- Jordanian Ministry of Labor (The Labor Law and its amendments). (1996) No. 8. 1996. <https://bit.ly/2P1oYBS>
- Jordanian Ministry of Labor, *Annual Reports 2006 - 2019*. <https://bit.ly/32cCtB0>
- Jordanian Ministry of Labor, Professions closed to foreign workers. <https://bit.ly/2otsaKf> 4 Eylül 2019'da alınmıştır
- Jordanian Ministry of Labor, Syrian labor. <https://bit.ly/2GXmikR> 12 Eylül 2019'da alınmıştır
- Jordanian Ministry of Labor, *The National Labour Market Figures (2014-2018)*, 2019. <https://bit.ly/32bskEt>
- Jordanian Ministry of Labor, *The National Labour Market Figures (2013-2017)*. Temmuz 2018. <https://bit.ly/2B7JbMq>
- Jordanian Ministry of Planning and International Cooperation, *Review the needs assessment for the impact of the Syrian crisis on Jordan*. 2013. <https://bit.ly/1JYeAk1> 1 Eylül 2019'da alınmıştır.
- Kahya Nizam, Özlem, Sallan, Gül. Songül. "Türkiye'de Mültecilere Yönelik Yerleşim Politikaları ve Uydu Kentler: Güvenlik Kısılacında Yaşamlar. Süleyman Demirel Üniversitesi -İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22, 2017, 1386-1387.
- Kalaycı, Ömer, Suriyeli Mülteciler Sorunu ve Batının Türkiye'ye Yaklaşımı, 01 Şubat 2016. <https://bit.ly/35y5BVa>
- Karim, Mahmoud, *The situation of Palestinian refugees and displaced persons, the right of return, UNRWA and the international treatment of the problem*. Roses Island Library, Cairo. 2010

- Kartal, P., Başçai, A., "Türkiye'ye yönelik mülteci ve sığınmacı hareketleri." *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 2014, 281-282.
<http://dergipark.org.tr/cbayarsos/article/53480>
- Keskin. Kazım ve Bayraklı Enes, "Avrupa'nın Mülteci Krizi", *Akademik İncelemeler Dergisi*, 12(2), 2017, 117.
- Kırmızı Gül ve Çiğdem Manap, "Türkiye'deki Mültecilerin Dezavantajları", *Toplum Ve Demokrasi Dergisi*, 11(24), 2017, 170-174.
- Kibar, Esra Dardağan, "An overview and discussion of the New Turkish law on foreigners and international protection." [Yeni Türk yabancılar hukuku ve uluslararası koruma hakkında genel bir bakış ve tartışma], *Perceptions: Journal of International Affairs*, 18(3), 2013, 109.
- Kula, Cansu, *Uluslararası Belgelerle İltica Hukuku ve Ülkemizdeki Suriyelilerin Hukuki Statüsü*, Hukuk Gündemi Yay, 2015, 42-54.
- Kurumu, Kamu Denetçiliği, "Türkiye'deki Suriyeliler özel rapor." *Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu*. 2018. 12-168.
https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf
- Levent, Faruk ve Semih Çayak, "Türkiye'de Suriyeli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri", *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 2017, 37.
- Long Term Refugee Situations, *Discussion Paper: for the High Commissioner's Dialogue on Protection Challenges*, Geneva, 2008, 7.
<https://www.unhcr.org/afr/493e94832.pdf>
- Memorandum of Understanding between Jordan and UNHCR in 1998, Amended in 2014.
- Memorandum of Understanding between Jordan and UNHCR in 1998. (1998) Published in the Official Gazette No. 4277. 3.5.1998 <https://bit.ly/2VAW9ff>
- Ministry of Higher Education. *Indicators of the Higher Education Sector in Jordan 2017/2017*. <https://bit.ly/2VAhLbL1> Eylül 2019'da alınmıştır.
- Ministry of Labor, Decision of the Minimum Wage Fixing Committee according to Article (52) of the Labor Law No. (8) of 1996. 1.1.2009. <https://bit.ly/2OFUfZn>

- Norwegian Refugee Council, "In Search of a Home: Access to Adequate Housing in Jordan", *Norwegian Refugee Council*, June 2015, <https://bit.ly/32f1PxR>
- O'Donnell, Kelly, "The Iraqi Refugee Crisis: The Need for Action" [Irak Mülteci Krizi: Eylem Gereksinimi], *Kathleen Newland Migration Policy Institute Yay*, 2008, 3. <https://bit.ly/30SoUoS>
- Obeidi, Ali, "The concept of asylum and migration in international law and its application to the migration of Iraqis and Syrians" [Uluslararası hukukta iltica ve göç kavramı ve Iraklıların ve Suriyelilerin göçüne uygulanması], *Ma'mon College Journal*, 27, 2016, 204. <https://www.iasj.net/iasj?func=article&aId=110910>
- OECD, Publishing. *Education at a glance 2014: OECD indicators*. OECD Publishing.2014. <http://www.oecd.org/education/education-at-a-glance-2014.pdf>
- Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), "*Suriye'ye Komşu Ülkelerde Suriyeli Mültecilerin Durumu: Bulgular, Sonuçlar ve Öneriler*, (Rapor No: 189), Nisan 2014, 16. <https://bit.ly/2nztWcc>
- Özpınar, Esra, Yasemin Satır Çilingir, Ayşegül Taşöz Düşündere, "Türkiye'deki Suriyeliler: İşsizlik ve Sosyal Uyum.", *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, 4, 2016.
- Prime Minister of Jordan, (2007) *Instructions for the treatment of "Sons of the Gaza Strip" in hospitals and centers of the Ministry of Health*. Instructions No. 11. 2007. <https://bit.ly/33kyPVE>
- Qweider, İbtisam, "Opportunity or a Burden on the Economies of Host Countries, Study of the Situation of Syrian Refugees in Jordan" [Fırsat ya da Ev sahibi Ülkelerin Ekonomisine Yükleme. Ürdün'deki Suriyeli Mültecilerin Durumunun Çalışması], *Jil Journal of Potential Studies and International Relations*, 20, 2018, 61.
- REACH Initiative, "Social Cohesion in Host Communities in Northern Jordan", *REACH Initiative*, May 2015, P.3-38. <https://bit.ly/35v3gu8>
- Refugees and the right of return, Negotiations Affairs Department - Palestine Liberation Organization. <https://bit.ly/2J9MYPf> 20 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- Residence and Refugees, (1973) Law No. 24. 16.6.197. <https://bit.ly/2MzWyKO>

- Shah, Prakash, *Refugees Race And Asylum*, Routledge Cavendish, 2000. 2.
- Shelly Culbertson, Louay Constant, Education of Syrian refugee children (crisis management in Turkey, Lebanon and Jordan), *RAND Corporation, California*, 2015, 13-77.
- Solomon, Jaber, "Palestinians in Jordan: data and figures" [Ürdün'deki Filistinliler: veriler ve rakamlar], *Journal of Palestinian Studies*, 6 (24), 1995, 139. <https://bit.ly/2lfxkrE>
- Soykan, Cavidan, "The Migration-Asylum Nexus in Turkey." [Türkiye'deki Göç-İltica Bağları], *Enquire*, 3(1), 2010, 12.
- Şeker, Betül Dilara, Zafer, Aslan, "Eğitim sürecinde mülteci çocuklar: Sosyal psikolojik bir değerlendirme." *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 8(1), 2015, 95-98
- Şirin Öner, N. Aslı. "In which direction do the efforts proceed? The european union's attempts to develop a common immigration and asylum policy", [Neden Doğrudan Etkiler Kabul Edildi? Avrupa Birliği'nin Ortak Bir Göçlendirme Ve Sığınma Politikası Geliştirmesi], *Marmara Journal of European Studies*, 20(2), 2012, 8.
- Tashetan, Najat. "The Syrian refugee crisis in Turkey". *Heinrich Böll Stiftung Foundation*, 29 December 2013. <https://lb.boell.org/ar/2013/12/29/zm-lljy-lswry-fy-trky>. 10 Mayıs 2019'da alınmıştır.
- Taş, Hacı Yunus, Selami Özcan, "Suriyeli Göçmen Sorunlarının, Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi", *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(17), 2018, 42-51.
- The European Training Foundation (ETF). *Procedures to support migrants from the perspective of employment and skills Jordan*. July 2017. 18. <https://bit.ly/2MdKTSM>
- The Hashemite Kingdom of Jordan. *The Ministry of Planning and International Cooperation. Jordan's response plan for the Syrian crisis 2016-2018*. <https://bit.ly/2KFWjLK>
- The OAU (Organization of African Unity) Convention Governing the Specific Aspects of Refugee Problems in Africa, 1969. <https://bit.ly/2MicqRS>
- Tuğsuz, Nigar, Yılmaz, A., "Siyasi partilerin mülteci politikaları." *SETA Perspektif*, 106, 2015, 2.

Türk Kızılay Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, *Göç İstatistik Raporu*, Ankara, 2017.
<https://bit.ly/2OL31p6>

Türkiye'deki Suriyeliler, *Istanbul Politikalar Merkezi- Sabancı Üniversitesi*, 2018, 14-21.

Uzun, Aytül. "Günümüzün Sosyal ve Ekonomik Sorunu Olan Suriyelilerin Mülteci Ve Ekonomi Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi." *Ankara Barosu Dergisi*, 1, 2015, 16-119.

Whittaker, David J., *Asylum Seekers and Refugees in the Contemporary World*. Routledge, 2006.

Woods, Auveen, Nihal Kayalı, "Suriyeli Topluluklarla Etkileşim: İstanbul'daki Yerel Yönetimlerin Rolü." *Istanbul Politikalar Merkezi*, 2017, 6-7.

Zolberg, Aristide R., Astri Suhrke, Sergio Aguayo, *Escape from violence: Conflict and the refugee crisis in the developing world*. Oxford University Press on Demand, 1989, 16-260.

İNTERNET KAYNAKLARI:

Additional Law on Nationality (1949). Law No. (56). <https://bit.ly/2Myf5at> and The 1952 Constitution. <https://bit.ly/2IKBHn7>

Annual report of the Department of Lands and Survey of Jordan for 2018.
<https://www.dls.gov.jo/en/Pages/AnnualReports.aspx>

Arab Charter on Human Rights. 23.5.2004. <https://bit.ly/2vfr9VO>Articles 14 and 26

Arab Jerusalem. Canceling the residence of thousands of Iraqis in Turkey. 28 April-2017.
<http://cutt.us/3gjkS> 3 Nisan 2019'de alınmıştır.

Association of Private Hospitals in Jordan. *A look at the Jordanian health sector*.
<https://phajordan.org/EN-article-3809-> 30 Ağustos 2019'da alınmıştır.

Buğra Ekinci, "White Russians in Istanbul", *Ekrem Buğra Ekinci sitesi*, 07 Temmuz 2017,
<http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=849> 13 Nisan 2019'da alınmıştır.

Central Agency for Public Mobilization and Statistics - Egypt 2016.
<https://www.capmas.gov.eg/>

- Delegation of the European Union to Jordan. Output Paper - Brussels Conference: Jordan, 06.04.2017 <https://bit.ly/2leMNIu> 14 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Department of Palestinian Affairs - Jordan. <http://www.dpa.gov.jo/page.php?60-60> 14 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- Department of Statistics-Jordan. (İstatistik Bölümü-Ürdün). <http://dosweb.dos.gov.jo/ar/> 1 Eylül 2019'da alınmıştır.
- Emirates Center for Strategic Studies and Research. *Al-Qaeda Strikes in Jordan: Dimensions and Implications*. 13 November 2005. <https://bit.ly/2mRpHrC14> Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Gabriel, Dana. "Iraqis in Jordan: 11 years of renewed asylum", 23 Aralık 2014, *HİBER*. <https://www.7iber.com/2014/12/iraqi-refugees-in-jordan-11-years> 16 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- Geçici Koruma Yönetmeliği. Yayınlandığı R.Gazetenin Tarihi: 22/10/2014 No: 29153. https://www.goc.gov.tr/files/files/03052014_6883.pdf
- Human Rights Watch, *WORLD REPORT 2019*. <https://bit.ly/2Rw6o5I>
- Human Rights Watch. "*Attacks on Refugees And Other Foreigners and Their Treatment In Jordan*", 15(4), 2003, 11. <https://bit.ly/2oB4Nyi>
- Human Rights Watch, Bombing Businesses (Saudi Coalition Airstrikes on Yemen's Civilian Economic Structures), 11 July 2016 <https://bit.ly/2p6HERl> 22 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Human Rights Watch, *Education barriers for Syrian refugee children in Jordan*. 16 August 2016, p. 13 - 34. <https://bit.ly/2MBwqzj>
- Human Rights Watch, *Jordan must open its borders to Palestinians fleeing Iraq and the international community must resettle refugees*. 7 Nisan 2006. <https://bit.ly/2MbladG> 20 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Human Rights Watch, *Jordan: Government Pledges to Grant Iraqis Education, Health Rights*, 15 August 2007. <https://www.hrw.org/news/2007/08/15/2327112> 9 Ağustos 2019'da alınmıştır.

- Human Rights Watch, *Stateless again (Jordanians of Palestinian origin deprived of citizenship)*, February.2010, 16-17. <https://bit.ly/2MHivYB>
- IOM, Key Migration Terms, 2011. <http://www.iom.int/key-migration-terms> .
- Iraq Praises Jordan's Decision to Admit its Students to Public Schools Without Residency Requirement, *Al-Sharq Al-Awsat Newspaper*. August 8, 2007. <https://bit.ly/2B87M3M> 16 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Jordan Companies Control Department: <http://www.ccd.gov.jo/bylink17.aspx>
- Jordan Hashemite Charity Organization. Iraq. <https://bit.ly/2B2G2hb> 4 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Jordanian Nationality Law. Law No. 6 of 1954. <https://bit.ly/3193hk5>
- Jordanian Senate. Taher Al Masri. <https://bit.ly/2kQXcK1> 1 Eylül 2019'da alınmıştır.
- Life in Za'atari Refugee Camp, Jordan's Fourth Biggest City", *Oxfam International*, <https://bit.ly/32kQSLz2> 9 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- Luck, Taylor, In Jordan, tensions rise between Syrian refugees and host community, *The Washington Post*, 21. April 2013. <https://wapo.st/2qacNXv> 17 Eylül 2019'da alınmıştır.
- Mahmut Kaçan, " Türkiye'deki Afgan Mültecilerin Durumu ", (2015, Mart), *Multeci.net*. <http://cutt.us/XeOHk> 9 Temmuz 2019'de alınmıştır.
- Marion McGregor. Where did the European resettlement program come from?..09 Temmuz 2018,*Muhajir News site*.<http://cutt.us/XYyx4> 6 Mayıs 2019'da alınmıştır.
- Palestinian Central Bureau of Statistics, 2018. http://www.pcbs.gov.ps/site/lang__en/1/default.aspx
- Rasmi Gazeti Karar Sayısı: 106. 18 Eylül 2018. <https://bit.ly/35BwRIZ>
- Royal Hashemite Court - The official king of King Abdullah II Ibn Al Hussein. <https://kingabdullah.jo/en/page/about-jordan/about-jordan> 15 Temmuz 2019'da alınmıştır
- Sabry Al Ramahi. (Yapımcı). (2 Mayıs 2006). *Reporter Al-Jazeera* [Televizyon Programı]. Qatar: Al Jazeera. <https://bit.ly/2kQOvPU>

- T.C. İçişleri Bakanlığı - Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. http://www.goc.gov.tr/icerik/goc-tarihi_363_38017 Nisan 2019'de alınmıştır.
- Taner Kılıç, Türkiye'deki Afgan Mülteciler. 18 Haziran 2014. *Zaman Gazetesi*.<https://bit.ly/35A0B2C>
- TC. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verileri (https://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713) 7 Mayıs 2019'da alınmıştır.
- The 1951 UN Convention and the 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees. <https://www.unhcr.org/en/5355f64e6.html>
- Tolga, Şardan, "Birlikte yaşamak artık kaçınılmaz", 24.08.2014,*Milliyet*. <https://bit.ly/2J2AGHd12> Nisan 2019'de alınmıştır.
- Türk Kızılay, 04.08.2017. <https://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberDetay/372311> Temmuz 2019'da alınmıştır.
- Türkiye'de konut alan her 5 yabancından biri Iraklı. 21 Şubat 2019,*MEPA NEWS*. <https://bit.ly/2Ms8rlP> 30 Mayıs 2019'de alınmıştır.
- Türkiye'nin Hukuk Etkinlikleri, Mülteci Nedir? , 11 Ocak 2018,*Türkiye Hukuk*. <http://www.turkiyehukuk.org/multeci-nedir/12> Mart 2019'da alınmıştır.
- UNCHR, Syria. <https://www.unhcr.org/ar/4be7cc278fe.html> 9 Eylül 2019'de alınmıştır.
- UNCHR. <https://bit.ly/32eIZXN> 2 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- UNESCO Office in Amman. *Technical and vocational education and training and higher education*. <https://bit.ly/35sPwQL> 24 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- UNHCR (Son Güncelleme 31 Temmuz 2019) <https://www.unhcr.org/tr/unhcr-turkiye-istatistikleri2> Ağustos 2019'de alınmıştır.
- UNHCR Publication - Protection Section for Refugees. Entitled: Return to Syria. 23 July 2017.
- UNHCR Turkey - Key Facts and Figures - February 2019. <https://bit.ly/35Jmmgl> 14 Mayıs 2019'da alınmıştır.

- UNHCR, Figures at a Glance, <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html> 20 Eylül 2019'da alınmıştır.
- UNHCR, "Refugees" and "Migrants", 2016. <https://bit.ly/2MIw2yO> 8 Mart 2019'da alınmıştır
- UNHCR, 19 June 2018. <https://bit.ly/2BTAK8P>
- UNHCR, International Conference on the Displacement of Afghans. <https://www.unhcr.org/en/4f9682106.html> 25 Nisan 2019'da alınmıştır.
- UNHCR, Iraq Refugee Crisis. <https://www.unrefugees.org/emergencies/iraq/> 7 Eylül 2019'da alınmıştır.
- UNHCR, State of Emergency in the Democratic Republic of the Congo. <https://www.unhcr.org/en/5a44c8944.html> 20 Nisan 2019'da alınmıştır.
- UNHCR, UNHCR Warns of Worsening Displacement in Democratic Republic of the Congo, 2017. <https://bit.ly/2Iqx82j> 19 Nisan 2019'da alınmıştır.
- UNHCR, Yemen. <https://www.unhcr.org/en/4be7cc27910.html> 29 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- UNHCR. 'Refugees' and 'Migrants', 16 March 2016 .<https://bit.ly/2Vqd30a> 8 Mart 2019'da alınmıştır.
- UNHCR. 19 Haziran 2019. <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>
- UNHCR. *As medical costs rise, Syrian refugees put health at risk.* 07 December 2018. <https://bit.ly/2ROyq8z> 20 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- UNHCR. Critical needs for Syrian civilians in Rukban, solutions urgently needed. 15 February 2019 <https://bit.ly/2ttmPBi> 6 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- UNHCR. Global Trends Forced Displacement 2018. <https://www.unhcr.org/5d08d7ee7.pdf>
- UNHCR. <https://bit.ly/2INKwRT>
- UNHCR. *Jordan health cost hikes leave Syrians in dire need.* 24 April 2018 .<https://bit.ly/2OISBGg> 18 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- UNHCR. *New deal on work permits helps Syrian refugees in Jordan.* 13 October 2017 <https://bit.ly/2oCJxpb> 17 Eylül 2019'da alınmıştır.

- UNHCR. Statistics for Registered Iraqi Refugees in Jordan (as of 31 July 2019) <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/70652> 2 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- UNHCR. Statistics for Registered Iraqi Refugees in Jordan (as of 31 July 2019) <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/7065> 22 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- UNHCR. Statistics for Registered Persons of Concern in Jordan (as of 31 July 2019) <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/70649> 2 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- UNHCR. Statistics for Registered Syrian Refugees in Jordan (as of 31 July 2019). <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/70650> 2 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- United Nations, Migration. <https://bit.ly/2OLm3NC> 6 Nisan 2019'da alınmıştır.
- United Nations. *UN pledges \$ 11 million to boost health services for Iraqi refugees in Jordan*. 20 November 2007. [Http://news.un.org/en/story/2007/11/76642](http://news.un.org/en/story/2007/11/76642) 29 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- UNRWA. Education in Jordan. <https://www.unrwa.org/activity/education-jordan> 8 Eylül 2019'da alınmıştır.
- UNRWA. Health in Jordan. <https://bit.ly/2JU5YTs> 18 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- UNRWA. <https://www.unrwa.org/ar/who-we-are> 18 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- UNRWA. Iraq Sweeps Kuwait. <https://bit.ly/2B6QOmK> 25 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- UNRWA. Syria. <https://bit.ly/2RqaJDx> 9 Eylül 2019'de alınmıştır.
- World Bank Statistics - Jordan. <https://bit.ly/3271k96> 9 Eylül 2019'da alınmıştır.
- Zuhal Demirci. Kızılay Kart 1 milyondan fazla sığınmacıya ulaşacak. 05.08.2017. *Anadolu Ajansı*. <https://bit.ly/2peED4v> 12 Mayıs 2019'da alınmıştır.
- "42% of the Refugees in 10 Camps ", *Al Jazeera*, <https://bit.ly/33sBnRO> 20 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- "74% of Jordanians are healthy". 6.8.2018. *Al Rai Newspaper*. <https://bit.ly/2vEXzsC> 18 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- "A working system for refugees from Gaza before the end of the year". 31 July 2019. *Al-Dustour Newspaper*. <https://bit.ly/334OXvo> 1 Eylül 2019'da alınmıştır.

- "After the cessation of US support, Canada provides emergency financial assistance to UNRWA". (2018, October), *Al-Jazeera*. <http://cutt.us/XeOHk> 6 Temmuz 2019'de alınmıştır.
- "Bakan Soylu: Çocuklar dâhil 92 bin Suriyeliye vatandaşlık verildi", 02 Ağustos 2019, *Euronews*. <https://bit.ly/2LVSA1f> 20 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- "Canceling the residence of thousands of Iraqis in Turkey". 28 April-2017, *Alquds Alarabi*. <http://cutt.us/3gjkS> 3 Nisan 2019'da alınmıştır.
- "Erdoğan, 'Sığınmacılar için bugüne kadar kullandığımız kaynak 37,5 milyar dolardır' dedi". 23 Şubat 2019, *Aydınlık*. <https://bit.ly/33w9JU6>. 23 Haziran 2019'da alınmıştır.
- "Instructions for the admission of non-Jordanian students to public and private schools". 19 July 2006, *Al - Dustour Newspaper*. <https://bit.ly/2mtMsl8> 6 Eylül 2019'da alınmıştır.
- "Iraq Praises Jordan's Decision to Admit its Students to Public Schools Without Residency Requirement", 8 August 2007, *Al-Sharq Al-Awsat Newspaper*. <https://bit.ly/2B87M3M>. 16 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- "Issuance of 152 thousand Syrian refugees for 3 years. 15.9.2019", *Al Ghad Newspaper*. <https://bit.ly/35zetds> 16 Eylül 2019'da alınmıştır.
- "Jordan and the European Union amending the decision to simplify rules of origin". 18 Aralık 2019. *Al Rai Newspaper*. <https://bit.ly/2lqAkRN> 30 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- "Jordan has the second largest refugee population in the world", 20 Haziran 2019, *Kingdom Channel*. <https://bit.ly/2mX0nAN> 25 Haziran 2019'da alınmıştır.
- "Jordan: 69,000 work permits granted to Syrians Jordan received 40% of total support to host Syrians. Yousef Abu Rumman". 24.10.2017. *Al Ghad Newspaper*. <https://bit.ly/2lfbfti> 18 Eylül 2019'da alınmıştır.
- "Jordan: Exempting Iraqi students from school fees". 27 August 2008. *The New Humanitarian (formerly IRIN News)* <https://bit.ly/2kVv6NU> 14 Ağustos 2019'da alınmıştır.

- "Jordan: Security before the humanitarian side by dealing with the Syrians"..12September 2015, *Arab News Network*.<https://bit.ly/2mqI6eH> 20 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- "Jordanian Government: Rejects Accusations of Human Rights Watch ", 2 Kasım 2017, *Ammon News Agency*. <https://www.ammonnews.net/article/334172> 13 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- "Mafraq: Implementation of professional courses for Syrian refugees". 14 Nisan 2019. *Ammon News Agency*.<https://www.ammonnews.net/article/452488> 29 Ağustos 2019'da alınmıştır.
- "Minister of Labor: Goes to raise the minimum wage". 5.9.2019, *Al Ghad Newspaper*. <https://bit.ly/2lXXChT> 19 Eylül 2019'da alınmıştır.
- "Syrian Refugees in Jordan: Rights and Security and Demographic Concerns". 28 April 2018, *Al Hayat Newspaper*. <https://bit.ly/2V32aiO> 23 Ağustos 2019'da alınmıştır
- "The Evolution of the Phenomenon of Asylum at the International Level". (2017, Ocak). *Al-Hiwar Almutamadin*. <https://bit.ly/2nq8RAV> 17 Nisan 2019'da alınmıştır.
- "The Iraqi Diaspora". (2016). *Al Jazeera*. <http://cutt.us/a4NWH> 27 Nisan 2019'da alınmıştır.
- "The Jordanian Senate refuses to exempt Gazans from work permits and exempts Jordanian women". 21.3.2019, *Al Rai newspaper*. <https://bit.ly/2kR7EkJ> 1 Eylül 2019'da alınmıştır.
- "The Minister of Labor reveals shocking figures for the illegal migrant workers in Jordan". 13-03-2019, *Saraya News Agency*.<https://www.sarayanews.com/article/5369743> Eylül 2019'da alınmıştır.
- "The wars of Yugoslavia in the nineties of the twentieth century". (2018, Şubat), *Al Mersal*. <https://www.almersal.com/post/610095> 15 Nisan 2019'da alınmıştır.
- "TÜİK işsizlik rakamlarını açıkladı", 17 Haziran 2019,*Hurriyet*. <https://bit.ly/31Wbp8R> 3 Temmuz 2019'da alınmıştır.
- "Türkiye'de Çalışma İzni Verilen Suriyeli Sayısı". 26 Şubat 2018. *Mülteciler Derneği*. <https://bit.ly/2peGdDt> 5 Mayıs 2019'da alınmıştır.

"War Crimes in the Former Yugoslavia". (2018, Temmuz),*Al-Jazeera*. <http://cutt.us/rolFu>
13 Nisan 2019'da alınmıştır.

"War in Southern Sudan". (2015), *Al Jazeera*. <https://bit.ly/30Twr6D> 18 Nisan 2019'da
alınmıştır.

"Yemenis in Jordan (deferred asylum applications)", *Al Jazeera*, 18 Ağustos 2019, *Al
Jazeera*.<https://bit.ly/2Z6S9Dq> 24 Ağustos 2019'da alınmıştır.

(UNRWA). <https://www.unrwa.org/who-we-are> 8 Temmuz 2019'da alınmıştır.

"Suriyeli Öğrenciler Meslek Lisesine Gidebilecek", *Milli Eğitim Bakanlığı*, 12 Ağustos
2016. <https://bit.ly/2VDp7ex> 5 Temmuz 2019'da alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Murad ALKHAWALDEH
Doğum Yeri ve Tarihi	Ürdün, 30 Mart 1993
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Al Al-Bayt Üniversitesi/ Siyaset Bilimi (89.6/100) 2016
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi/ Kamu Yönetimi (3.06/4) 2019
Bildiği Yabancı Diller	Arapça, İngilizce, Türkçe
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	dr_muradahmad@yahoo.com
Tarih	29.11.2019